

מדשן ביתך

גליון
מס' 584

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

ראה
תשפ"ו

"לכו", היה לו לומר "בואו"? וביאר על פי משל, אדם יוצא מביתו לדרך ארוכה, כשהוא נושא משא כבד על שכמו. אם כעת באמצע הדרך יבוא מישהו ויקרא לו לחזור כי הוא רוצה לספר לו איזה דבר, ודאי לא ישמע לו. אבל אם יאמר לו "איני רוצה להטריחך, אתה המושך בדרךך ואני אלך איתך ועליך רק להקשיב למה שאני רוצה לומר לך", ודאי יעשה את זה בשמחה. והנמשל, יצר הרע מפתה את האדם, שאם ילך בדרכי התורה, לא יהיה לו במה לפרנס את עצמו, ויאלץ לישא משא כבד על שכמו. אבל האמת היא כי שקר בפיו, ועל זה אומרת התורה, כדי לשמוע בקול הקב"ה אינכם נדרשים לשוב לאחוריים באופן שיכבד עליכם המשא לשווא, לא! "לכו בנים", אל תשובו לאחוריים, אל תתאמצו לשווא, לכו לדרככם והמשיכו להתעסק בכל צרכיכם, אלא שבד בבד תוך כדי הילוככם "שמעו לי", שמעו להוראתי היאך לעשות את כל מעשיכם על פי דרך התורה. אין רצון ה' להכביד ולהקשות על האדם ולהפוך את חייו לבטלי נסבלים, אדרבה ואדרבה, הקב"ה מורה לאדם ללכת בדרכו של עולם ולנהוג כמנהג העולם, לא לפרוש ולא להזיר עצמו מאכילה ושתייה ומשאר דרכי העולם, אלא שעליו לעשות זאת על פי מצוות התורה ולא להמרות את פי ה'. לפי יסוד נפלא זה, מבואר הפסוק אצלנו, "ראה אנכי נותן לפניכם", אני לא רוצה להקשות עליכם, ואני לא מבקש לשוב על עקבותיכם כשהמשא הכבד על שכמכם, אלא בדרך שהינכם הולכים, מוכנים לפניכם דרכי התורה - "וחיי עולם נטע בתוכנו".

"את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלוהיכם וגו' והקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' וגו' וסרתם מן הדרך וגו'" (י"א - כ"ז - כ"ח)
יש לדקדק למה בברכה לא הזכיר כלל את העשיה כי אם 'אשר תשמעו אל מצוות ה' וגו' אשר אנכי מצווה אתכם', ולא כתוב 'ועשיתם אותם' ואילו בקללה כתוב 'אם לא תשמעו אל מצוות ה' וגו' וסרתם מן הדרך', היינו אי עשיה בפועל?

מבאר ה"באר מים חיים", וז"ל: ויתכן על דרך אמרם ז"ל [קידושין מ']. 'מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, וע"כ במעשה טוב אמר 'אשר תשמעו אל מצוות וגו'', כלומר - אשר תשמעו אל מצוותי ותרצו בלבבכם לעשותם ולקיימם, אז תיכף לנטילת וקבלת העבודה עליך - ברכה, תתברך מן השמים כאשר במעשה, אבל בקללה לא כן, כי אם דווקא 'וסרתם מן הדרך' לסור ממנו במעשה ואז ח"ו תחול הקללה, אבל כל עוד שאינה במעשה - לא תאונה אליך רעה. (ועיי' גם ב"תפארת יהונתן" לרבי יהונתן אייבשיץ שתי"ק כו.).

רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א ביאר, השמיעה וההליכה בדרכי הקב"ה הן כבר עצם הברכה, ולא שאם תשמעו תזכו לברכה נפרדת [עיין אלשי"ך].

"ראה אנכי נתן לפניכם היום" (י"א - כ"ז)

שואל הגר"א מוילנא, מדוע כתוב "נותן" בלשון הווה, והרי מתן תורה היה ארבעים שנה קודם לכן, והיה צריך לכתוב נתתי? ומתרץ, אדם שבחר בדרך הרע, יכול לחשוב שאין לו תקנה, לכן באה התורה ואומרת, שכל הזמן עומדת בפני האדם דרך הבחירה, "ראה אנכי נותן", בכל יום יש לפניך את האפשרות לבחור בין ברכה לקללה, בין טוב לבין הרע. ועוד, אדם יכול לחשוב, שאם כבר עשיתי עבירות, איזו תקנה יש לי, וזמן רב יקח לי כדי לשוב בתשובה? לכן אמרה התורה "היום", היום כבר הינך יכול לשוב בתשובה. וראה לך, הגמ' בסוכה [נ"ב] אומרת, "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר [תהילים ל"ז - ל"ב] "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו", ואלמלא הקב"ה עוזרו, אינו יכול לו". לכן אומרת התורה עזרתו של הקב"ה היא מיידית, "היום".

ועל זה מוסיף הפסוק **"לפניכם"**, כדי למכור סחורה טובה, אין צורך בהרבה שכנועים, כי סחורה טובה מוכרת את עצמה, ומי אומר שהתורה היא "סחורה" טובה? לכן נאמר "לפניכם", כלומר, אני מניח לפניכם ואיני מכריח אתכם לקחת, וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול. ואם אדם יחשוב שיש צדיקים בעולם, אבל הוא אינו אחד מהם, והוא חושש שאם ינסה ללכת בדרכם לא יצליח לעמוד בזה, או שילעגו לו כולם על צדקותו, לכן כתוב "ראה" בלשון יחיד ולא נאמר ראו בלשון רבים, התורה פונה לכל אדם באשר הוא, שעליו ללכת בדרך התורה, ולא לשים לב מה אומרות הבריות.

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" (י"א - כ"ז)

לכאורה תיבת "היום" נראית מיותרת, והיה יכול לכתוב "ראה אנכי נותן לפניכם ברכה וקללה"? מתרץ ה"בן איש חי" בדרשותיו, ונראה לומר, כי הנה הקדוש ברוך הוא נתן לישראל חמשה ימים טובים בשנה: ראש השנה, יום ראשון של סוכות, יום שמיני חג עצרת, יום ראשון של פסח, חג השבועות (יום שביעי של פסח אינו רגל בפני עצמו). ואם היו ישראל שומרים חמשה ימים טובים אלו כהלכתם היו ניצולים מחמשה ימים רעים שהם: צום גדליה, עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז, תשעה באב, עשרה באב (שרובו של היכל נשרף בעשרה באב).

וזהו שאמר הכתוב: "ראה אנכי נותן לפניכם היום", דהיינו ה' יום, חמשה ימים שהם ברכה וקללה, ואם אתה נוהר באלו הימים טובים שהם לברכה, אזי תנצל מהימים שהם לקללה.

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" (י"א - כ"ז)

בביאור משמעות המילים "נותן לפניכם" מובא הסבר נחמד בספר **"בהיות הבוקר"** על פי הפסוק [תהילים ל"ד - י"ב] "לכו בנים שמעו לי", לכאורה מהו

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" (י"א - כ"ו)

לשאלו מה וכיצד אמר? והשיב: הכל אמת, כל אחד שמע כפי שהיה צריך לשמוע. ולכן אמר אל כל יחיד ויחיד 'ראה' - מה ש'אני נותן לפניכם' - לפני כולם, כי הגם שנותן אמרותיו לפני כולם, מכל מקום - כל יחיד ויחיד רואה לפי הצורך במה שנוגע במיוחד אליו.

ועוד הביא בשם זקנו הרה"ק הרבי מלובלין, על פי המובא בגמ' [חגיגה ב:] על הפסוק [שמות כ"ג - י"ז] "ראה כל זכורך אל פני האדון ה'", כדרך שבא לראות כך בא ליראות, שביאר דכדרך שאדם בא לראות, כפי הכנתו והשתדלותו, כך הוא רואה. ועל זה מרמז הפסוק 'ראה' כפי שהאדם רואה, כן 'אנכי נותן לפניכם', הכל כפי הכנת האדם.

רבי חיים קניבסקי זצ"ל: פירש 'ראה' מדובר על כלל ישראל ומצד הקב"ה ניתנו הברכות והקלות בשווה לכולם, לכן כתב לשון יחיד. אבל מצד המקבלים אין זה שווה, דיש שאצל זה הוא ברכה ואצל השני זוהי קללה, לכן סיים בלשון רבים 'לפניכם'.

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" (י"א - כ"ו)

כותב ה"ספורנו", הברכה והקללה הן שני קצוות, ראה שלא יהיו עניינך בין שתיהן, שלא תתנהג בדרך של פשרה, כי יש רק ברכה וקללה, דרך אמצע אין.

ה"שפת אמת" מבאר: מצד הדין, לאחר שחטא האדם פעם אחת, הוא מאבד את כח הבחירה בטוב, משום שחטאו מושכים אותו להמשיך לבחור ברע. וכפי שאמרו חכמים [ב"ר ט"ז - ח'] "הרשעים ברשות ליבם". אלא שהקדוש ברוך הוא מחדש ברחמיו בכל יום את האפשרות לבחור בטוב, ולכן נקט הכתוב: "ראה אנכי נתן לפניכם היום" - בכל יום ויום, "ברכה וקללה".

הוסיף והביא ה"שפת אמת" בשם סבו הגדול ה'החדושי הרי"מ', כי על כך אנו מודים בכל יום בברכות השחר בברכת: "הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה" - שבכל יום מחדש לנו הקדוש ברוך הוא את האפשרות לבחור בין הטוב הנמשל ל'יום' לבין הרע הנמשל ל'לילה'. ('שפת אמת' תרל"ג)

האדמו"ר רבי משה לייב מסאסוב היה אומר: ראה כי אנכי הנותן לך הטוב והרע, הברכה והקללה, כל המקרים הטובים והרעים הם לא בדרך הטבע ועל פי מקרה, אלא הכל מאיתו יתברך.

רבי מנדל מרימנוב אומר, "וקללה" ר"ת והקדוש קיימת לו לעולם הבא, ופירושו, שהברכה והשכר שאתה מקבל בעולם הזה, זה לא בשביל שכר המצוה, כי מה שאתה מקבל כאן הוא רק "אשר תשמעון" את הברכה, שתוכלו לעשות רצון בוראכם, אבל קבלת שכר, הקדוש קיימת לכם לעולם הבא.

האדמו"ר רבי חנוך מאלכסנדר היה אומר: שני סוגי היום ישנם, היום של ברכה והיום של קללה. היום של ברכה זה היום של צדיקים, "היום לעשותם", "אם לא עכשיו אימתי". היום של קללה זה היום של הרשעים, "אכול ושתו כי מחר נמות".

המילה "ראה" היא לשון יחיד, והמלה "לפניכם" היא לשון רבים, מדוע שינתה התורה בלשונה ועברה מלשון יחיד לרבים? מסביר ה"חתם סופר", הגמ' בקידושין [מ:] אומרת, לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי. עשה מצוה אחת, אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת, אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה. רבי אלעזר ב"ר שמעון אומר, לפי שהעולם נדון אחר רובו והיחיד נדון אחר רובו, שאם רוב העולם צדיקים נדון העולם כאילו כולו זכאי, ואם רובם רשעים, נידון העולם כאילו כולו חייב, וגם היחיד נידון אחר רובו. ולכן, לעולם יראה האדם כאילו כל העולם חציו חייב וחציו זכאי, וכאילו הוא עצמו חציו חייב וחציו זכאי, וא"כ, אם עשה מצוה אחת, אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, שע"י מצוה זו נעשה צדיק, מאחר שרובו זכאי, וא"כ יש כעת בעולם רוב צדיקים ונידון כאילו כולו זכאי, אבל אם עבר עבירה אחת, אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, שכן על ידי עבירה זו נעשה רע, ונמצא שיש כעת בעולם רוב רשעים ונידון כאילו כולו רשע, כלומר, בשביל חטא יחיד שעשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה. וזה כוונת התורה כאן, "ראה", אתה בודד, "אנכי נתן לפניכם", לפני הכלל כולו, "היום ברכה וקללה", ובמעשה שלך תלויה הברכה לכל הכלל כולו. עליך לראות את עצמך כאילו העולם נמצא חציו זכאי וחציו חייב, והמעשה שלך בכוחו להטות את הכף לכאן או לכאן.

הרבי מוקצק פירש, שלכן מתחיל בלשון יחיד "ראה" ומסיים בלשון רבים "לפניכם", כי התורה ניתנה לכל ישראל במידה שווה, אבל לא כל הראיות וההשגות שוות, וכל אחד רואה לפי עומק ראייתו ורוחב בינתו. ועוד, שביכולת הרבים בא גם היחיד לכלל ראייה בתורה.

עוד מתרצים, רמז הוא לאדם שקבלת השכר בעולם הזה תלויה במצב הדור. לפעמים, אף שהאדם ראוי לשכר, הדור לא ראוי ולכן לא יקבל שכרו כאן בעולם, כמו שהגמ' אומרת [ברכות ל"ה:] על הפסוק "ואספת דגנך", שמדובר "שאין עושין רצונו של מקום", זאת על אף שפסוק זה נאמר בפרשת "והיה אם שמוע", מכל מקום, אם מצב הדור שאין עושין רצונו של מקום, אז גם היחיד אינו זוכה לשכרו בעולם הזה, לכן תלתה התורה את מתן שכרה של היחיד, את הברכה והקללה ב"לפניכם", בזכות הרבים.

רבי חיים מוורמייזא תירץ "שאפילו יודע המוכיח כי מכל המקשיבים ללקחו יושפע רק אדם אחד ויחיד, אל ימנע את דבריו מן הצבור, שכן מצינו למשה רבינו שדיבר בפני כל ישראל ואמר להם 'לפניכם' לשון רבים, וגם 'ראה' לשון יחיד, אלא שהוא דיבר לפני כל ישראל, אבל דבריו היו מכוונים אל היחיד, ולו הוא אמר 'ראה'.

רבי משה מרדכי מלעלוב זצ"ל בספרו "ברכת משה" תירץ על פי הידוע ממה שהיה אצל **רבי ברוך ממעזיבוז**, שהחסידים היו מתווכחים ביניהם מה אמר הרבי ר' ברוך זצ"ל בעת עריכת השולחן הטהור, שהביא בתוך דבריו הקדושים פירוש על הפסוק [תהלים ט"ז - ד'] "ירבו עצבותם אחר מהרו", ונחלקו ביניהם וכל אחד היה מפרש דבריו בענין אחר, ונכנסו אל רבם

ויש דורשים, ראה - ואומר הקב"ה, אני נותן לכם את כח הראיה, בכח זה יש את הברכה והקללה, תלוי בהסתכלות שלך. כח הראיה שהקב"ה הטביע באדם, יכול להביא לידי ברכה, וחלילה לידי קללה.

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" (י"א - ב"ו)

רבותינו אמרו "כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד" (כל מה שעושה הקב"ה עושהו לטובה). אבל כפי שנראה לנו, חלק מהדברים הם לטובה וחלק ההיפך, אך לעתיד לבא נראה שהקב"ה עושה הכל לטובה. לפי"ז מבאר בספר **"ראשי בשמים"** את הפסוק כאן, **"היום"**, בעולם הזה, יש ברכה וקללה, אבל לעולם הבא הוא עולם שכולו טוב, וכמו שהגמ' אומרת במסכת פסחים [נ:], בעולם הזה על שמועות טובות אומר **"הטוב והמטיב"** ועל שמועות רעות אומר **"ברוך דיין האמת"**, ובעולם הבא הכל **"הטוב והמטיב"**, לכן אומר הקב"ה **"היום ברכה וקללה"**, אך לעתיד לבוא, יבינו כולם שהכל היה ברכה.

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" (י"א - ב"ו)

כדי שאדם יוכל להטיף לזולת על ההבלים של העולם הזה ומנגד לשבח את העולם הבא, אומר ה"אור החיים", צריך שהוא יהיה בעל השגות בעניינים אלו, כי איך אדם יכול לדבר בגנות תענוגות העולם הזה והיאך הוא יכול לבטל חמדת הממון ורדיפת העינוגים החומריים, אם הוא בעצמו עני מרוד ועלוב נפש, הרי אם היה **"בעל השגה"** בעניינים אלו, יתכן שהיו נחשבים בעיניו עד מאוד ואז היה מדבר בשבחם ובמעלתם. ומנגד, איך יכול אדם לדבר בשבח ומעלת העולמות העליונים, וכי היה שם ומכיר את מעלתם. אבל משה רבנו עצמו, גדל בבית פרעה והיה בקי בגינוני מלכות ובנימוס השרים ורבי המלוכה. והגמ' אומרת במסכת שבת [צ"ב] שמושה רבנו היה חכם, גיבור ועשיר ובעל קומה, והגמ' בגדרים [י"ה] אומרת, שמושה רבנו התעשר מפסולתן של הלוחות. מתוך כך, יכל משה רבנו לבוא אל ישראל ולדבר איתם על הבלי עולם הזה ומיאוסם. ומנגד, משה רבנו גם זכה לעלות למרום ולטעום מטוב עידוני העולם העליון, וכיון שכך, יכל משה רבנו לבוא אל עם ישראל ולהפליג בפניהם במעלת העולם העליון, שהרי זכה להכירו בעצמו. זה מה שאמר משה רבנו, **"ראה אנכי"**, לאחר שראיתי במוחש את תענוגות העולם הזה, ומנגד, טעמתי מטוב העולם העליון, אני ראוי לבוא ולהעיד בפניכם, שלאחר שהקב"ה **"נותן לפניכם היום ברכה וקללה"**, מן הראוי שתבחרו בברכה.

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" (י"א - ב"ו)

ידועה השאלה מדוע אין הקב"ה משלם שכר לעושי מצוותיו בעולם הזה, והלא מצוה מפורשת היא בתורת ה' **"לא תלין פעולת שכיר"**? מבאר בספר **"בהיות הבוקר"**, בפשטות יש לומר, שהגמ' בבבא מציעא [ס"ה] אומרת, שהדין ש"אין שכירות משתלמת אלא לבסוף", היינו, ששכיר שעושה מלאכתו לבעל הבית, אינו מקבל שכרו תוך כדי עשיית המלאכה, אלא רק בסיום המלאכה. וא"כ, לפני גמר המלאכה אין איסור **"בל תלין"**. וא"כ, יהודי המקיים את מצוות ה', לעולם אינו בא לידי גמר מלאכה בעולם הזה, רק כש"בא יומו" והוא מסתלק מהעולם, אז נחשב לו **"גמר מלאכה"** והגיע הזמן לקבל שכרו עבור מעשה מצוותיו.

ועוד יש לומר, אימתי חל איסור בל תלין, כשהבעה"ב שכר את השליח בעצמו, אך אם הוא שכר אותו על ידי שליח, אין איסור **"בל תלין"** לא על בעה"ב ולא על השליח, כמו שמבואר בגמ' בבבא מציעא [ק"י] ולפי"ז יש לומר, כיון שנתן הקב"ה את התורה לישראל על ידי משה, א"כ משה נחשב לשליח, ולכן אין איסור של **"בל תלין"** על אי תשלום שכר עושי מצוותיו. אבל, שתי מצוות בתורה לא נמסרו על ידי משה, אלא נאמרו מפי הגבורה - **"אנכי"** ו"לא יהיה לך", וכמו שהגמ' אומרת במסכת מכות [דף כ"ד], וא"כ, שתי מצוות אלו של אמונת ה', חל עליהן איסור **"בל תלין"**, ולכן ה' משלם שכרן בעולם הזה! וזהו מה שהמדרש [בר"ר נ"ו - ג'], כל אכילות שישראל אוכלים בעולם הזה, אינם אוכלים אלא בזכות אותה **"מאכלת"**, דהיינו, בזכות עקידת יצחק שהיא סמל ומופת לשלימות אמונת ה'. ורמז לדבר, **"ראה"**, צא וראה כי מכל מצוות התורה, על מצות **"אנכי ה' אלקיך"**, ה' **"נותן לפניכם"**, משלם את שכרה **"היום"**, בעולם הזה.

"ברכה וקללה" (י"א - ב"ו)

שלש פעמים הוזכרו הברכות והקללות בתנ"ך, ובכל פעם נאמרו מפי אחר: א. בפרשת בחוקותי - שם נאמרו מפי ה'. ב. בפרשת **"כי תבוא"** - שם אמרם משה. ג. בספר יהושע - שם נאמרו על ידי ישראל עצמם, על הר גרזים ועיבל. לשם מה היו צריכות הברכות והקללות להיאמר מפי כל אחד מהלושה?

מבאר רבי זלמן סורוצקין בספרו **"אזנים לתורה"** שכל אמירה נצרכה לסוג שונה של אנשים. ישנם אנשים המתיראים ומושפעים ביותר מדבר ה' עצמו. לעומתם ישנם אנשים המפחדים עוד יותר מברכת הצדיק וקללתו, וישנם אנשים אשר רק מה שמקבלים על עצמם בשבועה ובאלה, זה מה שנותן להם את הכח לעמוד כנגד היצר הרע. מכיון שכך, נאמרו הברכות והקללות גם מפי ה', גם מפי הצדיק - משה רבנו, וגם מפי עצמם בשבועה ואלה.

מעשה שהיה באחת מהקהילות הנכבדות בארצות הברית, שבה כיהן במשך שנים רב מופלג בתורה וביראה: ברבות הימים הסתלקו לבית עולמם הרב ורבים מחברי הקהילה הוותיקים, וצעירי הקהילה הכתירו תחתיו רב חדש, אשר אף הוא כקודמו, מופלג היה בתורתו וביראתו. באחד הימים נגש אחד מצעירי הקהילה לרב החדש וקבל בפניו: **"אצל הרב הקודם היינו שומעים ברכות, ואילו אצל כבודו - קללות!"**. נדהם הרב לשמע הדברים, והאיש הסביר: **"זכורני בעודי ילד, בתקופת הרב הקודם, כאשר היינו מסיימים קריאת שמע וממתנינים לו שיגמור, היינו שומעים מפיו ברכות: 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם...'"**, ואילו אצל כבודו כאשר אנו ממתנינים אנו שומעים קללות: **"וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים..."**. חייך הרב והשיבו: **"דע לך כי אני מתפלל בדיוק באותו הנוסח שהתפלל הרב הקודם, ההבדל הוא בכם: אבותיכם היו יראי שמים והקפידו על אמירת שמע מילה במילה, ועד שהספיקו לסיים כבר אחז הרב בפסוק: 'למען ירבו ימיכם...' אתם לעומתם חוטפים את קריאת שמע במהירות, וכשאתם מסיימים אוהז אני עדיין בקללות שבאמצע פרשת 'והיה אם שמוע'..."**

סיפור זה סופר מפי רבי יצחק דוד אתרוג רב העיר יוטיקה שבניו יורק כמשל שיש בו לבאר את הכתוב שלפנינו: אף כאן אמר הקב"ה לישראל: ראו כי בידכם נתונה הבחירה, במה חפצים אתם - בברכה או חלילה בקללה...

"ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו וכו' והקללה אם לא תשמעו" (י"א - כ"ה)

לא תמיד הטובה והשפעה הם הברכה, כי יש עושר שמור לבעליו לרעתו. אבל, **"את הברכה אשר תשמעו"**, אם תעשו מצוות ומעשים טובים בממונכם, זה תמיד לטובה ותהיה ברכה אמיתית. אבל אם העושר יביא לידי גאות, קנאה ותחרות, ותהיו בהולים לאסוף עוד ועוד כסף, הברכה עצמה תיחשב לקללה. והכוונה גם לנתינת ארץ ישראל ("אשר אנכי נותן לפניכם היום") שהיא לברכה כשומרים בה את התורה והמצוות, אבל אם סרים מדרך ה' אזי היא קללה. ולפי"ז מבאר בספר **"וידבר משה"**, זה הפירוש בגמ' בברכות [מ:] **"כל ברכה שאין בה הזכרת ה' אינה ברכה"**. כל דבר טוב שאינו מבוסס על ההכרה שה' הוא הנותן כח לעשות חיל, אלא אומר **"כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"** - **"סופה לקללה"**.

"את הברכה אשר תשמעו" (י"א - כ"ה)

הגמ' בבבא קמא [פ"ה:] אומרת, חרשו נותן לו דמי כולו. וכתב רש"י, שאם אינו שומע, אינו ראוי לכלום. א"כ כותב ה"שפת אמת": השמיעה היא כלי מחזיק ברכה, השמיעה היא שלימות האדם, והאדם שהוא בתכלית הבריאה, נברא רק לשמוע את דבר ה', וזוהי השלימות שלו שהוא כלי מוכן לקבל שפע חסדו יתברך, וכפי ההכנה שלו לשמוע מצוות התורה, בכך שלימותו, ובזה הוא זוכה לקבל הברכות.

"את הברכה אשר תשמעו" (י"א - כ"ה)

לא נאמר בפסוק **"אם תשמעו"**, אלא **"אשר תשמעו"**, כותב המהרי"ל דיסקין שהדבר בא ללמדנו, שהברכות עצמן, הן הן שיסייעו לעבודת השי"ת לקיים את התורה ומצוותיה.

וכן כותב הנצי"ב **"העמק דבר"**, אין אפשרות לקיים מצוות בלי שתקדם לכך ברכת ה', וכמו שכתוב במדרש [ויק"ר כ"ז - ב'] **"מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית"**, כי הרי ללא ברכת ה' נותן הטלית, אין אפשרות לקיים את מצוות ציצית. ואמנם, הגמ' בשבת [כ"ג:] אומרת, הזהיר במצוות ציצית, זוכה לטלית נאה, אבל גם הטלית הראשונה אף היא מתנת אלקים, וכמו שאמר איוב [מ"א - ג'] **"מי הקדימני ואשלם"**. וא"כ, הקב"ה עוזר בהתחלה כדי שנוכל לקיים המצוות, ואח"כ אם שומעים את דבר ה', הקב"ה מוסיף שכר, א"כ, הקב"ה נותן **"את הברכה"** למען **"אשר תשמעו"**.

הרה"ק **מצאנו זצ"ל** ראה פעם אחד שאמר ברכות השחר בלחש ואף אחד לא שמע. הזכיר לו מה שכתוב בתורה. **"את הברכה"** - את הברכות שאנחנו אומרים בכל יום, **"אשר תשמעו"** - שישמעו ושיכולים לענות אמון, **"אל מצוות ה' אלקיכם"** חלק זה שייך גם לקיום המצוות.

"את הברכה אשר תשמעו" (י"א - כ"ה)

כותב **"בעל הטורים"**, סופי אותיות של המילים **"את הברכה אשר תשמעו"** הם **"תורה"**, שבזכות התורה יבואו הברכות. כותב החיד"א, יתכן שהתורה באה לרמוז, שהדרך לקיים ולשמור המצוות זה רק על ידי עמל התורה, כי התורה מבטלת ומסירה את המונע לקיום המצוות, וכמו שהגמ' בקידושין [ל:] אומרת, בראתי יצר הרע, בראתי תורה תבלין. כמו שתקנו אנשי כנסת הגדולה **"השיבנו אבינו לתורתך"**, ועל ידי זה **"וקרבנו מלכנו לעבודתך"**. וזהו שרמזה התורה **"את הברכה אשר תשמעו"**, היינו ע"י התורה תוכלו לשמוע ולקיים **"אל מצוות ה' אלקיכם"**.

"וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים" (י"א - כ"ה)

הא למדת כל העובד עבודת כוכבים הריהו סר מכל הדרך שנצטוו ישראל, מכאן אמרו המודה בעבודת כוכבים ככופר בכל התורה כולה. [רש"י] שואל הרב מבריסק, מה החידוש שחידשה התורה, הרי זה פשוט שהעובד עבודת כוכבים מנתק עצמו מתורת ישראל, ומה צריך לימוד על זה? מתרץ הרב מבריסק, כוונת התורה היא על עובד עבודה זרה **"בשיתוף"** וביחד עם קיום המצוות. מאמינים הם גם בעבודה זרה כאילו ויש עוד כוחות בבריאה מלבד השי"ת, זה עונו של נביא השקר המתנבא בשם ה' לעבוד עבודה זרה, וזה היה גם חטאם של ישראל בעגל, שבוודאי לא כפרו בקב"ה, אלא האמינו שיש עוד כוחות בבריאה. ועל זה כותב הרמב"ם [פ"א מהלכות עבודה זרה] **"וזה עיקרה של עבודה זרה"**. לכן ביאר רש"י ש"המודה בעבודת כוכבים", גם אם הוא עושה את זה בשיתוף, הרי זה **"ככופר בכל התורה כולה"**, גם אם מקיים הוא את כל המצוות, הרי הוא סר מן הדרך אשר צוה ה'.

"אשר אנכי מצוה אתכם היום" (י"א - כ"ה)

"וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם" (י"א - כ"ה)

על המילה **"היום"**, מביא רש"י את דרשת חז"ל, שיהיו עליכם חדשים, כאלו שמעתם בו ביום. כותב ה"חתם סופר", טבע האדם לחפש ולשאוף לדבר חדש. כל אדם אוהב את ההתחדשות, אם אין התורה חביבה עליו ונראית לו בכל יום כחדשה, הרי מומילא מחפש הוא **"חדשות"** אחרות בדמות עבודה זרה, שלגביו היא **"אשר לא ידעתם"**, חדשה היא בעיניו. לכן מדגישה התורה, אם דברי התורה לא יהיו בעיניך **"היום"** כחדשים, הרי התוצאה היא **"ועבדתם אלהים אחרים אשר לא ידעתם"**, זה תלוי בזה.

"את הברכה אשר תשמעו וגו' והקללה אם לא תשמעו" (י"א - כ"ה)

מקשים העולם, מדוע בברכה כתיב **"אשר"**, ובקללה כתוב בלשון **"אם"** שהוא ספק והתורה מוסיפה ואומרת **"וסרתם מן הדרך"** דהיינו רק אחרי שסרתם מן הדרך רק אז יגיע הקללה.

מתרץ רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל בספרו **"אפריון"**, הקב"ה מתנהג עמו כמו האב עם בנו הקטן, כי דרך האב הוא להקדים טובה לבנו למען ילך בדרך טובים, ומקדים לו פרוטה ומתנות כדי שילך לבית הספר וישקוד על התורה,

בלא כל ממש. [וכמובן שגם אנו, כל אחד בדרגתו הוא, יקח אל ליבו להתבונן לשום אורחותיו בעולם הזה, שלא יהיה חלילה בחינה של אשר לא ידעתם...]

"והיה כי יביאך ה' אלקיך אל הארץ וכו' ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל" (י"א - כ"ט)

מדוע נכתבה המילה "ונתתה" עם ה' בסופה? אלא, תוספת ה' בסופה מראה על ברכה שניתנה בעין יפה, וכבר אמרו רבותינו שהנותן מתנה לחבירו, לעולם יתן בעין יפה. לכן מתאים שכאשר עוסקים בענין הברכה על הר גריזים, יכתב "ונתתה", רמז לעין יפה.

"ונתתה את את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל" (י"א - כ"ט)
אונקלוס תירגם: "ונתתה את הברכה... ואת הקללה" - ותתן ית מברכיא [המברכים].. וית מלטיא [המקללים]". ויש להבין, הלא אמרו חכמים [סוטה ל"ב]. שאת הברכות ואת הקללות אמרו הכוהנים והלוויים שעמדו בין שני ההרים, אלא שבברכות היטו הם פניהם לכיוון הר גריזים ובקללות - לכיוון הר עיבל, כיצד איפוא תרגם אונקלוס שהמברכים יעמדו על הר גריזים והמקללים על הר עיבל?

תירץ רבי יוסף דוד רבה של סאלוניקי: אכן, הלוויים שעמדו בתחתית ההרים הם שאמרו את הברכות והקללות, ואולם כיוון שהשבטים שעמדו על ההרים ענו אמן אחר דבריהם. הברכות נאמרו כלפי אלו שענו אמן בהר גריזים, והקללות - כלפי העונים בהר עיבל. לכך פירש ואונקלוס שכביכול המברכים והמקללים עצמם עמדו על ההרים, שהרי: "גדול העונה אכן יותר מן המברך" [ברכות נ"ג].

"והיה כי יביאך ה' אלקיך אל הארץ וכו' ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל" (י"א - כ"ט)

שואל ה"קהלת יצחק", מדוע צריכים שני הרים עבור זה, האם אי אפשר להשתמש בהר אחד? עולים על הר אחד, אומרים את הברכות ולאחר מכן את הקללות. ושאלה נוספת, כתוב [כ"ז - י"ב - י"ג] "אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים וכו' שמעון ולוי יהודה ויששכר ויוסף ובנימין ואלה וכו' על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי", האם אלו שעמדו על הר עיבל אמרו את הקללות ואלו שעמדו על הר גריזים אמרו את הברכות? התשובה, כל אלו שתקו, מי שדיבר היו הלוויים, כפי שאומר הפסוק הבא "וענו הלוויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם", הלוויים אמרו את הקללות ואת הברכות וכולם ענו אמן, אם כן, מה הכוונה "ואלו יעמדו על הברכה"?

מתרץ ה"קהלת יצחק", האמת היא שניתן להשיג התעלות בעבודת ה' גם במקומות הנחותים ביותר. אצל דוד המלך כתוב בתהילים "בחרתי הסתופף בבית אלוקים מדור באהלי רשע", וכי מי לא מעדיף קרבת הטוב, האם יש מקום להשוואה בין בחירת אלקים לאהלי רשע? אלא, למרות שאפשר לעבוד את ה' גם באהלי רשע, הרי ברור שהמקום האמיתי של יהודי הוא בשיבה. אומר הקהלת יצחק, "אלה יעמדו לברך וכו' על הר גריזים", צריך ליחד מקום לברכה, מקום בפני עצמו, ולא לבצע את הברכה ואת הקללה באותו מקום, למרות שגם כך אפשר להשיג את עבודת ה', יש ליחד מקום לברכה - ומקום נפרד לקללה.

ולזאת הוא מקדים לו שכרו. אבל אינו מעניש את בנו עד אחר שכבר קלל דרכיו ולא מקודם. כמו כן הקב"ה נותן לנו שכר טוב קודם שקיימנו את המצוות, כמו שמובא במדרש [תנחומא ויקרא ז', ומדרש רבה שם כ"ז - ב'] על 'מי הקדימני ואשלם' [איוב מ"א - ג'], כלום מל אדם את בנו עד שלא נתתי לו בן, כלום עשה מעקה עד שלא נתתי לו בית, וכן הקדים לתת לנו ארץ הקדושה על מנת שנשמור מצותיו, כמ"ש [תהילים ק"ה - מ"ד - מ"ה] 'ויתן להם ארצות גויים וגו', בעבור ישמרו חוקיו וגו'". אבל העונש אינו בא עד לאחר שעברו, ואעפ"י שגלוי וידוע לפניו ית"ש שעתידין לחטוא, מ"מ אינו דן אותם על העתיד, כמו שמצאנו בישמעאל [בראשית כ"א - י"ז] 'כי שמע אלוקים אל קול הנער באשר הוא שם', ופירשו רז"ל: 'לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות וכו'', עיי"ש ברש"י, ולכן כתיב בקללה 'אם לא תשמעו', כי רק אז תבוא עליו הקללה, ולא מקודם. אבל בברכה כתיב 'את הברכה אשר תשמעו' וגו', כי הברכה נותן הקב"ה מיד במקדש, רק על תנאי - 'אשר תשמעו' אחר כך, כמו שפירש רש"י 'על מנת אשר תשמעו'.

רבי יהונתן אייבשיץ מתרין, על פי המובא בגמרא [קידושין דף ל"ט], מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, אבל מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. וזהו שאמר הכתוב, "את הברכה אשר תשמעו", שאת הברכה מקבלין בעד השמיעה לבד, אבל "והקללה אם לא תשמעו וסרתם מן הדרך" דווקא, כי לא סגי סתם במה שלא תשמעו, רק לקלל ח"ו את ישראל הוצרך גם "וסרתם מן הדרך", מעשה ממש, כי על המחשבה לבד אין נענשין.

ה"פנים יפות" מתרין, הברכה ודאי תתקיים, שסוף סוף באחרית הימים ישובו בני ישראל אל ה' וישמעו למצוותיו, אבל הקללות נאמרו בלשון ספק, "אם", הלוואי שלא תחטאו ולא תקוים קללה בכלל.

"ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם" (י"א - כ"ה)
מלשון הפסוק כאן משמע שהתביעה על עבודה זרה איננה רק על עצם החטא, אלא גם על "אשר לא ידעתם" כלומר על זאת שהאדם לא התבונן לדעת שהעבודה זרה היא אין ואפס. מבאר רבי ראובן מלמד זצ"ל, משום, שאליבא דאמת כל אדם מתבונן בכל מה שחשוב לו, וכפי שאנו רואים כאשר הולך האדם לקנות בגד חדש, הרי הוא דורש וחוקר תחילה לדעת מי הוא חייט טוב, וכן על זה הדרך. ואם כן קל וחומר שעל האדם להתבונן בתכלית חייו ועל כל הנהגתו במשך ימי חייו, ולהבין שעבודה זרה אין בה ממש. ולמדים אנו מכאן דבר נפלא, שעצם הדבר שהאדם הולך במרוצת חייו בלא להתבונן, זהו חטא בפני עצמו, וזה מה שהדגישה התורה "אלוהים אחרים אשר לא ידעתם", כי עצם הדבר שלא ידע שהעבודה זרה היא הבל ותוהו - זה לכשעצמו משמש כתביעה נגדו.

וכלל זה אמור לא רק בעובדי עבודה זרה, אלא בכל האפיקורסים, שחוזן מן התביעה על עצם המינוח, ייתבעו אף על שורש הדבר שהביא אותם לאפיקורסות, היינו על מה שלא התבוננו, שהרי אם רק היו מתבוננים, היו בוודאי רואים מיד שכל מחשבות הכפירה שלהם אינם אלא הבל הבלים

"הלא המה בעבר הירדן" (י"א - ל')

כותב "בעל הטורים", היה צורך לתת להם סימן כדי שיידעו את הדרך, כי עד עכשיו העננים מראים להם את הדרך, אבל אחרי מיתת אהרן הסתלקו ענני הכבוד שהיו בזכותו, וא"כ היה צורך לסמן להם את הדרך. ונרמז להם במילים אלו "הלא המה בעבר הירדן", סופי תיבות אהרן.

"אחרי דרך מבוא השמש" (י"א - ל')

את הברכה ואת הקללה, את השכר ואת העונש על מעשיו, אומר ה"כלי יקר", עתיד האדם לקבל אחרי "דרך מבוא השמש", לאחר שישקע שמשו וייפטר מן העולם הזה, שהרי "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא".

"אחרי דרך מבוא השמש" (י"א - ל')

בפסוקים אלו יש תיאור מדויק היכן נמצא המקום שבו צריך לשים את הברכות והקללות - "הלא המה בעבר הירדן", כלומר, קודם כל צריך לעבור את הירדן, "אחרי דרך מבוא השמש" כלומר צד מערב. ומבאר רש"י "אחרי", אמר אחר העברת הירדן, הרבה והלאה למרחוק, והוא לשון אחרי, כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא, כלומר, יש ללכת הרבה. והתורה ממשיכה ונותנת תיאור מדויק, וכמו שכתוב בהמשך "בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה". שואל רבי ברוך מרדכי אורחי, לגבי מקום המקדש אומרת התורה [להלן י"ב ה'] "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אליכם מכל שבטים לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה". היכן המקום הזה? "לשכנו תדרשו", כלומר, לך וחפש...

וכן מצינו אצל דוד המלך, כשברח משאול הלך לשמואל וישב בניות ברמה. ואומרים חז"ל, שבאותו לילה הוא תכנן עם שמואל את מיקום בית המקדש. היכן לבנות את בית המקדש? התורה לא מציינת היכן בית המקדש, אלא "לשכנו תדרשו". מדוע את הברכות והקללות כתבו במדויק היכן להיות, ואילו את מקום המקדש לא כתבו? מסביר רבי ברוך מרדכי אורחי, לבקש ברכה מהרב, אין צורך במאמץ מיוחד, כולם יודעים את הכתובות של גדולי ישראל, שמפיהם אנו חיים. אבל אם אתה רוצה להשיג תורה, להשיג יראת שמים, אתה רוצה בית המקדש, כאן כבר צריך לחפש - "לשכנו תדרשו ובאת שמה", תעבוד ותגיע, הכל תלוי בעמל וביגיעה.

"כי אתם עוברים את הירדן לבוא לרשת את הארץ" (י"א - ל')

ניסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ [רש"י]

שואל ה"חתם סופר", איך יהיו ניסי הירדן סימן שעתידים הם לירש את הארץ? ומבאר, הגמ' בחולין [י: א] מספרת על רבי פנחס בן יאיר שהלך לפדיון שבויים, וכשהגיע לנהר גינאי, אמר: גינאי, חלוק לי מימין ואעבור בך. השיב לו הנהר, אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק עושה ספק אי עושה, אני ודאי עושה. משמע, שאם רבי פנחס בן יאיר היה "ודאי עושה", היה הנהר נחלק לו. מכאן ראינו, שכאשר הירדן נבקע לבני ישראל, היתה זו ראייה שהולכים הם בוודאי לעשות רצון קונם ולרשת את הארץ, ולא יגרום החטא למנוע ירושת הארץ, כי הרי אם היה זה "ספק עושה", לא היה הירדן נבקע. ומובן רש"י שכתב כי "ניסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ".

"כי אתם עוברים את הירדן לבוא לרשת את הארץ" וגו' (י"א - ל')

"אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים" וגו' (י"ב - ב')

בפשטות אם משה רבינו היה נכנס לארץ ישראל, גם עמוד הענן שהיה בזכותו של משה היה הולך לפניו [עי' תענית ט']. ועמוד הענן הלא היה משה את ההרים [במדב"ר י"ט - ט"ז], אומר רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן", לפי"ז נמצא שלא היו יכולים לאבד אז את אלוהיהם אשר על ההרים, כי לא היו הרים כלל. וזה שאמר: "כי אתם עוברים את הירדן" - אבל משה אינו עובר את הירדן, וכיון שכן לא יהיה עמוד הענן להשוות את ההרים, כי משמת משה פסק עמוד הענן [תענית שם], ואם כן, ישנם הרים בארץ ישראל שהגויים עובדים שם לאלוהיהם, ולכן: "אבד תאבדון את המקומות אשר עבדו שם הגויים וגו' על ההרים הרמים ועל הגבעות וגו'".

"ואשריהם תשרפון באש" (י"ב - ג')

שואל הרב אברמסקי מדוע בפרשת משפטים [שמות כ"ג - כ"ד] כתוב רק "הרם תהרסם ושבר תשבר מצבותיהם", ואילו לשרוף הם לא נצטוו, ומדוע כאן נצטוו "ואשריהם תשרפון באש"? ומתקן, הגמ' במסכת עבודה זרה [נ"ג:] שואלת, מדוע ציוותה תורה לשרוף את האשירות, והרי ארץ ישראל ירושה היא לנו מאבותינו, א"כ, הארץ וכל המחובר אליה ירושה היא לנו, וההלכה "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו", וא"כ איך יכלו הגויים לאסור את האשירות על עם ישראל? עונה הגמ' - מכיון שבני ישראל עבדו לעגל, גילו דעתם שנוח להם בעבודת כוכבים, א"כ הגוי עושה בשליחותו של הישראל (ר"ל). וא"כ, לפני שחטאו ישראל בעגל, לא נאסרו האשירות, לכן בפרשת משפטים שנאמרה לפני חטא העגל, ציוותה התורה רק להרוס ולשבור את העבודה זרה כדי שלא תתקיים לעובדיה, אבל לאחר חטא העגל, שוב נאסרה העבודה זרה בהנאה, ולכן היה חיוב לשברה ולשורפה.

"ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם" (י"ב - ג')

מזבח. של אבנים הרבה: מצבה. של אבן אחת. [רש"י]

יש לדייק, היה צריך לומר ונתצתם את מזבחותם ואת מצבותם, ומדוע הוסיף עוד מילה ושברתם? ועוד מדוע יש חילוק בלשונות ונתצתם, ושברתם? יש מפרשים עפ"י מה שפירש רש"י כאן וז"ל - מזבח. של אבנים הרבה: מצבה. של אבן אחת. והנה כתב הרמב"ם [פ"ז מעבודה זרה] הוא שציונו לאבד ע"ז ובתיהם כולם בכל מיני האבוד וההשחתה בשבירה ושריפה והריסה וחתוך כל מין במה שיהיה יותר מופלג ויתר ממהר בהשחתות, והכוונה שלא נניח להם רושם. עכ"ל. ולפי"ז יש לומר, כי המילה ניתון הוא יותר חזקה משבירה, כי ניתון זה שבירה אחר שבירה, ולכן במזבח שהוא עשוי מאבנים הרבה, נאמר ונתצתם, שלא ישבור רק קצת ממנו כי עדיין ישארו בו אבנים שלמות ונשאר ממנו רושם, אלא שבירה אחר שבירה, שינתן אותו עד שישברו כל האבנים שבו, משא"כ במצבה שהיא מאבן אחת נאמר ושברתם, כי ע"י שבירה אחת כבר שבר אותו ולא נשאר דבר שלם.

"ונתצתם את מזבחותם וכו' ואבדתם את שמם וכו' לא תעשו כן לה' אלוקיכם" (י"ב - ג' - ד')

אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבח, אמר ר' ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישאל נותצין למזבח, אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עוונותיכם למקדש שיחרב ח"ו. [רש"י]

צריך ביאור, מדוע הקשה ר' ישמעאל רק על נתיצת המזבח שלא יעלה על דעת אדם, ולא הקשה על מחיקת השם שגם זה נדרש מפסוק זה, וגם זה לא עולה על דעת אדם למחוק שם ה' ח"ו.

מבאר הרבי ר' העשיל מקראקא, עפ"י הגמרא [חולין ק"ט]: אמרו לר' נחמן שכל מה שאסרה תורה, הותר לנו כנגדה דהיינו דומה למה שנאסר הותר לנו, כגון דם נאסר עלינו לאכול, והותר לנו לאכול 'כבד' שגם הוא דם, אסור לאכול 'חלב', אבל חלב של חיה מותר, 'בשר בחלב' אסור לאכול, והותר לנו 'כחל' שבו נמצא חלב הבהמה, והענין הוא כדי שנרגיש את הטעם של האיסור ונפרוש ממנו, כי אם לא היינו מרגישים כלל את הטעם של האיסור, אין שום חידוש בזה שאנו פורשים ממנו, וכמ"ש חז"ל שצריך אדם לומר אני רוצה בבשר אסור אבל התורה אסרה עלי. וזה היה כוונת הספרי, וכי תעלה על דעתך שישאל יתצו את המזבח ח"ו, הרי לא מצאנו בשום מקום שמותר לנתץ את המזבח. אבל לגבי איסור 'מחיקת השם' לא הקשה כן, כי מצאנו היתר כנגדו אצל אשה סוטה, שהיו מוחקים את השם המפורש, כדי להשקותה אח"כ עם המים, וא"כ פשוט הוא הדרש של אסור מחיקת השם, ולא שאל עליו הספרי וכי תעלה על דעתך שישאל ימחקו את השם, כי מצאנו אופן שיש מחיקת השם.

"לא תעשו כן לה' אלוקיכם" (י"ב - ד')

אומר הרבי מקוצק, עבודת ה' לא תיעשה "כן" - "ככה", מתוך הרגל לצאת ידי חובה גרידא, אלא לשמה ובחרדת קודש.

ובשם גדול אחד, הרבה עשו כרבי שמעון בר יוחאי ולא עלתה בידם [ברכות ל"ה]: הם רק חיקו את ר' שמעון בר יוחאי, ובעצם לא הגיעו למדרגה זו, ולכן "ולא עלתה בידם".

"לא תעשו כן לה' אלוקיכם" (י"ב - ד')

"כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם" (י"ב - ה')

אזהרה למוחק את השם. [רש"י]

הגמ' במסכת סוכה [נ"ג]. מספרת, בשעה שדוד המלך כרה את השיטין (יסודות של בית המקדש), צף התהום ועמד לשטוף את העולם. יעץ אחיתופל לכתוב שם על חרס ולהורידו לתהום, ולא חשש למחיקת השם, אמר: הרי אצל סוטה אמרה התורה שהשם שנכתב בקדושה, יימחה על המים כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, על אחת כמה וכמה כדי לעשות שלום בין כל העולם לאביהם שבשמים. אומר הגר"א מוילנא, זה הרמז בקשר בין הפסוקים, אף שאני מזהיר אתכם בלאו, שלא למחוק את ה', אבל "כי אם אל המקום אשר יבחר ה'", בבנין בית הבחירה, לא יהיה נוהג איסור זה "לשום את שמו שם"

"לא תעשו כן לה' אלוקיכם. והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם וגו'" (י"ב - ד' - ו')

"לא תעשו כן לה' אלוקיכם" - אזהרה למוחק את השם. [רש"י]

יש להבין סמיכות הפסוק: "והבאתם שמה וגו' ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם". בספר "אבני שהם" לרבי יצחק אייזיק הלפרין מתרץ תירוץ נפלא לפי מה שכתוב במדרש [שמו"ר ל"א - ח'] שהמפריש תרומות ומעשרות כתיקון זוכה לבנים זכרים. וידוע מה שמובא בגמרא [ברכות ל"א]: שהסוטה שהשקה מי סוטה, ובאמת לא חטאה, שכרה הוא שאם היתה עד עכשיו עקרה - נפקדת, ואם היתה יולדת עד עכשיו נקבות - מעכשיו תלד זכרים, ולכך התפללה חנה שהיתה עקרה שתזכה לבנים, ואמרה לפני הקב"ה, שאם לא ישמע לתפילתה, תגרום שבעלה אלקנה ישקה אותה מי סוטה, ועל ידי זה תפקד בורע של קיימא. נמצא שמי שאין לו בנים זכרים יש לו תחבולה שישקה את אשתו מי סוטה, וכיון שהיא טהורה, יזכה לבנים זכרים. ועל כך אמר: "לא תעשו כן לה' אלוקיכם" - אזהרה למוחק את השם, וכדי שלא תאמר שמי שאין לו בנים ילך ויעשה תחבולה וישקה את אשתו מי סוטה כנ"ל, ויגרום בכך למחיקת השם הכתוב בפרשת סוטה (כדכתיב [במדבר ה' - כ"ג] "וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים"), לכן הורה הכתוב שישנה תחבולה אחרת, והיא: "והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם" וגו', והמפריש תרומה ומעשר כתיקון זוכה לבנים זכרים, כאמור.

"כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם" (י"ב - ה')

"המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם" זהו הר המוריה, ומדוע זה מופיע ברמז ולא נכתב בפירוש, וגם מקומו לא נתגלה? עונה על כך ה"לקוטי ריצבא", מאז שניתנה תורה ועד שנבנה בית המקדש, עברו מאות שנים, אם היה נודע ליבוסים ששלטו אז בירושלים היכן מקום המקדש, היו היבוסים חורשים את ההר, עד שייחפך לבקעה - "ערו ערו עד היסוד בה", כדי שלא יהיה ניתן לבנות שם את בית המקדש. לכן נעלם מהיבוסים מקום המקדש, ואף בפסוק לא נכתב מקומו אלא רק נאמר "המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם", ונשאר מקום המקדש נעלם, עד שבאו שמואל הנביא ודוד המלך ודרשו שזה הר המוריה, ואז קנה אותו דוד מארונה היבوسی.

וכן כתב הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים" [חלק ג' פרק מ"ה]: אין ספק אצלי, שהמקום אשר יחדו אברהם אבינו בנבואה והוא הר המוריה, היה ידוע למשה רבנו, ומה שלא התבאר בתורה ולא נזכר בפירוש אלא ברמז, שכתוב "אל המקום אשר יבחר ה'", יש לי בזה ג' טעמים. א'. שלא יחזיקו בו האומות ויילחמו עליו מלחמה חזקה, כשידעו שזה המקום הוא תכלית התורה. ב'. שלא יפסידוהו האומות וישחיתו בכל יכלתם. ג', והוא החזק שבהם. שלא יבקש כל שבט שיפול המקום הזה בנחלתו הוא וימשול עליו.

"כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם" לשכנו תדרשו ובאת שמה" (י"ב - ה')

"לשכנו תדרשו" זה משכן שילה. [רש"י]

העיקר, את ירושלים. לכן נאמר לבני ישראל "לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו", אל תמשיכו לעשות כפי העולה על רוחכם, שהרי בגלל שלא הייתם בדרגה גבוהה מספיק, לא זכיתם לבוא "עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה", ובעת ש"לא תעשון" כפי שעשיתם בעבר, אלא תיטיבו מעשיכם, אז "וישבתם בארץ אשר ה' אלקיכם מנחיל אתכם והניח לכם", תקבלו בתחילה את ירושלים, שהיא עיקר הקדושה, ואח"כ את שאר ערי ארץ ישראל.

"איש כל הישר בעיניו" (י"ב - ח)

נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על ידי שישר בעיניכם להביאם ולא ע"י חובה אותם תקריבו בבמה. [רש"י]

כותב רבי זלמן סורוצקין, בוא וראה מה בין דורות אחרונים לדורו של משה. כאשר אומרים היום "איש הישר בעיניו יעשה", משמעות הדבר לפשעים החמורים, גניבה, גזילה, רציחה, כעס ותאוות, אבל בדור המדבר - "דור דעה", כאשר אמר להם משה רבנו "איש כל הישר בעיניו", כוונתו היתה שיקריבו בבמה קטנה בשעת היתר הבמות רק "נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על ידי שישר בעיניכם להביאם ולא על ידי חובה", זהו "הישר בעיניו" בדורו של משה מול "הישר בעיניו" של דורנו.

"והניח לכם מכל אויבכם מסביב וישבתם בטח" (י"ב - י)

שואל רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן", הרי זה דבר פשוט שכיון שהניח לכם מכל אויבכם מסביב, ודאי הוא שתשבו בטח? אלא נראה לבאר, אף על פי שיש שלום בין ישראל לאומות, לפעמים אין שלום בישראל בין אדם לחבירו ושונאים זה את זה בלב, לכן הבטיחה התורה "ועברתם את הירדן" ושוב לא יהיה לכם לב רגז, שהרי על הפסוק "ונתן ה' לכם לב רגז" אומרת הגמ' בנדרים [כ"ב] כי בבבל נאמר, ובשעה שעוברים את הירדן שוב אין לב רגז. וא"כ זה הפירוש, "והניח לכם מכל אויבכם מסביב", היינו מאומות העולם, "וישבתם בטח", שיהיה שלום ביניכם בין אדם לחבירו. ובספר "גלילי זהב" מסביר בצורה אחרת, "וישבתם בטח" זה תנאי ועצה טובה ל"הניח לכם מכל אויבכם", אם תשבו לבטח, אם בפנים המחנה יהיה שקט ושאנן, אם אתם ביניכם לא תהיו מפולגים לעדות וכתות שונות, אז אין לכם לפחד "מכל אויבכם מסביב", וכפי שאמרו חכמינו "אלמלי היו ישראל באגודה אחת, אין כל אומה ולשון יכולים לשלוט בהם".

"ושמחתם וכו' אתם ובניכם וכו' והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם" (י"ב - ב)

מבואר בפסוק כי כולם ישמחו אך הסיבות לשמחה אינם שוות בין כולם, אומר המגיד מדובנא, הישראלים, ישמחו משום שזכו ליהנות מפרי נחלתם, ואילו הלוי לעומת זאת יהיה שמח "כי אין לו חלק ונחלה אתכם", שהוא פטור מעבודה ומהתעסקות בנחלתו ומכל הטרדות והדאגות הכרוכות בכך.

"השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה" (י"ב - ג)

דרש רבי יצחק אבוחצירה בן זקוניו של רבי יעקב אבוחצירה בעל ה"אביר יעקב": "השמר לך פן תעלה" - ראשי תיבות 'תפלה', רמז לנו הכתוב, כי כפי

למה נבחר המקום של משכן שילה? בספר "מעשה ניסים" מובא מעשה בשני אחים שאחד היה נשוי והשני לא. עבדו שניהם בשדה והיו מחלקים את התפוקה חצי חצי. יום אחד חשב האח הרווק, אחי הנשוי הוא בעל משפחה המטופל בילדים, ואילו אני צריך לטפל רק בעצמי, לכן אין זה הגון שחלוקת התוצרת היא שווה בשווה, מגיע לו יותר! האח הנשוי חשב לעצמו, אני ב"ה מסודר עם ילדים, ואילו אחי צריך לדאוג לכסף כדי להתחתן ולתת נדוניה. בלילה, היו יוצאים וכל אחד היה מעביר חלק מהתבואה שלו לצד של האח. בבוקר שניהם הופתעו, לכל אחד היה מחצית מהתבואה. וכך היה גם בלילות הבאים. בלילה הרביעי כל אחד החליט לבדוק מי מעביר את התבואה, באמצע הלילה כשהם היו באמצע העברה של התבואה כל אחד לצד של השני, הם והבינו מה קרה! אמר הקב"ה, במקום בו קיימת אהבת אחים כזו, יבנה בית המקדש.

"לשכנו תדרשו ובאת שמחה" (י"ב - ה)

אם "לשכנו תדרשו", מבאר ה"חתם סופר", אם תבקשו ותשאפו להידבק בשכינה ולמקדש ה', "ובאת שמחה", תשיג את המבוקש, כי הבא ליטור מסייעין לו.

"ואכלתם שם לפני ה' אלקיכם ושמחתם בכל מושלח ידכם" (י"ב - ז)

שואל בספר "חמדה גנוזה", מהו אותו "מושלח ידכם" שבו מצויים אנו לשמוח ברגל? ומתוך, הגמ' בפסחים [ק"ט]. אומרת, בזמן שבית המקדש קיים, אין שמחה אלא בבשר, שנאמר [דברים כ"ז ז'] "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך", וכשאדם עולה לרגל ומקריב את קרבנותיו, שלמי חגיגה ושלמי שמחה, הוא אוכל מבשר הקרבן ושמח ואוכל ושותה סעודת יום טוב, וליבו שמח ונפשו מתרוננת, אבל באותה שעה ממש, ישנם עניים מרודים שאין ידם משגת צרכי יום טוב, והם יושבים עצבים ודואבים, לכן אומרת התורה "ושמחתם", במה צריכה להיות שמחתו של אדם? "בכל מושלח ידך", במה שנותן משלו לאחרים, כדי שגם להם יהיו כל צרכי החג, ואף הם יוכלו לאכול ולשמוח כמותו. וכך דרשו חכמים [תנחומא פרשת ראה סימן י"א], "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך" [דברים ט"ז - י"ד] שלך, "והלוי והגר והיתום והאלמנה" שלי, וכולם בפסוק אחד, אם אתה משמח את שלי בימים טובים שנתתי לך, אף אני משמח את שלך בבית הבחירה, שנאמר [ישעיהו נ"ז - ז'] "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי".

"לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלקיך נתן לך" (י"ב - ח - ט)
אל המנוחה זו שילה, "הנחלה", זו ירושלים. [רש"י]

כאן נאמר "אל המנוחה ואל הנחלה", קודם הזכיר את שילה ואח"כ את ירושלים. לעומת זאת, בפסוק י' כתוב: "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר ה' אלקיכם מנחיל אתכם והניח לכם", הזכיר קודם נחלה ואחר כך מנוחה, כלומר, הקדים את ירושלים לשילה. מה השוני? מבאר ה"דרש מרדכי", כשעם ישראל במדרגה גבוהה, הם זוכים תחילה לקבל את ירושלים, את העיקר, ורק אח"כ את שאר המקומות. אבל כשהם לא בדרגה גבוהה, הם מקבלים קודם את המקומות הפחות חשובים, ורק אח"כ את

שאת "עולותיך" - הקרבנות, לא ניתן הקריב בכל מקום, כך גם את התפלה אי אפשר לשאת בצורה אקראית בכל מקום מזדמן, אלא על המתפלל לקבוע לו מקום לתפלתו. כפי שאמרו חכמים [ברכות ו:]: כל הקובע מקום לתפלתו - אלוקי אברהם בעזרו".

"במקום אשר יבחר ה'" (י"ב - י"ד)

בתורה לא כתוב היכן הוא מקום המקדש אלא רק כתוב "במקום אשר יבחר ה'", אומר רבי יחיאל מאיר מאוסטרובוצא בפסוק זה יש רמז למקום המשכן והמקדש. התיבה "יבחר" מורכבת מן האותיות, "יוד", "בית", "חית", "ריש", החלק הנסתר מאותיות אלו, היינו, החלק משם האות שאינו מופיע במילה, הן האותיות; וד, ית, ית, ש, שמניינם עולה לאלף מאה ושלושים. אף המילים שילה, נוב, גבעון, ירושלים, שהם מקומות המקדש והמשכן עולים במדויק למנין זה! אלף מאה ושלושים, התורה רמזה במילה יבחר, אלו מקומות בהם יבחר ה' לשכן את שמו.

"לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגן ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך"

(י"ב - י"ז)

"לא תוכל - רבי יהושע בן קרחה אומר, יכול אתה אבל אינך רשאי". [רש"י] יש להבין מדוע השתמש הפסוק במלים 'לא תוכל לאכל' ביחס לאיסור אכילת קדשים מחוץ לירושלים? הרי כמו שאמר ר' יהושע בן קרחה, אין לאדם מניעה מציאותית לאכל את הקדשים בכל מקום שירצה, אלא שהתורה אסרה עליו. ואם כן, היה ראוי יותר לומר: 'לא תאכל'?! אלא מבאר בי אליהו מאיר בלוח, לומדים מכאן שאדם צריך להתאמן להשליט את התורה על עצמו ועל טבעו, עד שעשייה נגד התורה תהיה אצלו בבחינת 'שאינו יכול לעשותה'! זה מה שהתורה מלמדת דרך אגב, באמרה: 'לא תוכל לאכל בשעריך' - לא רק שהאכילה אסורה על האדם, אלא שהאיסור צריך להיות משרש בו, כמו דבר שאינו ברצונו!

"ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך" (י"ב - י"ח)

אם אין לך לתת לו מחלקו כגון מעשר ראשון, תן לו מעשר עני, אין לך מעשר עני הזמינו על שלמך. [רש"י]

שואל רבי אהרן קוטלר, נושא המתנות הניתנות לכהנים וללוויים מעורר תמיהה, מצד אחד, שבט לוי נבחר במקום הבכורים, ואותם ברח משה "ורו משפטין ליעקב", וכדי שיוכלו למלא את תפקידם בשלימות, צריכים הם להיות במעלה רוחנית יתירה, ולכן לא ניתן להם חלק ונחלה בארץ, אלא "אני חלקך ונחלתך", כדי שיוכלו להקדיש את כל זמנם ללימוד התורה, לכן נתנו ללוי מעשר ראשון ועשרים וארבע מתנות כהונה לכהנים, כדי שתהיה פרנסתם מזומנת להם. ומצד שני, מצינו שהתורה נתנה כל מיני עצות איך להתחמק מלאת תרומות ומעשרות, יכולים שני אנשים להחליף תבואתם זה עם זה ושניהם יהיו פטורים, או ע"י הכנסת התבואה דרך גנות, וכמו שהגמ' בברכות [ל"ה:] אומרת שהיו עושים בדורות האחרונים, כדי להיפטר מהמעשר. וא"כ יוצא, שגם לאחר שהתורה מצווה לתת לשבט הלוי תרומות ומעשרות, הם עדיין תלויים ברצונם הטוב של בעלי השדות, ודבר זה הוא לכאורה שלא לכבודם. וגם נראה ההיפך מכוונת התורה שיהיו

פנויים לעבודת ה'. ואכן אנו מוצאים, שהתורה מונה את הלוי יחד עם הגר היתום והאלמנה, דבר הנראה כפחיתות כבוד, א"כ, שואל רבי אהרן קוטלר, איך מתיישבת החשיבות הגדולה שנתנה תורה לשבט לוי במעלתו הרוחנית, יחד עם האפשרות שהשאירה בידי ישראל לפטור עצמם ו"לחמוק" ממתן תרומות ומעשרות, הרי אם כל המטרה שיהיו בני לוי במנוחת הנפש ולא יופרעו ממוצבם הגשמי, היתה התורה צריכה לחייב את הכלל לפרנסם באופן מכובד? ועוד קשה, גם לאחר קיום מצוות התורה, עדיין יכול להיווצר מצב שבו לוי אחד יקבל הרבה והשני כלום, ומדוע שלא תהיה נתינה שווה, דוגמת המשמרות של הכהנים, שכל אחד מהם מקבל חלקו?

מסביר רבי אהרן קוטלר, ברגע שמצבם הגשמי של בני לוי מובטח, ישנה מעלה של מנוחת הנפש, אך גם סכנה גדולה, כיון שתפקידם להורות משפטי ה' לעם, והציבור צריך להם, והם נעלים בחכמתם בתורה ובעבודתם, הרי אילו היו בטוחים בצרכיהם החומריים ובלתי תלויים בציבור, היו עלולים להגיע לידי גבהות הלב והתנשאות על הקהל, מצב זה היה מביא לירידה בדרגתם ובמעלתם הרוחנית וחסרון בתורתם ובהשפעתם, כי כשיש גבהות הלב אין סיעתא דשמיא, לכן, יחד עם חיוב הנתינה לבני לוי, השאירה התורה מצב שבו יהיו הלוויים בשפלות מה, ואת החיסרון העלול לפגוע במנוחת הנפש שלהם ובעלייתם הרוחנית, עליהם להשלים במידת הביטחון וההסתפקות, ואם אכן יתחזקו במידות אלו, אז דווקא מצבם ישמש להם להתעלות בעבודת ה', וכמו שמצינו בגמ' יומא [ע"א], לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, והגמ' שם אומרת מדוע המן לא ירד אלא פעם אחת בשנה? כדי שיכוונו ליכנס לאביהם שבשמים, היינו, דווקא בגלל החיסרון אפשר להתחזק במידת הביטחון וההסתפקות. ואל זה אדם צריך לשים לב, כי כשיש לו דאגה מדומה ממצבו, הרי זה לטובתו, כדי שלא ייפול ברשת הסכנה הנוראית של גבהות הלב, והניסיון הוא לטובתו וקטן הוא מניסיון השביעה שעלול להביא להתנשאות ולהתרחקות מקרבת השי"ת.

רבי יעקב גלינסקי מתרגם [מתוך הספר "הגדת"], שקיבל מרבתי, שכאשר השאלה קשה, היא גופה התשובה. הגמ' בנדרים [נ:] מספרת, שרחל בתו של כלבא שבוע, מעשירי ירושלים, נישאה לר' עקיבא שהיה עם הארץ, רועה צאן, ואביה הדירם מנכסיו. קיבלו רשות מבעל מתבן להתגורר במתבנו, בכל בוקר עסקו בנקוי התבן משערם. ביקש אליהו לנחמם, נגלה עליהם כעני וביקש "הבי לי מעט תבן, שאשתי ילדה ואין לי היכן להניח אותה ואת התינוק. לפחות אשטח תחתיה מצע תבן". אמר ר' עקיבא לאשתו, ראי, יש מי שמצבו יותר גרוע משלנו, שאפילו תבן אין לו. שלחתו ללמוד תורה ושב כעבור עשרים וארבע שנים עם עשרים וארבע אלף תלמידים. ביקשה להתקרב, והדפוח, אמר להם "הניחוה, שלי ושלכם שלה הוא". שאל ר' יעקב, במדרש "איש חסיד היה" מובא, שהנחיל אליהו הנביא שמונים אלף זהובים, וביקש ממלאכים, ובנו ארמון מלוכה ביום אחד. כלום נבצר ממנו להנחיל דירה ורכוש? והתשובה, אליהו הנביא היה נותן להם דירה, אבל היינו מפסידים את ר' עקיבא. רבי עקיבא נבנה מחיי מחסור, כי הקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, ולא שהוא צריך לה, חלילה, אלא

מהי רחבת ידים ועושר מבואר בגמרא [חולין פד], כי רק מי שיש לו חמישים מנה, מותר לו לאכול בשר.

מעשה שהיה במלוח ולוח שבאו לדין בפני רבי ישראל איסר ספקטור זצ"ל. שטח המלוח את טענותיו, כי הלוח לחברו סכום כסף והתנה עמו בשטר שיחזיר לו לכשירחיב. כעת הוטב מצבו של הלוח, וטוען המלוח כי הגיע עת פרעון. אך הלוח טוען כי לא לזה התכוון באומרו 'כשירחיב', ועדיין הדרך רחוקה. באותה השעה ישב לפניו בנו, יניק וחכים, מי שיתפרסם לימים בתור הגאון רבי יצחק אלחנן מקובנא זצ"ל נענה הילד בחכמתו והוכיח על פי דברי הגמרא הללו, כי כיון שיש לו חמישים מנה כבר נחשב ל'ירחיב', וממילא עליו לפרוע את כל החוב.

"כי ירחיב ה' א-להיך את גבולך כאשר דבר לך ... בכל אות נפשך תאכל בשר" (י"ב - ב')

אבל במדבר נאסר להם בשר חלין, אלא אם כן מקדישה ומקריבה שלמים. [רש"י]

כדברי רש"י מבואר בגמ' (חולין ט"ז:) 'תניא ר' ישמעאל אומר: לא בא הכתוב אלא להתיר להם בשר תאווה, שבתחילה נאסר להם בשר תאווה, משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאווה'.

רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצא זצ"ל נכנס במוצאי לבית מדרשו וראה שהחסידים אוכלים סעודת 'מלוח מלכה' במאכלי חלב, מיד כיסו זאת כי התביישו שאוכלים מאכלי חלב (כנראה לא היה להם משהו אחר), פתח ואמר להם: 'אל לכם להתבייש, כי גם בני ישראל במדבר היו אוכלים מאכלי חלב, מכיון שנאסר עליהם בשר תאווה, והיו אוכלים שלמים הנאכלים רק לשני ימים ולילה אחד. ושלמים אין מקריבים אלא בימות החול, וא"כ אם הקריבו שלמים ביום שיש, לא היו יכולים לאכול בסעודת מלוח מלכה אלא מאכלי חלב'. (ספר 'אוצרות החן' לרבי נח גר ויינשטראוב)

"כי ירחיב ה' אלקיך וכו' ואמרת אכלה בשר כי תאווה נפשך לאכול בשר בכל אות נפשך תאכל בשר" (י"ב - ב')

דבר פלא מחדש רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו "אהבת יהונתן" (הפטרות יום א' דסוכות ד"ה והיה כל הסיר) וז"ל: "במדבר לא אכלו ישראל בשר תאווה כי ה'מן' היה מבטל תאוות אכילה. וכן כתוב, כי תבוא אל הארץ ואמרת אכלה בשר כי תאווה נפשך לאכול בשר, והיינו בארץ ישראל, אבל לא במדבר, כי לא היה תאווה על אכילה, כנ"ל.

"כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דיבר לך וכו' בכל אות נפשך תאכל בשר וכו' רק קדשיך" (י"ב - ב' - ב')

הרב אפרים לונגשיץ בספרו "עוללות אפרים" מסביר על דרך המוסר: אם ישיאך יצרך הרע, ומדוע הוא מצליח להשיאך? משום שהרחיב ה' את גבולך, "שמנת עבית כסית", "וישמן ישרון ויבעט ויטוש וכו'". הגיע מצב שצורכי הגוף בודאי אינך עושה לשם שמים. מבקשת התורה, כשאתה עוסק בחפצי שמים, לכל הפחות עשה אותם לשם פועלם. ולכן אמרה

שהאדם מעמיק קשריו ודבקתו בבוראו על ידי תפילתו ותחושת תלותו. וזה מה שאמרו בבבא קמא [ג:] "מבעה" זה אדם, שהוא לשון תפילה ובקשה, שהאדם נוצר כדי לידבק בבוראו, וככל שיחוש במחסורו ויתפלל, תרבה דבקתו וימלא ביתר שאת יעודו. ומובן אפוא מדוע גזר הקב"ה תלות זו על שבט חסידיו, כי רחמנא ליבא בעי, ותפילת ישראל רצונו, והמחסור מביא את האדם לתפילה, ומדבקו בבוראו.

"ועבדך ואמתך והלוי וכו' ושמחת" (י"ב - י"ה)

פירש רבי יהונתן אייבשיץ, רצונך לדעת שמחה בחיך, אל תסתכל כלפי מעלה, אלא הבט כלפי מטה, כלפי מי שהם קטנים ממך, עניים ממך בחומר, הבט אל "עבדך ואמתך והלוי" ואז "ושמחת לפני ה' אלקיך", תהיה שמח ששפר עליך חלקך.

"השמור לך פן תעזוב את הלוי כל ימך על אדמתך" (י"ב - י"ט)

אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל. [רש"י]

שואל רבי שלמה הכהן מוילנא, מה החילוק בין ארץ ישראל לחו"ל ביחס של ישראל אל הלוי? ומתריץ, כיון שבארץ ישראל הם לא קיבלו נחלה כדי שיהיו פנויים ללמוד, לכן חייבה התורה את ישראל לפרנסם, כיון שחלקם של הלויים נמסר לישראל, כי לו היו הלויים מקבלים חלק בארץ, היה נחסר מחלקם של ישראל. אבל בחו"ל אין הבדל בין ישראל ללויים, כי לאף אחד אין חלק ונחלה, וא"כ אין חיוב מיוחד על ישראל לפרנס את הלוי, והריהם כמו כל עני שמצווה לפרנסו.

"השמור לך פן תעזוב את הלוי כל ימך על אדמתך" (י"ב - י"ט)

לכאורה יהיו כאלה שיטענו, איך יתכן לתת ללוי מעשרות, הלא על שבט לוי נאמר "ויראו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", אז איך מותר לתת להם שוחד? מבאר רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן", לכן אמרה התורה "כל ימך על אדמתך", דע לך שאין זה שוחד, כי משלו אתה נותן לו, שהרי אתה יושב על האדמה שהיתה צריכה להיות שלו, והמעשרות הם רק תמורה.

"כי ירחיב ה' אלקיך וכו' ואמרת אכלה בשר כי תאווה נפשך לאכול בשר בכל אות נפשך תאכל בשר" (י"ב - ב')

ידועה מחלוקת הראשונים, יש אומרים, עדיף לאדם לאכול רק כשהוא רעב מאוד, שאז אכילתו היא מתוך הכרח, ויש אומרים להיפך, אם ירעיב את עצמו, אז יהיה להוט באכילתו ולא יוכל לכוון באכילתו לאכול בכוונה לשם ה', ודעת הרמב"ם כדעה השניה. כותב בספר "דבש וחלב", זה הפירוש כאן, "כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך" אז מיד "ואמרת אכלה בשר", כי אם תחכה עד "כי תאווה נפשך לאכול בשר", אז "בכל אות נפשך תאכל בשר" ותהיה אכילתך דומה לאכילת בהמה.

"כי ירחיב ה' א-להיך את גבולך כאשר דבר לך ... בכל אות נפשך תאכל בשר" (י"ב - ב')

לימדה תורה דרך ארץ שלא יתאווה אדם לאכול בשר, אלא מתוך רחבת ידים ועושר. [רש"י]

התורה, גם אם "בכל אוות נפשך תאכל בשר", אך לכל הפחות "גם קדשך אשר יהיו לך" "תשא ובאת אל המקום", לפחות את הדברים שהם קדושים, תעשה כשמגמתך ובקשתך "אל המקום אשר יבחר ה'".

"כי ירחיב ה' אלוך את גבולך וכו' ואמרת אוכלה בשר וכו' בכל אוות נפשך תאכל בשר וכו' רק קדשך אשר יהיו לך ונדרך תשא ובאת וכו'" (י"ב - ב' - ד"ו)
הגמ' בפסחים [ח:]: אומרת, מפני מה לא היו פירות גינוסר בירושלים, שלא יאמרו אילו לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר, דיינו. נמצא שעלו לירושלים שלא לשמה. מפרש ה"חתם סופר" כמו כן בעניינינו, אילו היה מותר לאכול הבשר רק ע"י הקרבת הקרבן, היו אנשים באים לירושלים ושמהם בעלייתם להגלל רק בגלל הבשר. לכן הקדימה התורה "בכל אוות נפשך תאכל וכו' בשעריך הטמא והטהור יחדיו" ו"רק קדשך וכו' תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה'".

"בכל אוות נפשך תאכל בשר כי ירחק ממך המקום" (י"ב - ב' - כ"א)
יש סמוכין לשני הפסוקים הללו, אם בכל אוות נפשך תאכל בשר, שתפטם עצמך באכילה גסה ובתענוגים גופניים, "כי ירחק ממך המקום", מפני שרחוק אתה מהקב"ה, מקומו של עולם.

"כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלקיך וכו' וזבחת מבקרך וכו' ואכלת וכו' כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו הטמא והטהור יחדיו" (י"ב - כ"א - כ"ב)

הגמ' במסכת מנחות [צ"ו]: אומרת על הפסוק ביחזקאל [מ"א - כ"ב] "והמזבח ג' אמות וכו' וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'". שואלת הגמרא, פתח במזבח וסיים בשולחן? מסבירה הגמרא, בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר, ועכשיו שאין בית מקדש, שולחנו של אדם מכפר. וכתב רש"י, שעל ידי שנותן פרוטה לאורחים, הצדקה מכפרת עליו. למדנו מזה שצדקה חשובה כקרבן.

כותב על כך רבי יעקב קטינא בספרו "קרבן העני", פעמים רבות אנשים אוהבים למצוא בעניים כל מיני חסרונות, כדי להיפטר מהצורך להכניסם הביתה. אך אברהם אבינו לא עשה כך, והיה עומד על פרשת דרכים, וכשהיו אורחים באים "וירא וירץ לקראתם" ולא בדק בציציותיהם יותר מידי. וזה מה שרמזה לנו התורה, "כי ירחק ממך המקום" ואתה לא יכול להקריב קרבנות, אז "וזבחת מבקרך ומצאנך ואכלת בשעריך" והשולחן יכפר עליך כמו המזבח. אך בתנאי ש"כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו הטמא והטהור יחדיו", בין אדם הגון ובין שאינו הגון, אל תדקדק בו.

"וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך" (י"ב - כ"א)
כתב ה"שבט מוסר" [פרק לו אות כז]: "כיון שהשוחט הוא ממזל מאדים (כמבואר בגמ' בשבת [קנו]) יתן הודאה להקב"ה בכל יום שמתחיל לשחוט שנפל בחלק ישראל, להצילו מהיות שופך דמים, כפי מזלו להרוג נפש, וניצל בהיותו שופך דם בהמה חיה ועוף, ועשה מצוה, וגם מקבל שכר על זה. ויתנהג עצמו ברחמנות בכל דבר, יותר מכל אדם, כדי להתגבר על מזל המחייבו להיות אכזר".

"אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו" (י"ב - כ"ב)

"לא תאכל הנפש עם הבשר" (י"ב - כ"ג)

שואל רבי יהונתן אייבשיץ, מדוע הוזכרו "הצבי והאיל"? ומתרץ, הגמ' בבבא קמא [ע"ט]: אומרת, אסור לגדל בהמה דקה בארץ ישראל, וביאר רש"י, משום ישוב ארץ ישראל שמבעיר את השדות, אבל מגדלין בחורשין. לכן נרמז בפסוק "כאשר יאכל את הצבי ואת האיל", פירושו בחורשות וביערות, מקום משכנם של החיות, "כן תאכלנו", באופן כזה תוכל לגדל ולאכול גם בקר וצאן.

"ה' חוזה מלובלין" אומר, התורה רמזה לאדם, שאף שהותרה אכילת בשר התאוה, מ"מ "כאשר יאכל את הצבי", כשם שנאמר על הצבי [מדרש רבה שיר השירים ח'], בשעה שהצבי ישן, עינו אחת פתוחה ועינו אחת קמוצה, כך כאשר אוכל אדם בשר תאוה, צריך הוא להיזהר שעין אחת תהיה פקוחה, להתבונן שלא יסחף אחר תאוותו.

רעיון זה אומר גם הגר"א מוילנא על הפסוק, "לא תאכל הנפש עם הבשר" [י"ב - כ"ג], התורה הזהירה שהאדם לא יהיה להוט ובהול באכילתו את הבשר וישקיע בתאוה זו את גופו ונפשו. "לא תאכל הנפש עם הבשר", בשעה שהינך אוכל את ה"בשר", הישמר והיזהר שלא תאכל גם את ה"נפש" כשאתה שקוע כל כולך בהנאת אכילתך.

הוסיף רבי חיים קניבסקי: יש המפרשים על דרך זה מה שאומרים "בנפשו יביא לחמו".

רבי חיים מוואלווין [רוח חיים ו - ד'] כותב: באמת גנאי הוא לאדם ענין אכילה, כי יקח דבר גשמי ויתנהו במעיו ובוזה תלוי חיותו, והלא נשמתו חלק רוחני בוודאי בוז תבוז לה, אך ההכרח לא יגונה. אבל תוספות ומותרות אכילה הוא סכלות, האם תמנו להתבזות, וחכם אמיתי ישמח במיעוט מותרות.

"רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר" (י"ב - כ"ג)

ממה שנאמר חזק, אתה למד שהיו שטופים בדם לאכול, לפיכך הוצרך לומר חזק, דברי רבי יהודה, רבי שמעון בן עזאי אומר, לא בא הכתוב, אלא להזהירך וללמדך, עד כמה אתה צריך להתחזק במצות, אם הדם שהוא קל להשמר ממנו, שאין אדם מתאוה לו, הוצרך לחזקך באזהרתו, ק"ו לשאר מצות. [רש"י]

אומרים בעלי המוסר, הפסוק עם ביאורו של רש"י בא ללמדנו עד כמה כל חיזוק שאדם מקבל על עצמו, או עצרת התעוררות לעורר על דבר מצוה הם מצווה מדאורייתא.

ועוד יש בזה מוסר השכל לכל יהודי שרוצה להתעלות ולהתחזק בעבודת ה' יתברך, 'רק חזק' - צריך להתחזק ולהקפיד 'לבלתי אכול הדם' - שלעולם לא יהיה זה על חשבון דמו של יהודי אחר, 'כי הדם הוא הנפש', ועל כן יש להיזהר מאוד מלשפוך את דם האחר.

רק חזק לבלתי אכל הדם (י"ב - כ"ג)

כמה ת"ח שלמדו הלכות תעורבות יורה דעה באו לפני הגר"ח מבריסק זצ"ל, וביקשו ממנו שיבחן אותם אם הם ראויים להורות בענייני איסור והיתר.

[קד. ד"ה הואיל] כתבו שדם הוא לא בכלל בהמה, וצריך דרש מיוחד לרבות דדם של נבילה מטמא, ע"ש. הרי שדם נבילה אין בו איסור נבילה רק איסור דם, וממילא יש לו הקולא של דם שבישלו, עכ"ד. [שו"ת משיב בהלכה - בהקדמה].

"כי הדם הוא הנפש" (י"ב - כ"א)

המשנה באבות [ג' - ה'] אומרת, כל השוכח דבר ממשנתו, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו. שואל ה"חפץ חיים", מה המשמעות של "מתחייב בנפשו"? ומתוך, באיסור אכילת דם נתנה התורה טעם, "כי הדם הוא הנפש", לא כתוב שהדם מאוס או מזיק לבריאות, אלא שהדם הוא הנפש של הבהמה, והתורה התירה לאכול את בשרה של הבהמה ולא את נפשה. זהו שבא התנא להורות לנו, כי התורה היא "דם הנפש" של ישראל, ולכן מי שמאבד חלק ממנה, הרי זה כאילו איבד חלק מהחיים - כאילו מתחייב בנפשו".

"לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים" (י"ב - כ"ד)

יש להקשות, האם לא מספיק לומר לא לאכול דם, מדוע צריך לומר "על הארץ תשפכנו כמים"? מתוך רבי חיים קניבסקי, מכאן רמז שכשמכשירים בשר, צריך להכשירו בתוך כלי נקוב ולא בתוך כלי סגור. אם יהיה בשר בכלי סגור בעת הכשרתו, המלח ישאוב את הדם, והוא יצטבר בתחתית, והבשר ישאב את הדם חזרה, וע"י כך ייטרף. לכן צריכים כלי נקוב: "על הארץ תשפכנו כמים".

הרמב"ם בשמונה פרקים כותב: כאשר מזדמן לאדם להריח בעל כורחו בשר פיגולים, לא יאמר אני חפץ בהם, אלא יאמר "אני רוצה", אבל מה אעשה והקב"ה לא מרשה. אמנם לגבי המצוות ההגיוניות כמו גניבה, ודאי שלא יאמר אדם "אני רוצה", אבל על דבר שהוא לא שיכלי, יאמר אדם "רוצה אני לעשות, אבל ה' לא רוצה". לפי זה מסבירים את הפסוק "על הארץ תשפכנו כמים", שלא תמהר לשפוך את הדם כי אינך חפץ בו, אלא תחשוב שאתה שופך מים, האם היית שופך מים? לא! לכן תשפוך את הדם כאילו הוא היה מים והיית רוצה לשתות אותם כי זה טעים, אלא שהקב"ה לא מרשה.

"לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריו כי תעשה הישר בעיני ה'" (י"ב - כ"ה) שואל האדמו"ר מסקולען, הרי הפסוק מדבר על איסור אכילת דם, ומדוע התורה מסיימת "כי תעשה הישר"? אלא, בפסוק זה נרמזו דברי הגמ' בקידושין [ל"ט:] "ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה", והגמ' שם מבארת שזה מדובר כשבאה עבירה לידו. ולפי"ז מובן כאן הפסוק, כאשר אדם עוסק בשחיטת הקרבן ואכילתו, הרי לנגד עיניו נמצא איסור דם, והרי זה כבאה עבירה לידו, וכשפורש מאכילתו, הרי זה כעושה מצוה, לכן נאמר "לא תאכלנו", כאשר בא האיסור לידך והרי זה נחשב "כי תעשה הישר בעיני ה' אלקיך".

"לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריו כי תעשה הישר בעיני ה'" (י"ב - כ"ה) יש להבין מדוע באיסור אכילת דם כתוב "למען ייטב לך ולבניך אחריו"? מתוך רבי יהונתן אייבשיץ, הטעם באיסור אכילת דם, כי הדם מטמא את

אמר להם הגר"ח שלהורות כהלכה צריך להיות למורה הוראה ד' מעלות: (א) שיהיה פיקח. (ב) שידע ד' חלקי שו"ע. (ג) שידע גם גמרא עם פי' תוס'. (ד) שיהיה גם למדן.

האברכים תמחו על דבריו, איזו פקחות צריך להשיב על שאלות של איסור והיתר או של תערובות או שאלה בבשר וחלב, ומדוע צריכים להיות למדן ע"ז, וגם למה להם לידע ש"ס ותוס' וד' חלקי שו"ע, התייחס לשאלה בדיני ממונות צריכים פקחות כדי שהדיין יבין בעסקים ולהבחין מי משקר וכדומה, וגם צריך להיות למדן כדי להבין ענייני נזיקין לאשורו, אבל בשאלה קלה ופשוטה של תערובות מה הצורך לזה.

השיב להם הגר"ח: בואו ואראה לכם אם תוכלו לפסוק שאלה קלה ופשוטה בהלכות איסור והיתר. מה הדין במשרתת גויה שעוזרת בבית ישראל שהלכה לשוק של גוים, וקנתה חתיכה בשר עוף טרף והשליכה אותה לקדרה שהיה מתבשל בו בשר עוף כשר, ולא נודע מזה עד אחר שכבר לקחו מהקדרה הרבה בשר ומרק ואי אפשר לדעת עכשיו אם היה ס' נגד האיסור או רק רוב, מה הדין.

הם השיבו מיד: הלכה מפורשת היא ביו"ד (סי' צח, ס"א) שאם נתערב מין במינו ובשאינו מינו ואין יכולין לעמוד עליו לשערו אם היה בו ששים, או נודע שהיה עכ"פ בוודאי רוב היתר ממינו אמרין סלק שאינו מינו ומינו רבה עליו ומבטלו ברוב, ואין כאן רק ספק דרבנן אם היה בו ששים, ובספק של דרבנן אזלינן לקולא, והש"ך פסק דאין אומרים 'סלק', וצריך מן התורה שישים נגד האיני מינו ובספק הולכין לחומרא ולכן הבשר מותר, והמרק ושאר דברים אסורים לשיטת הש"ך.

אמר להם הגר"ח: בשביל שאלה כזו אמרתי לכם שהדיין צריך להיות פיקח להתבונן במקרה שקרה. האברכים התבוננו עוד פעם ואמרו שאינם רואים עוד מה שיש לדון בזה חוץ ממה שאמרו. אמר להם הגר"ח: הרי הגויים אינם מולחים את הבשר להוציא ממנו דם, וא"כ הבשר שקנתה הגויה לא היה מלוח, וא"כ יש בבשר גם דם, ודם עם בשר הוא מין בשאינו מינו, ובכולו משערין, וא"כ עכשיו מה הדין.

ענו האברכים: הרב צודק ובספק שישים מין בשאינו מינו הולכין לחומרא, כיון שהוא ספיקא דאורייתא.

אמר להם הגר"ח: בשביל שאלה כזו אמרתי להם שכדי להורות בהלכות תערובות צריכים לדעת גם שאר הלכות, הרי דם שבישלו הוא רק איסור דרבנן, וכאן כיון שנתבשל הבשר שוב אין כאן רק ספק דרבנן. הם עמדו נכלמים! והגר"ח המשיך ושאל, ועתה מה אתם פוסקים בזה, האברכים התבוננו ואחרי העיון אמרו: רבינו צודק, זה רק ספק דרבנן ואזלינן לקולא.

אמר להם הגר"ח: בשביל שאלה כזו אמרתי לכם שלהורות הלכה פשוטה באיסור והיתר צריכים להיות גם למדן, כי בדם של בשר נבילה יש שני איסורים, איסור נבילה ואיסור דם, ומה שאמרו על דם שבישלו שהוא אסור רק דרבנן הוא רק מכח האיסור של דם, אבל מכח האיסור של נבילה אין שום היתר במה שבישלו.

הנה אמרתי לכם כבר הלומדות, עכשיו תאמרו מה הדין. בבושת פנים השיבו: רבינו צודק והתבטל אסור. אמר להם הגר"ח: בשביל שאלה כזו אמרתי לכם שהדיין צריך להיות בקי גם בש"ס ותוס', דבתוס' במס' מנחות

כאן. ובספר 'מעייני החיים' מהגאון רבי חיים אפרים זייצ'ק זצ"ל ביאר דברי הרע"ב, וזה לשונו: הפירוש - 'שרות הבריות נוחה הימנו' איננו ענין של נימוס ודרך ארץ, אלא פירוש הוא - שלימות המידות הטובות, כניעה, וותרנות, ענווה, חסד ורחמים. וכן פירש רבינו יונה ז"ל במסכת אבות, 'אם אין דרך ארץ אין תורה' - ר"ל שצריך תחילה לתקן את עצמו במידות, ובה תשכון התורה עליו, שאינה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מדות טובות. לא שילמוד התורה ואח"כ יקח לו המצוות, כי אי אפשר. וזהו כענין שנאמר נעשה ונשמע, עכ"ל הרבינו יונה. אם כן, הישר בעיני אדם - היינו שהוא ישר ונאה במידות, ואז הוא נושא חן בעיני השמים והוא טוב להשם יתברך.

"השמר לך וכו' לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני לא תעשה כן לה' אלקיך כי כל תועבת ה' אשר שנה עשו לאלהיהם כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם" (י"ב - ל' - ל"א)

יסוד בהנהגת הבית היהודי מלמד אותנו ה"בית הלוי" מפסוקים אלו. התורה מזהירה אותנו, שלא יעלה על דעתנו, שניתן ללמוד דרכי עבודת ה' מעובדי כוכבים, שאנו נראה כיצד הם עובדים לפסל, ומזהם נעתיק ונלמד לעבוד להבדיל את הקב"ה, וכמו שיחשוב האדם, שהרי הגמ' בעירובין [ק:] אומרת שניתן ללמוד דרך ארץ מתרגל וצניעות מחתול, ולכן עלול האדם לחשוב שאם מבעלי חיים ניתן להשכיל וללמוד, קל וחומר ניתן ללמוד מבני אדם. מחשבה זו, אומר ה"בית הלוי", גם אם מטרתה לטובה, אבל בטעות יסודה. עובדי האלילים הם גרועים יותר מבעלי חיים, ואי אפשר ללמוד מהנהגתם כלום. ועל זה התורה מזהירה השמר לך פן תנקש אחריהם וכו' לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני, אל תעלה במחשבתך כי ניתן ללמוד מעובדי האלילים הנהגה טובה, כלל יהיה בידך, כי כל מעשיהם של עובדי האלילים הם דברים שהקב"ה שונא, וזהו הציור עליו סובבים כל דרכי עבודתם - "כי כל תועבת ה' אשר שנה עשו לאלהיהם". וראיה לדבר, "כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם", ובודאי שאין במעשה אכזרי זה כל תאוה או פיתוי, וכל מה שמניע אותם לעשות זאת, הוא רק רצונם למרוד בה' ולעשות בדווקא מה ששנוא להקב"ה. אם כן, איך יעלה על הדעת לחשוב שניתן ללמוד מהם איזו הנהגה שתהיה בה תועלת לעבודת ה'.

"כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום" (י"ג - ב')

בחומשים עתיקים (דפוס למברג ועוד), כותב **"בעל הטורים"**, "בקרבך בגימטריה" זו האשה, אבל בחומשים, דפוסים עתיקים יותר, הגירסה היא "בקרבך נביא" בגימטריה "זו האשה ובנה". הכוונה ברורה, הצנזור מחק חציו, והשאיר "זו האשה", ואחר כך גם מחק "זו האשה".

שאל כומר אחד את רבי יהונתן אייבשיץ: מאחר שאתם טוענים שאין דבר שלא רמוז בתורה, היכן רמוז יש"ו? ענה לו, בפרשה שלנו [י"ג - ז] כתוב "כי יסיתך אחיך בן אמך", מדוע כתוב "אחיך בן אמך", ואם יהיה כתוב אחיך בן אביו, האם חזקה עליו שלא יסית אותך? רש"י נדחק מאוד להסביר זאת, והוא מוסיף מילים בפסוק כדי להסתדר עם השאלה. אבל יש כאן רמז ליש"ו, שהוא בן של אבא ולא בן של אבא. (אגב, בתפילת עלינו לשבח זה

הנפש ומשפיע אכזריות באדם, ואכזריות עוברת כידוע בירושא מאבות לבנים, וזה הפירוש כאן, "לא תאכלנו, למען ייטב לך ולבניך אחריו", כדי שבניך יהיו טובים בלי מידות רעות.

"רק קדשיך אשר יהיו לך ונדרריך" (י"ב - כ')

הקשה ה"שר שלום" מבעלזא זצ"ל, למה דחה תיבת 'ונדרריך' לבסוף, היה צריך לכתוב 'רק קדשיך ונדרריך אשר יהיו לך'.

ותירץ, לפי שאין נודרים אלא בעת צרה [ע' בר"ר ע' - א'], לכן אין התורה מאחלת לו לאדם שיהיו לו נדרים. אך קדשיך יהיו לך תמיד.

"שמר ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך" (י"ב - כ')

כותב בספר **"ציצים ופרחים"**, "שמר", שמירה מהחטא, מהלאוויים, וכאשר תשמור עצמך מן החטא, אז תוכל "ושמעת את כל הדברים האלה". כלומר, אם תשמור עצמך מן החטא, תהיה לך סייעתא דשמיא לשמוע ולהבין את כל דברי התורה. אם הראש יהיה מגושם בחטאים, איך תהיה לך סייעתא דשמיא להבין? וכשתהיה לך סייעתא דשמיא, תוכל להבין לא רק דברים פשוטים וקלים, אלא אפילו "את הדברים האלה", שורש המלה "אלה" הוא לשון כח וחוזק, כמו בתהילים [פ"ה - ה'] "כגבר אין אייל", וכמו "אילי הארץ" [מלכים ב', כ"ד - ט"ו] כלומר, אפילו את הדברים האלה - הדברים הקשים, הסוגיות המסובכות בש"ס, תבין.

רבי משה שטרנבוך מבאר כוונת הפסוק עפ"י מה ששמע מאדם גדול. אם רבותינו היו שומרים רק את עיקר דיני התורה בלא סייגים וחומרות, הייתה התורה משתכחת ח"ו מיישראל, שעבירה גוררת עבירה, ובכל דור היו יורדים עוד מטה מטה עד שהדורות המאוחרים היו פורקים עול לגמרי, וכל מה שהציל ושמר על נצחיות התורה דור אחר דור, הוא רק מה שאבותינו גדרו הרבה סייגים וחומרות, כי עי"ז אע"פ שנפלנו הרבה במשך הדורות, מ"מ נשאר לנו עכ"פ עיקר השולחן ערוך עד היום הזה, עכ"ד. ולפי"ז יש לפרש, דזהו כוונת הפסוק כאן, "שמור ושמעת" - תוסיף "שמירה" על דיני התורה באמצעות גדרים וסייגים, וכל כך למה - "למען ייטב לך ולבניך", השמירה הזאת על דיני התורה תעמוד "לבניך" אחריו שהם יקיימו את התורה, כי לולא הגדרים והסייגים של האבות לא היה נשאר קיום התורה לבניהם אחריהם. (וע"ע ב"חובת הלבבות" [שער הפרישות פ"ז].) וכע"ז בשל"ה הקדוש [תולדות אדם בית חכמה תליתא ז'] שבדורות האחרונים צריך יותר פרישות וגדרים וסייגים מהדורות הקודמים, עיי"ש הטעם).

"שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך אחריו עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלקיך" (י"ב - כ')

"הטוב - בעיני השמים, והישר - בעיני אדם". [רש"צתן]

[7-65]

הקשה רבינו עובדיה מברטנורא בספרו **"עמר נקא"**, הרי סוף הפסוק הוא 'בעיני ה' אלקיך', ואיך יכול לפרש רש"י 'הישר - בעיני אדם'? ותירץ ע"פ מה שאמרו במשנה באבות [ג' - י'] 'כל שרות הבריות נוחה הימנו - רוח המקום נוחה הימנו', לכך תלה הכתוב 'הישר - בעיני שמים', וכתב עליו 'בעיני ה' אלוך' אע"פ שפירשו 'הישר - בעיני אדם' כמו שפירש רש"י

גם רמזו, "שהם משתחוים להבל וריק", "הבל" הכוונה לערבים - ה = חמש תפילות ביום שהם מתפללים, ב = שני חגים עיקריים שיש לערבים (עיד-אל פטר = חג המסמל את סיום צום הרמאדן, וחג הקרבן), ל = שלושים ימי הרמאדן, "וריק" = גימטריה יש"ו).

"כי יקום וכו' נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת" (י"ג - ב')

למה הכוונה "אות או מופת"? הרמב"ם אומר, ש"אות" הכוונה לעתיד, "מופת" שמשנה את סדרי הטבע. ואם יתקיים המופת שיתן לך ויאמר לך 'שה' שלח אותי ו'נלכה ונעבדה אלהים אחרים', לא תשמע אליו! "כי מנסה ה' אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלוהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם". כותב רבי אלחנן וסרמן הי"ד: ראוי למסור דברי ה"חפץ חיים": רבים מיראי ה' יתמחו, מה זה עשה ה' לנו, להגביר כל כך כח הכופרים, שלכאורה היה צריך להיות ההיפך, ככל שאנו מתקרבים למשיח, כח הכפירה ידעך! אבל התשובה לשאלה זו מפורשת בתורה [דברים י"ג - ב'] "כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת", ויתנו לו כח מהשמים שיתקיימו דבריו והמופת יתקיים, ומדוע זה כך? "כי מנסה ה' אתכם", לצורך ניסיון הקב"ה יכול לתת כח בידי הטומאה! אם כן, בעיקבתא דמשיחא, שכתוב בזכריה [י"ג - ט'] "וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב", שלפני בוא המשיח יהיה צירוף אחר צירוף ובחינה אחר בחינה, ואין לתמוה על הכח שניתן לנביאי השקר בימינו, כי מנסה ה' אותנו.

עוד אמר החפץ חיים, כי טבע כל דבר לתגבר בכל כוחותיו בהגיע זמנו להבטל! ומאחר שקרובים הימים לקיום הפסוק "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", לכן הטומאה מתגברת בכוחותיה האחרונים, בצורה שלא היתה לפני זה, ומזה נוכל להבין כי ימי הישועה קרבים לבוא.

משכיל אחד בא להתווכח עם הרבי מקוצק. אמר לו הרבי, דוד המלך אומר בתהילים [י"ד - ב'] "ה' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלקים", הקב"ה בכבודו ובעצמו מחפש בנרות את המשכיל האמיתי, המעמיק ומבקש אלקים, כי משכילים הרואים חכמה עד קצה חוטמם, אין מספר להם ואין ערוך להם.

ומשכיל אחד שאל פעם את הרבי מקוצק, הגמ' במסכת ברכות [י"ג:] אומרת, "הרואה פיל בחלום פלאות נעשו לו", "הרואה הדס בחלום נכסים מצליחים לו". ראיתי פיל והדס בחלומותי, ופלאות לא נעשו לי ונכסי ג' לא מצליחים. ענה לו הרבי, מי שאוכל כיהודי ושותה כיהודי וישן כיהודי, חולם כיהודי, ואילו אתה זולל כגוי, סובא כגוי, שוכב כגוי וחי כגוי, רצונך שפתרון חלומך יהיה כיהודי?

"ונתן אליך אות או מופת" (י"ג - ב')

סדרי הטבע בעולם הותקנו ונקבעו על פי התורה, וכמבואר במדרש [בר"א] "כך היה הקב"ה מביט בתורה ובזכרון את העולם". ואם המהלך הטבעי הוא התורה, א"כ כותב ה"אגלי טל", כל נס או מופת שלא כדרך הטבע, הם שינוי סדרי תורה, וכעין עקירת דבר מן התורה. עקירה זו אינה מותרת אלא לקידוש שם שמים בלבד, וכמו שהגמ' במסכת יבמות [ע"ט:] אומרת: מוטב שתיעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא. וכך גם היה

המופת אצל אלישע, שאסף את נעמן מצרעתו [מלכים ב' - ה'], עקירת דבר מן התורה, כדי לקדש שם שמים. וכן מובא במדרש [במד"ד:], אלישע קידש שמו של הקב"ה, שלא רצה לקחת מנעמן כלום, אבל גיחזי רדף אחרי נעמן, ושיקר לו שנשלח אצלו שיתן לו כסף, א"כ, כיון שלא היה כאן קידוש השם, היתה זאת למפרע עקירת דבר מן התורה לבטלה, ועל זה הקפיד אלישע כל כך, ולכן העניש את גיחזי "וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם".

"כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלקיכם" (י"ג - ד')
שואל ה"שואל ומשיב" [דברי שאול מהדורא תליתאה], מה ענין אהבת ה' לכאן, הרי פרשה זו מדברת בנביא שקר שמנסה להדיח את העם לעבוד עבודה זרה, ובפשטות היינו סבורים לשמוע לקול דברו, שכן נביא הוא. אך כעת שהתורה אומרת לא לשמוע בקולו, ידענו שאין לנו להקשיב לו, אף שהוא נביא, דין ברור וחתוך, והעם עומד בניסיון. מדוע התורה אומרת שהקב"ה מנסה לראות אם אתם "אוהבים" את ה' ולא אם אתם "עובדים" את ה', שהרי הניסיון אינו על "אהבת ה'", אלא על עצם עבודת השי"ת? ומתוך במשל, בכל כיתת לימוד ישנם תלמידים הבאים בחשק ללמוד, ויש כאלה הבאים בהכרח, נגרים בעל כרחם. כשמודיעים על הפסקת הלימודים, אלה שנגרים בעל כרחם, צוהלים ושמחים, ואלה שבאמת באים ללמוד, מצטערים על ביטול תורה. כשהנביא בא ומסית את העם באותות ובמופתים לעזוב את הקב"ה וללכת לעבוד אלהים אחרים, אלו שעבדו את הקב"ה מיראה ומהכרח, קופצים על הדבר כמוצא שלל רב, ושמחתם רבה, אך האחרים שעבדו את ה' מאהבה, יתקשו לקבל את דברי הנביא, ויחקרו היטב אם אמת בפיו או שקר. בנביא שקר זה מנסה הקב"ה את בני ישראל, לראות מי הם אלה שעובדים אותו מתוך כפיה, ומי באמת אוהב את הקב"ה. "כי מנסה ה' אלקיכם הישכם אוהבים", ניסיון זה מבדיל ומבחין בין העובדים מאהבה לעובדים מיראה.

"כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלקיכם" (י"ג - ד')
בפרשה זו נצטוונו שאם יבוא נביא שקר ויסית לעבודה זרה, אפילו יעמיד חמה באמצע הרקיע ויחולל מופתים מרעיישים - "לא תשמע אליו, כי מנסה ה' אלקיכם אתכם". ובניסיונות - יש לעמוד! רבים הנסיונות, יש הכושלים בהם ויש האיתנים כצור חלמיש.

במה תלוי הדבר? הסבא מנובהרדוק זצ"ל הדגים זאת בסיפור מעשה שהיה. בעיר ורשא פעלה כנופיית נוכלים, שרוששה את קרבנותיה בדרך מתוחכמת. שלוחיה פנו לאדם והציעו לו הצעה שאין לסרב לה: ברשותם מכונת דפוס משוכללת, המייצרת שטרות מזוייפים. מוכנים הם למכור לו מאה אלף שטרות מזוייפים, תמורת שלושים אלף שטרות אמיתיים בלבד! מובן שהאיש חשש והיסס. אמרו לו: "הנה הכסף המזוייף. בחר לך שלושה שטרות, אלו שתצרף, וגש עימם לבנק, לפרטס לכסף קטן. אין לך מי שבקי בשטרות מזוייפים יותר מפקיד בנק, ותראה האם יבחין בזיוף!" האיש הסכים. הוציא שלושה שטרות באקראי, עלה לסניף הבנק והציגם בפני הפקיד. הכין לעצמו סיפור כיסוי: משהו קנה ממנו חפץ ושילם לו בשטרות אלו, הוא לא ידע שהם מזוייפים... הפקיד נטל את השטרות, עיין בהם היטב, והמירם בחפץ לב. ראה האיש, והסכים לעיסקה.

רבי יעקב גלינסקי סיפר, שבזמן שה"חזון איש" עבר לגור לביתו כיום ברחוב חזון איש, האיזור כולו היה פרדם, וביתו של ה"חזון איש" היה בודד. התקין ראש העיר עמוד תאורה בקרבת הבית. אמר ה"חזון איש" לרבי יעקב, ראיתי מה שגרשטקורן (ראש העיר) עשה בשבילי? הסביר ה"חזון איש", כשאני הולך בלילה ליד עמוד התאורה, אני רואה את הצל שלי, ככל שאני מתרחק מהאור, הצל שלי מתארך! וככל שאני מתקרב לאור, הצל שלי נעלם. למדתי מזה, שככל שאתה רחוק מהאור, אתה נראה גדול מאוד בעיני עצמך, כשאתה מתקרב לאור, אתה נראה יותר קטן, ומתחת לאור לא רואים אותך כלל.

הוסיף על כך רבי שמואל רוזנבסקי, כי נרמז הדבר בפסוק [ל' - ד'] "אם יהיה נדחך בקצה השמים וכו' ומשם יקחך", היינו, אפילו אם האדם במצב "נדחך", כל עוד אין הוא מנותק לגמרי אלא אוחז, הוא עדיין "בקצה השמים", יש בו עדיין נקודה של רוחניות, הרי בכח אותה נקודה, אותו ניצוץ יהודי בו הוא אוחז, הקב"ה ברחמיו מעלה ומקרב אליו, אם רק יחפוץ בכך האדם.

"אחרי ה' אלקיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו וכו'" (י"ג - ה')

שואל ה"שפת אמת", הרי אותם הדברים נאמרו בפרשה הקודמת, אלא בלשון יחיד "את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד וכו' תדבק" [עקב י' - כ'], ולמה נמנו ונשנו עוד פעם בלשון רבים? ומתריץ, בזמנים רגילים, אפשר לכל יחיד להיות ירא ה' ביחידות בתוך ד' אמותיו, אבל בשנים של זעזועים, כשהכפירה וההפקרות משתוללות בעולם, העולם מוצף מסיתים ומדיחים, אז כוחו של היחיד הוא אפסי, ויש צורך בליכוד המחנה וביצירת כוח של רבים כדי להתגונן ולהשיב מלחמה שערה. ולכן, כשמדובר בנביאי שקר ומסיתים ומדיחים, חוזרת התורה על אותם הדברים עוד הפעם בלשון רבים, לרמז על איחוד הכוחות, כי זו העצה היחידה כנגד המסיתים והמדיחים, והצו הוא לכל עושי רצונו "אתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו וכו' תדבקו".

"והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת" (י"ג - ו')

הגמ' בסנהדרין [פ"ט:א] אומרת, נביא שהדיח, בסקילה, ר' שמעון אומר, בחנק. שואל ה"משך חכמה", מדוע הרג אליהו את נביאי הבעל בסייף? ומתריץ, אליהו הרג אותם באישורו של אחאב, ומדין מלכות שכל עונשיה בסייף, וכלשון הרמב"ם בהלכות מלכים [פ"ג - ה"ה] "ואין למלך רשות להרוג אלא בסייף בלבד", ועל זה כעסה איזבל, וכמו שמבואר [מלכים א' - י"ט] "ויגד אחאב לאיזבל את כל אשר עשה אליהו ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר וכו' כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם". איזבל היא זו שניהלה את ענייני המלכות, וכששמעה שאלהו הרג את הנביאים בחרב מדין "מלכות", כעסה על שנעשה הדבר בלי רשותה ואישורה.

"כי יסיתך אחיך בן אמן" (י"ג - ו')

"אחיך" מאב, "בן אמן" מאם [רש"י]

הוציא את חסכוניותו מהבנק, אף לווה כספים, ונטל בידיו שישים אלף שטרות מקוריים להמירם במאתיים אלף שטרות מזויפים! עיסקת חיים! הנוכלים שמחו, והביאו איתם את הכסף בשתי מזוודות. אבל האיש לא נפל בפח: יתכן שבתחילה הציגו כפתיון שטרות אמיתיים, ועכשיו הביאו זיוף מאיכות ירודה. נטל שלושה שטרות מהמזוודות, ועלה עימם לבנק. הציגם לפני הפקיד, שבחנם בחינה מדוקדקת - והמירם בכסף קטן. עכשיו היה סמוך ובטוח שהזיוף אכן מוצלח. נתן להם את שישים האלף וישב לספור את האוצר שהביאו: מאתיים אלף שטרות חדשים ונאים. הוא עשה את עיסקת חייו. הרוויח מאה וארבעים אלף בלא מאמץ, ברגע אחד! נטל את שתי המזוודות, ופסע ברחוב שמח וטוב לב.

לפתע עצר אותו שוטר: "היי, מה אתה נושא עימך?" "כסף", ענה. קולו רטט. "כסף? פתח ואראה!" בפקודת השוטר הניח מזוודה אחת על רעותה, פתחה - והנה היא גדושה שטרות. גחן השוטר, התבונן בהם היטב וקולו רעם: "מה זאת?! אלו שטרות מזויפים, אתה עצור! בוא עימי לתחנת המשטרה!" נחרד האיש, והבין לאיזה פח נפל.

בטרם יספיק השוטר הגחון להזדקף נשא רגליו וברח. עד שהשוטר נעל את המזוודה, לא היה לו זכר. והשוטר, עם שתי מזוודות כבדות בשתי ידיו, לא יכול היה לדלוך אחריו. ביכה האיש את כספו, אך ניחם עצמו שלא איבד את חירותו. ברגע אחד התעשר - ובמשנהו התרושש... והשוטר פנה ועשה דרכו לאכסניית הזיפנים, ושתי המזוודות בידיו - אף הוא נמנה על חברי הכנופיה, שהתעשרה בשישים אלף שטרות עוברים לסוחר... חילקו הגנבים ביניהם את שללם, ופנו ללכוד את הפתי הבא...

מה היה סוד התעלול? כיצד באמת לא עלו פקיד הבנק על הזיוף? פשוט מאוד: מאתיים אלף השטרות לא היו מזויפים! הם תיעתעו באנשים בשטרות כסף אמיתיים! לכן הסכים פקיד הבנק להמיר את השטרות, כי היו מקוריים וחוקיים! שאנו יודעים שאמנם היו אמיתיים.

אך אם כך מדוע ברח ונמלט והפקיר את רכושו? מדוע לא טען שהשטרות אמיתיים ומוכן הוא להוכיח זאת, כפי שאכן היה! והתשובה: משום שבעצמו לא היה בטוח. בעצמו פקפק, לכן נמלט...

וזו התשובה בענייננו: מי שיודע שהאמת איתו, ובטוח שהאמת איתו, לא יתרשם מניסיון ולא יכשל בעת מבחן. איתן יעמוד, כצור חלמיש, ואמונתו תתחשל בכור הנסיונות. רק מי שאמונתו רופפת מלכתחילה, רק הוא ינוס בעת מבחן!

"אחרי ה' אלקיכם תלכו" (י"ג - ה')

מספרים, ה"חפץ חיים" שאל את ה"אמרי אמת", מה הלשון "אחרי ה' אלקיכם תלכו", הרי יש הבדל בין "אחרי" ל"אחר", שאחרי פירושו רחוק, כמו שרש"י מסביר בתחילת הפרשה "אחרי דרך מבוא השמש - כל מקום שנאמר אחרי, מופלג הוא", א"כ, איך נצטוונו "אחרי ה' אלקיכם תלכו" להיות רחוק ומופלג מהקב"ה, והרי אדרבה, כל אדם מישראל צריך להתקרב יותר ויותר לקב"ה, ושיהיה כתוב "אחר ה' אלקיכם"? ענה ה"אמרי אמת", מי שמרגיש שהוא רחוק, זה סימן שהוא קרוב, ומי שמרגיש שהוא קרוב, זה סימן שהוא רחוק.

עליו, סוף כל סוף הרי הוא מנסה להסית את עצמו לעבודת ה', ועל כך בלבד כבר מגיע לו שכר גדול עד מאד.

"יצאו אנשים בני בליעל מקרבך" (י"ג - י"ד)

הביאור של המילה "בליעל" היא - מבאר רבנו בחיי "בל - יעל", שלא יעלה ויכנס במחיצתו של הקב"ה. או לשון "בלי - עול", שאינו מקבל על עצמו עול תורה, אלא פורק מעליו עול מלכות שמים.

"הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב החרם אותה וכו'" (י"ג - י"ד)

יש להקשות מדוע עונשם של אנשי עיר הנידחת להכותם לפי חרב, הרי עובדי עבודה זרה מיתתם בסקילה? מתרץ ה"אמרי אמת", עיר שלמה שעובדת עבודה זרה, נראה הדבר כעין קשר ומרד כנגד הקב"ה, ודינם כמורדים במלכות שמיתתם בסייף, וכמו שכתב הרמב"ם [פ"ג מהלכות מלכים ה"ח], והדין הוא שהרוגי מלכות נכסיהם למלך ולא ליורשיהם, ולהקב"ה אין צורך בנכסיהם, לכן ציוה להחרימם.

"הכה תכה את יושבי העיר ההיא וכו' ונתן לך רחמים ורחמך והרבך" (י"ג - י"ד)

לכאורה מה שייכת ההבטחה של ונתן לך רחמים לפרשת עיר הנידחת? כותב ה"חפץ חיים", האדם מושפע מפעולותיו ומתרשם מהן, פעולות טובות משפיעות לטובה על האדם, ולהיפך בפעולות הרעות, וישנה סכנה שעל ידי קיום מצוות עיר הנידחת, שהורגים ומכים בחרב את כל יושביה, שזה ישפיע לרעה על עושי המצוה, שאע"פ שמקיימים בזה מצוות ה', הם עלולים להתרגל לשפיכות דמים ולאכזריות, לכן מבטיחה התורה "ונתן לך רחמים", שאף על פי כן, לא תיפגע מידת הרחמים שבך, והקב"ה ישלם לך את מידת הרחמים שנפגמה בקיום מצוות עיר הנידחת, ושומר מצוה לא ידע דבר רע".

רבי חיים שמואלביץ מוסיף ומבאר, מה שחז"ל אמרו "כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים", יסודו בהנהגתו של הקב"ה עם הבריות **מידה כנגד מידה**, וכעין מה שהגמ' אומרת בראש השנה [י"ז:], "נושא עוון ועובר על פשע", למי נושא עוון, למי שעובר על פשע. וכן מובא בגמ' [שבת קכ"ז:], כשם שדנתני לזכות, המקום ידון אותך לזכות. ולפי זה, מי שמקיים את דין התורה והורג את כל אנשי עיר הנידחת, הריהו מקיים את רצון ה' וציווי ה', אבל מצד שני הוא מבטל מעצמו את מידת הרחמים שהיתה טבועה בנפשו, וא"כ שוב לא יוכל הקב"ה לנהוג איתו מידה כנגד מידה ולרחם עליו, ואדרבה, הרי אדם זה טבועה בנפשו כעת מידת האכזריות, ואם אמנם ינהג איתו הקב"ה מידה כנגד מידה, הרי מן הדין שיתאכזרו עליו מן השמים, וכשם שהוא עצמו לא ריחם על הבריות, וכמו שהגמ' אומרת שם "וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים", והכל מצד הנהגה מידה כנגד מידה. לכן באה התורה ומבטיחה, "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך", הקב"ה ישיב לאדם את מידת הרחמים שהיתה טבועה בנפשו ונלקחה ממנו בגלל ציווי הקב"ה, ושוב יוכל הקב"ה לנהוג עמו מידה כנגד מידה, ומרחמין עליו מן השמים.

יש להקשות, למה גבי אח מן האם אמר קרא במפורש "בן אמך", ואילו גבי אח מן האב לא אמר 'בן אבך' (ונדרש הוא רק מסברא, שאם נאמר בהמשך "בן אמך" הרי ש'אחיק' הכוונה מן האב). ולמה לא נכתב כן בפירוש.

אלא, ביאר החידושי הרי"מ זצ"ל [ע"י מילין חדתין וירא שם], כאשר בא אח מן האב להסית, קל יותר להינצל ממנו, שניתן לחשוך ולהבין כי יש לו רווח מזה, שרוצה להסית את האח כדי שיאבד בחטאו והוא לבדו יירש את האב. אבל כשמגיע "בן אמך", הרי הוא בא בחלקלקות לשון ומסביר שאין לו שום 'נגיעות', שהרי בלאו הכי אינו נוטל עמו חלק בירושתו, לפי שאינם בני אב אחד, ואינו מבקש אלא את טובת האח. ולכך בניקל יותר להתפתות אחריו. לכן נאמר בו להדיא "בן אמך", כי כך הם דבריו [ע"פ קידושין פ"ג:]. וזהו שטענה שרה לאברהם [בראשית כ"א - י'] "כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", לכן חוששתי כי תהיה לו השפעה על יצחק, בסוברו שאך את טובתו הוא מתכוון שהרי אין לו חלק ונחלה בירושתו...

"כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך וכו'" (י"ג - י"ד)

"אחיק" מאב, "בן אמך" מאם [רש"י]

רש"י בדבריו בא לענות על השאלה, מה הכוונה "בן אמך", האם "בן אבך" הוא לא אחיק? אומר רש"י, "אחיק" מאב "בן אמך" מאם. הגמ' בקידושין [פ"ג:] אומרת, רמז ליחוד מן התורה מניין? שנאמר "כי יסיתך אחיך בן אמך", וכי בן אם מסית ובן אב אינו מסית? אלא, בן מתייחד עם אמו, ואסור להתייחד עם כל עריות שבתורה, מכאן רמז לאיסור ייחוד. וכן הגמ' בסנהדרין [כ"א:] לומדת מכאן איסור ייחוד.

מסופר שאדם קל - דעת נתפס בעבירות שונות, לרבות באיסור "ייחוד". אותו אדם חיבר ספר על השאלה האם לומר לשם ייחוד או לא, ואת כתב היד שלח אל רבי שלמה קלוגר כדי לקבל ממנו הסכמה. החזיר לו רבי שלמה את החיבור בצירוף הערה, "אין כל צורך שהחיבור הזה יהא נדפס, כי המחבר עצמו כבר 'נתפס'. ושנית, המחבר מנסה להוכיח כי גם לפי תורת הנסתר אין מקום לומר 'לשם ייחוד', ואני שמעתי שהמחבר היה נתפס לשם ייחוד..."

"כי יסיתך אחיך בן אמך וכו' לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת וכו' וסקלתו באבנים ומת כי בקש להדיחך מעל ה' אלוקך" (י"ג - י"ד - י"א)

פסוק זה מלמדנו שכאשר יהודי מסית את חברו לעבוד עבודה זרה, והוא לא הצליח לשכנעו, שהרי נאמר "כי בקש להדיחך", היינו שמדובר שלא הצליח במזימתו הנואלת, אבל כיון שביקש, מצינו שהתורה החמירה מאוד בעונשו, והוזהרנו עליו בחמישה לאוין 'לא תאבה לו', 'לא תשמע אליו', 'לא תחוס עינך עליו', 'לא תחמול עליו', 'ולא תכסה עליו' - וכל כך למה? כי ביקש להדיחך מעל ה' אלוקך' - נוהג עמו הקב"ה בכל חומרת הדין ללא שום חמלה ורחמים. ועונשו מוות על עצם ההסתה. אומר רבי ישראל סלנטר, הרי גדולה מדה טובה ממידת פורענות פי חמש מאות, ואם כך, יהודי העומד ודורש דרשה על יראת שמים, גם אם הוא לא הצליח להשפיע על אף אחד, עדיין שכרו רב מן השמים! אין לשער ואין לתאר. מוסיף הסבא מקלם, גם כאשר אדם לומד מוסר לעצמו, ונדמה לו שהלימוד לא משפיע

בעת עלייתו של הגר"ז מבריסק זצ"ל לארץ ישראל, היו עמו באניה בדרך מאודסה לתורכיה, עוד בני תורה רבים. הם דאגו מראש שהאוכל שיוגש להם בדרך יהא כשר כיאה לבני תורה. היחיד שלא הסכים לטעום מהאוכל שהוגש שם - היה הרב מבריסק זצ"ל, ואף לבני ביתו ולילדיו שהיו בגיל הרך לא הרשה לאכול מהמזון שהוגש באניה.

יום אחד נישא רב החובל אל הרב לברר מדוע הוא נמנע מלאכול, רב החובל שדיבר בשפה הרוסית נזקק למתורגמן שיעביר את דבריו אל הרב זצ"ל, תפקיד זה נטל על עצמו רבי שמחה קפלן זצ"ל לימים רבה של עיה"ק צפת, וכששמע רב החובל באמצעות המתורגמן - שהרב חושש לטיב כשרות המזון, הציע שהרב ישלח שליח שירד לבטן האניה ויוציא דג חי מבריכת הדגים אשר שם, ויבדוק אם הוא כשר. אחר כך יסור למחסן שע"י המטבח ויקבל כלים חדשים שעדיין לא בושל בהם, ובמו ידיו יקלף לעצמו תפוחי אדמה ושאר ירקות ויבשלם בעצמו בסירים חדשים. לאחר הרהור קצר, השיב הרב מבריסק זצ"ל: נו, שיהיה עבור הילדים.

בטרם שלח את רבי שמחה קפלן לבצע את המשימה, אמר לו: ראה להדליק בעצמך את הגז, כדי שלא ניכשל בבישולי עכו"ם. ואם הגוי בעצמו יבעיר את הכיריים, כבה אותם והדלק אתה את הגז. ירד הרב קפלן אל בטן האניה ועשה הכל כמצוותו. כאשר ראה רב החובל שהוא מכבה את הגז ומדליק מחדש, שאלו: למה אתה חושש לבישולי עכו"ם, אני יהודי כאשר חזר הרב קפלן וסיפר את הדבר לרב מבריסק זצ"ל, הגיב הרב בהתרגשות: מה הוא יהודי?! ומיד הוסיף ואמר: עכשיו נגולה אבן מלבי. מאז שבא אלי רב החובל - הייתי מוטרד מאד מהמחשבה - מדוע הגוי הזה דואג כל כך לי ולבני ביתי ולילדי, וסברתי שמא זומם הגוי משהו - שהרי דבר תימה הוא שגוי ירחם על ילדי ישראל, עכשיו ששמעתי שהוא יהודי נחה דעתי.

"והיתה תל עולם" (י"ג - י"ז)

החיד"א בספרו "נחל קדומים" מביא בשם רבנו אפרים, אמר הקב"ה, אני הוצאתי את ישראל ממצרים כשנשלמו ת"ל שנים של גלות ועינוי, ואמרתי "אנכי ה' אלקיך" "לא יהיה לך אלהים אחרים", הלכו הם ועבדו עבודה זרה, תיעשה עירם תל עולם.

"ולא ידבק בך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך וכו'" (י"ג - י"ח)

שואל ה"אבני נזר", מדוע בכל הרוגי מלכות שהרג שלמה, אדוניה, יואב ושמעי, הוא שלח את בניו בן יהוידע שיפגע בהם וימותו, הרי בניה בן יהוידע היה על הכרתי ועל הפלתי, ואמרו חז"ל שהם האורים והתומים, א"כ, מדוע בחר שלמה להרוג את האנשים האלה על ידי איש החסד דווקא שעליו נאמר "תומיך ואוריך לאיש חסידך" [וזאת הברכה ל"ג - ח']? ותירן, בהרוגי מלכות הללו, מאחר והיו מורדים במלכות, וסיכנו את בית ישראל כולו, היה יכול להתנגב בלב המוציא להורג את הנידונים קצת שנאה ונקמה כטבע האדם, לכן בחר שלמה דווקא באיש חסד כדי, שזה יעשה על טהרת הקודש, לשם שמים בלבד. וגם כאן, במצוות החרמת עיר הנידחת, היה יכול להיות מעורב שמץ של נקמה ושנאה, לכן באה ההבטחה "ונתן לך רחמים ורחמך".

"ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים" (י"ג - י"ח)

לשון הפסוק "ולא ידבק בידך" צריך ביאור, הרי כסף אינו נדבק לידי של אדם, בספר "ומתוק האור" הביא את ביאורו של ה"בן איש חי" בספרו על ההפטרות "ברכת חיים", על פי משל לאדם שהחביא את כל רכושו בתוך קנקן יין, בהנחה שפיו הצר של הקנקן יקשה להכניס יד לתוכו, ומי שלמרות זאת יצליח להכניס, ודאי שלא יוכל להוציאה. באחד הימים הכניס ילדו הקטן את ידו לתוך הקנקן, וחפץ בידיו את המטבעות, כשביקש להוציא את היד מן הכלי נתקעה היד, כצפוי. אנסה לותר על חלק מן המטבעות, הרהר הילד, אך עדיין לא הצליחה ידו הקמוצה לעבור בעד הפתח. החל הילד לזעוק ולזעוק, ואמו מיהרה לבדוק מה ארע לו. רוקן את היד לגמרי, הורתה לו האם, רק כך תוכל להעבירה, אך גם לאחר שעשה הילדון כדבריה, עדיין נותרה היד תקועה במעמקי הקנקן, שכן לחלוחית היין היקשתה על המעבר. רק אחרי שהמתין מעט וכל היד יבשה לחלוטין, הצליח הילד לחלץ אותה בשלום. זהו שכתוב, מסיים ה"בן איש חי", "ולא ידבק בידך מאומה" - כאשר אדם רוצה לשוב בתשובה שלמה, מחובתו לעזוב את העבירה כליל. אולם גם אז הוא אינו יכול מיד לחלץ את נפשו, אלא מחובתו להמתין עד שתתבטל השפעתה של אותה עבירה, והלחלוחית שבה תיבש לחלוטין מבלי להשאיר כל זכר, או אז "ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים".

"בנים אתם לה' אלוהיכם וגו'" (י"ד - א' - ג')

בעניין היותנו בנים לקב"ה, סיפר רבי אלימלך בידרמן על החסיד ר' מנדל פוטרפאס שהעלילו עליו עלילה והוא נשפט לגלות עם עבודות פרך בסיביר. לימים שאלו אותו כיצד הוא החזיק מעמד? והוא ענה: 'מה שחזק אותי היה שפעם אחת ראיתי לוליין שהולך על חבל דק בין שני הרים, כאשר מתחת פעורה תהום והוא מוליך על החבל הדק עגלה ובתוכה ילדה קטנה. שאלו את הילדה כיצד היא לא פוחדת? והיא ענתה 'כי זה אבא שלי' פנו ללוליין ושאלו מה הסוד? וכיצד הוא לא נופל? והוא אמר צריך להיזהר משני דברים: ראשית לא להסתכל למטה. ושנית לראות רק את הצעד הבא, כי אם אתה מסתכל יותר מזה אתה נופל... 'גם אני' אמר רבי מנדל 'כאשר עברתי את עינוי התופת, אמרתי לעצמי, שגם כאן אני הרי בידיים של אבא שבשמים, ומוצד שני הקפדתי להחזיק מעמד רק את השעה הזו ולא יותר וכך זכיתי לגאולה המיוחלת'.

בליבו של משגיח ישיבת סלבודקא, רבי משה טיקוצ'ינסקי זצ"ל, התעורר חשש שמא אינו מטפל כראוי בבעיותיהם החינוכיות של בני הישיבה, משום שלא למד מעולם את תורת החינוך והפדגוגיה. פעם אחת ביקר בישיבה ראש ישיבת חברון, רבי יחזקאל סרנא זצ"ל, ור' משה שטח בפניו את הרהוריו אודות החוסר המקצועי שלו בעבודתו. ענה לו ר' יחזקאל: "האם אתה אוהב את התלמידים? אם הינך אוהב אותך, אינך זקוק ללימוד פסיכולוגיה ופדגוגיה, או כל תורה ושיטה אחרת, כי מי שאוהב את תלמידיו מובטח שיצליח לחנכם ולהגיע איתם להישגים גבוהים ביותר".

"בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת" (וי"ד - א')

צריך להבין את הקשר בין "בנים אתם לה' אלקיכם" לבין "לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת"? מבאר ה"דעת זקנים מבעלי התוספות", "בנים אתם לה' אלקיכם", ולכן אם מת אביכם הבשר ודם, "לא תתגדדו", שהרי אינכם יתומים בכך, כי יש לכם אב שהוא חי וקיים לעולם יתברך ויתעלה שמו. אבל הגוי שמת אביו, יש לו להתגודד, כי יותר אין לו אבא, כי נשאר רק עם הפסל שעשוי מעץ ומאבן שאין בו מועיל, וכמו שהנביא ירמיהו אומר [ב' - כ"ז]: "אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילידתנו".

האדמו"ר מבעלזא פירש את סמיכות הפסוקים, בהקדם שאלת המין לרבי אבהו [סנהדרין ל"ט:]: "אלוקיכם כהן הוא, דכתיב [שמות כ"ה - ב'] 'ויקחו לי תרומה', כי קבריה למשה במאי קא טבילי' (-) כשקבר את משה במה טבל אחר כך כדי להטהר, וכתבו התוס' [שם ד"ה במאי], דלא הוקשה לו איך נטמא הקב"ה למשה רבינו, כי בני ישראל הם בנים למקום, ומותר לאב כהן להטמא עבור בניו. וכתב ה'פרשת דרכים' [דרוש כ"ה], שעל תחיית המתים נאמר [יחזקאל ל"ז - י"ג]: "וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם", ולמדו חז"ל מזה [תענית ב:], שמפתח תחית המתים הוא בידו של הקב"ה בעצמו, ומזה מוכח שבני ישראל הם בנים למקום, כי בלא זה היאך היה מותר להקב"ה להיטמא לישראל בפתחת הקברים.

והנה, הטעם מדוע הגויים מתגודדים ומשימים קרחה לאחר מיתת קרוביהם הוא, משום שאינם מאמינים בתחיית המתים, ולכן גדול צערם מנשוא, וגודל צערם מתבטא בפעולות אלו. אולם בני ישראל נצטוו "לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת", כי עליהם להפיג את גודל צערם ויגונם על ידי אמונתם בכך שהפרידה מהנפטר היא רק פרידה זמנית, כי עוד יתראו עמו כשתהיה תחית המתים בקרוב ממש. זהו שכתוב: "בנים אתם לה' אלקיכם", וההוכחה לכך היא מזה שהקב"ה מזהיר אותנו "לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת" - מחמת האמונה בתחיית המתים, והרי תחיית המתים היא ביד הקב"ה בעצמו, ומזה מוכח בעליל שבני ישראל הם 'בנים', ולכן הקב"ה רשאי להיטמא להם על אף היותו כהן.

רבי אייזיק שר זצ"ל ראש ישיבת סלבודקה, כאשר שמע שבנו נהרג על קידוש ה' עם שאר אחינו בית ישראל בחורבן הנורא של יהדות אירופה, הצדיק דין שמים עליו באהבה ובירך על הרעה כשם שמברכים על הטובה, ונשא משלו בפני תלמידיו שרבים מהם שתו את כוס התרעלה ואיבדו את יקיריהם במלחמה, ואמר: אם היו מבשרים לי עכשיו שבני מצוי עתה בקומה העליונה של הבית, והבית מלא כל טוב, ולא חסר לו מאומה, אלא שדלת הבית נעולה ואין בידי האפשרות להיכנס פנימה ולחזות בעיני באושרו של בני, הלא וודאי, אע"פ שלא הייתי יכול לראות זאת בעיני, מ"מ הייתי שמח שמחה גדולה ועצומה על חייו המאושרים, וא"כ כך יש לנו להתנהג בשעה זו, שהלא אנחנו מאמינים כי הקדושים הללו שרויים במחיצתו של הקב"ה, בתענוגי עולם האמת, וא"כ אף שרחוקים אנו מהם והדלת סגורה בעדנו, מ"מ יש לנו לשמוח שמחה גדולה ועצומה בשמחתם שזוכים לרב טוב הצפון בעולם הבא.

ומצאנו ביאורים נוספים בפסוק זה, רש"י מפרש, לפי שאתם בנים של מקום, ואתם ראויים להיות נאים ולא גדודים ומקורחים. הרמב"ן בשם ה"אבן עזרא" כתב: "שתדעו שאתם בנים לה' והוא אוהב אתכם יותר מן האב לבנו. לא תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל מה שיעשה לטוב הוא אף אם לא תבינוהו, וכמו שהבנים לא יבינו את מעשה אביהם, בכל זאת יסמכו עליו".

לומדים אנו מכאן, שאפילו כאשר מידת הדין פוגעת רח"ל, לא סרה אהבתו יתברך לישראל שנקראים בנים למקום. רק אם יתבונן אדם כראוי, לא יסור מדרך האמת ולא ייפגם באמונתו.

והעולה מכולם הוא, שהמאמין במציאות ה' השגחתו, ברור לו שאין רצון הקב"ה להרע לו, כלום אב רוצה להרע לבנו? ואם פגעה מידת הדין באחד מישראל, הרי זה על דרך הנאמר [ח' - ה'] "כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מייסרך". ולכן, כיון ש"בנים אתם לה' אלקיכם", לכן "לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת".

הרב שך בהספדו על **הסטייפלר** (שיום היארצייט שלו חל ע"פ רוב בפרשת ראה) אמר: הנביא ירמיהו [י"ג - י"א] אומר "במסתרים תבכה נפשי", ומצד שני כתוב בגמ' [תענית כ"ה:], שהקב"ה שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק. משל למה הדבר דומה: אדם שנפטרה עליו אשתו והשאירה ילדים קטנים הזקוקים ליד חמה ואוהבת, ולכן נושא אשה שניה. באמצע החתונה, כשכולם שמחים, הוא עוזב את המקום, פרש הצידה והוריד דמעה. אמנם הוא מתחתן, אבל מי יודע אם הילדים יסתדרו עם אמם החורגת. כך גם הקב"ה, כשבאה לפניו נפש נקי וצדיק, הוא שמח, אבל "במסתרים תבכה נפשי", כי מי יודע "איך יסתדרו הילדים".

הוסיף **הרב שך**, **הסטייפלר** עזב אותנו וזו שמחה גדולה מאוד בשמים, אבל מה יהיה עם הילדים? אבל יהודי חייב לדעת, כי אין דבר כזה שהסטייפלר נפטר ונשארנו ללא אבא, כי תמיד יש לנו אבא בשמים.

המפרשים מוסיפים הסבר נוסף. משל למה הדבר דומה, לאדם ששלח את בנו למדינת הים, שילמד שם מקצוע, ואכן, למד מקצוע ואף הקים משפחה. יום אחד, קיבל מכתב מאביו, כי הגיע הזמן לחזור הביתה... ליווהו כולם לשדה התעופה בבכי, היה זה בכי של צער על הפרידה, אבל כולם הבינו שהוא חוזר לביתו, לאביו, אל חיקה החם של משפחתו. כך גם אנו: הואיל ואנו "בנים אתם לה' אלקיכם", מה אנו עושים כאן בעולם הזה? באנו לכאן לתשעים - מאה שנה. רכשנו ידידים, הקמנו משפחה, וכשמגיע זמן הפרידה, בוכים מצער הפרידה, אבל לא מצטערים יותר מדי, כי יודעים שחוזרים לאבא.

הרב שך סיפר, ששמע מהמשגיח בפוניבז', שכשהגיע שעתו של **רבי נחום זאב** בנו של **הסבא מקלם** להיפטר מן העולם, והוא עדיין צעיר, ובביתו בנות שהגיעו לפרקן, אמר להן: עליכן אינני דואג כלל מה יעלה בגורלכן אחר פטירתי, כי אתן יוצאות מרשות "אדם" ונכנסות לרשותו של הקב"ה שהוא אבי יתומים ודיין אלמנות.

מובא בספר "**אוצר הידיעות**", כי לרמ"א היה בן, ר' יהודה, ובת, שנפטרו עליו בחייו. בתשובה ר"ס הוא כותב, "מודה אני לה' שהותיר לי למשול ברוחי

בטריפות וגברו עליהם דעות זרות, עד שפקרו ונאבדו מתוך קהל קדוש". על כן, אחר שהזהירה התורה ממסית ומדיח, והתריעה מפני עיר שלמה הנוהה אחרי עבודת אלילים, מזהירה התורה מפני אכילת מאכלות טמאים המטמטמים את הנפש, ומביאים לידי דעות זרות העלולות להכחיד מיישראל קהילות שלמות.

כשפינו את בית הקברות של קובנא, נמצאו שני קברים שהגופות שבתוכם היו שלמים ממש בלא כל רקבון, היו אלה הקברים של רבה של קובנא זצ"ל, וחייל יהודי שעל מצבתו נכתב פ. נ. החייל היהודי הכשר ... מה הביא לכך ששנים רבות לאחר פטירתו נשארה גופתו בשלימותה?! בפנקס הקהילה של קובנא נכתב, שחייל זה ששירת בצבא בנכר, ולא הסכים לטמא את נפשו וגופו במאכלים לא כשרים, וסירב בעקשנות לטעום ממאכלי הצבא. והיה מזין עצמו בירקות בלבד. יום אחד החליטו החיילים לטמא אותו בכל מחיר. לקחו מרק חם ושפכו אל גרונו, אך החייל ההוא סירב בכל תוקף לשותות את המרק עד שנחנק. מסירות נפשו לכשרות ולטהרת הנפש - הותירה את גופו שלם.

"זאת הבהמה אשר תאכלו" (י"ד - ד)

הרמב"ם בתחילת הלכות מאכלות אסורות [פ"א ה"א] כותב: מצות עשה לידע הסימנים שמבדילים בהן בין בהמה וחיה ועוף ודגים וחגבים שמותר לאכלן, ובין שאין מותר לאכלם, שנאמר [ויקרא כ' - כ"ה] והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור, ונאמר [י"א - מ"ז] ולהבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל".

אומר רבי איצלה מפוניבז', כי על פי דברי הרמב"ם, יש מצוה בתורה לבדוק בסימני חיה ועוף שלא יהיו מהמינים האסורים, ומותר לאכול רק אם בדקו את סימני טהרתם, ומי שאכל ללא בדיקה עובר בעשה של הבדלה, ובכל מקום שיש לחוש למיני הטמאים, אפילו אם הם רק מיעוט, אי אפשר לסמוך על הרוב, כיון שמצוות הבדלה היא לדעת בבירור גמור שהוא מהטהורים ולא מספיק בבירור על הרוב.

לפי זה יישב את קושיית האחרונים על דברי הגמ' בחולין [ס"ג:] שאין עוף נאכל אלא במסורת, ולכאורה לשם מה צריכים מסורת, והרי רוב עופות טהורים הם? מסביר ר' איצלה, שלפי דברי הרמב"ם זה מובן, כי הרי אם יש מצות עשה של הבדלה, אז מי שבא לאכול עוף, עליו לדעת בעצמו שהוא טהור ולהכיר בסימניו, ופה לא מספיק ללכת אחרי הרוב, כי הבדלה זו מצוותה לדעת בעצמו בוודאות, לכן אכילת עוף צריכה מסורת. הגר"ח מבריסק שמע דבר זה וקילסם מאוד.

"זאת הבהמה אשר תאכלו" (י"ד - ד)

סימני הטהרה בבהמות כתובות בחומש ויקרא [י"א - ג'] "כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו". והנה, מפרסת פרסה זה דבר שאפשר לראות, אבל מעלה גרה אי אפשר לראות אם הבהמה לא אוכלת, וא"כ איך נדע על בהמה כשהיא לא אוכלת? ומבואר בגמ' בחולין [דף נ"ט ע"א] אמר רב חסדא היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפרסותיה חתוכות בודק בפיה אם אין לה שיניים למעלה בידוע שהיא טהורה אם לאו

ויצרי, לחפזן בחפזן הבורא, ויורנו ללכת בדרכיו ולהודות לו על הטוב ועל הרע, לא אעבור על מצוותו, לא אפרע, לא להתלונן, לא במחשבה ולא בדיבור, כי בה' אהלל דבר ובאלוקים אהלל דבר, ואצדיק דין, ופעמי יזממו בדרכי יראתו הטהורה".

בניחום אבלים על אדם צעיר, סיפר רבי יהודה צדקה על כפרי שהגיע לעיר, ושאל מה המסלול ומה המחיר של אוטובוס מסוים. ענו לו שהמחיר אחיד, כך וכך שקלים לכל מרחק. בתחנה הראשונה כשהאוטובוס נעצר, רואה הכפרי שחלק מהאנשים שעלו איתו בתחנה הראשונה, יורדים! נראה לו הענין משונה, איזה אנשים משונים. בתחנה השניה שוב ירדו חלק מהאנשים שעלו איתו. בתחנה השלישית כששוב ירדו חלק מהאנשים שעלו איתו, הוא לא יכל להתאפק, פתח את החלון וצעק, חברים! השתגעתם? הרי באותו המחיר אתם יכולים לנסוע עד התחנה הסופית, מדוע אתם יורדים באמצע הדרך? האמת היא, שהם דווקא בסדר גמור! כי הם צריכים לרדת כאן, למה להם לנסוע לתחנה הסופית? הכפרי הוא זה שלא הבין את מהלך העניינים. אמר רבי יהודה צדקה, אדם שנולד, יכול באותה הזדמנות לחיות תשעים שנה! למה באמצע הדרך אתה הולך? יורד מהחיים? אתה יכול לנסוע עד התחנה הסופית! אבל האמת, שהוא צריך לרדת כאן, למה לו לנסוע עד הסוף, להישאר כאן עוד חמישים שנה, בשביל מה? הוא כבר גמר את תפקידו כאן.

"בנים אתם לה' אלוקים לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת" (י"ד - א)

המילה לַמֵּת מנוקדת בפסוק בקמץ, אך לפי כללי הדקדוק היה הניקוד של המילה האחרונה בפסוק צריך להיות 'למת' בשוא, ולא 'למת' בקמץ. מה נשתנה? מבאר רבי יחיא יעיש חמדי זצוק"ל, מחכמי תימן, מה גורם לאבל להתגודד ולעשות קרחה, חוסר האפשרות להתמודד עם האובדן הקשה. אומרת לו התורה: הפעולות הללו של התגודדות וקרחה שייכות לגויים שאינם מאמינים בהשאת הנפש, אבל אנחנו הלוא יודעים שהאובדן הוא לא מוחלט. סופי. אלא רק הגוף נטמן באדמה ואילו הנשמה עולה למעלה להתעדן - ממילא "לא תתגדדו ולא תשימו קרחה"! הוא שאמר 'למת' במקום 'למת' - כביכול כתוב כאן 'לא - מת'...

"לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה" (י"ד - א)

(ב' -

"לא תאכל כל תועבה" (י"ד - ג)

הרמב"ן כותב בלשונו הטהור: רצה הכתוב להוסיף ביאור במאכלים האסורים, ולכן אמר "לא תאכל כל תועבה", להגיד כח כל הנאסרין נתעבים לנפש הטהורה, "כי המאכלים האסורים הגסים יולידו עובי ואטימות בנפש".

"לא תאכל כל תועבה" (י"ד - ג)

שואל רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזנים לתורה", למה נסמכה פרשת מאכלות אסורות לדיני מסית ומדיח ודין עיר הנדחת? והביא שבש"ת "דברי חיים" [י"ד ז'] כתב, "בעוונותינו הרבים יצא כמעט מן הדת כמה קהילות בארץ ללעז, על ידי השוחטים ובודקים הקלים, שאכלו ונתפטמו

בידוע שהיא טמאה. והביאור בזה הוא שלבהמות הטהורות יש רק שיניים טוחנות למטה ולא למעלה. דהיינו הבהמות הטהורות אינן טוחנות כראוי את האוכל ולכן הם גם מעלות גרה. והטעם לזה כתוב במדרש שכל הבהמות הטהורות הם כולם נרדפות, "ה' יבקש את הנרדף", ואנו מבקשים לא להיות רודף אלא נרדף. מי שהוא רודף הוא טרף יש לו תמיד אוכל כי הוא טורף אחרים. וכל מי שהוא נרדף אין לו כל כך אפשרות לאכול ולהיות שבע, לכן הקב"ה בחר שהוא יהיה מעלה גרה כך יוכל להיות שבע יותר זמן מהמעט שהוא אוכל ולא יצטרך לחפש מה להכניס בפיו בזמנים קצרים.

"ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם" (י"ד - ח)

מדוע דווקא החזיר נקרא בשם 'דבר אחר'?

בספר ה'תשבי' כתב: כדי שלא להזכיר שמו בפני התינוקות וישאלו עליו ויבואו לאכלו כמו שאין מזכירים שם לחם בפסח'.

ובהגהות לרבי ישעיה פיק העיר: 'אם כן, למה לא חששו משאר המינים הטמאים?' וביאר ע"פ רש"י [בראשית כ"ו - ל"ד] 'החזיר כשהוא שוכב פושט טלפו לומר ראו שאני טהור', ולכן נקרא 'דבר אחר', כלומר דבר אחר ממה שהוא מתראה בעצמו...

"כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו" (י"ד - ט)

הגמ' במסכת חולין [ס"ז:] שואלת, מאחר שכל דג שיש לו קשקשת יש לו גם סנפיר, א"כ מדוע נתנה התורה שני סימנים בדג, די היה לה שתתן סימן אחד, כל שיש לו קשקשת תאכלו, שהרי סנפיר יש לו ממילא. ומסקנת הגמ' היא "אמר רבי אבהו וכן תנא דבי רבי ישמעאל יגדיל תורה ויאדיר". כלומר, אכן סימן סנפיר לטהרת דג הוא מיותר, ובכל זאת הוא נכתב בתורה כדי להגדיל את התורה ולהאדירה.

לכאורה, מדוע התורה ראתה ללמד אותנו דבר זה דווקא בדגים? והביא על כך בספר "עבודת אפרים" בשם הגאון משימלוי הי"ד, שכתב בהקדמת ספרו שו"ת "לחם שלמה" לבאר על פי מה שכתב בספר "מגלה עמוקות" [סוף פרשת וילך], שהמצוה הראשונה בתורה היא פריה ורביה, והמצוה האחרונה בתורה היא מצות כתיבת ספר תורה. ויש לחבר את סופה של התורה לתחילתה, שכל אחד מיישראל יכתוב ספר תורה, ויפרה וירבה בתורה. וזהו שאמר רבא בשבת [ל"א.] שלעתיד לבוא שואלין את האדם: "נשאת ונתת באמונה? עסקת בפריה ורביה?" שאין הכוונה לפריה ורביה כפשוטן של דברים, אלא לפריה ורביה בלימוד התורה. ולזה, אומר ה"לחם שלמה", רמזה התורה את ענין יגדיל תורה ויאדיר דווקא בפרשת הדגים, כי דגים פרים ורבים מאד, ואדם צריך להגדיל תורה ולהאדירה, להרבותה ולהפירותה בחידושים רבים כדגים.

"כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו" (י"ד - ט)

לימוד מיוחד למד מכאן רבי יוסף שלום אלישיב. אמרו רז"ל [ע"י בר"ר צ"ז - ג'] נמשלו ישראל לדגים וידגו לרוב בקרב הארץ" ושני סימני טהרה יש לדגים טהורים, סנפיר וקשקשת. סימן הסנפיר היא חכמת השיט להתגבר ולשוט בכל מקום ובכל זרם והקשקשים מגינים על הדג ושומרים על חום גופו.

חז"ל אמרו "האב חייב בבנו... וללמדו תורה... וי"א אף להשיטו במים" [קידושין כ"ט ע"א] ומה הפירוש "להשיטו במים", אם הכוונה שמחוייב לדאוג פן יבוא בסכנה שעלול לטבוע בנהר, והלא גם בעוברו ביבשה הוא עלול

לפגוע בדרכו בליסטים ורועצים, ולמה לא ילמדו איך להתאבק ואיך להשתמש בחרב וכדומה, ואם הכוונה שמחוייב האב ללמד את בנו התעמלות לחזק את גופו, אם כן למה בחרו רק להושיטו במים, הלא זה כולל גם קפיצה וריקדה וכו'.

והנה עין הנופל במים הוא צף ושט על פני המים ואינו יורד למעמקי המצולה, ובכל זאת לא נאמר על העץ שהוא יכול לשוט, מפני שהעץ הולך למקום שהמים מוליכים אותו. אבל על בן אדם אומרים שהוא שחיין, והכוונה שהוא יכול לשוט לכל רוח שירצה - גם נגד זרם המים. והיהודי שגורלו לשוט על המים בין כל העמים, אינו רשאי לסמוך עצמו על הגלים, כי אז יתגלגל למקום שהם ירצו להוליכו, יהודי צריך לומר אל מקום שאני רוצה לילך רגלי מוליכות אותי!

וזו הכוונה שהאב חייב ללמד את בנו את האומנות לשוט נגד הזרם, שאל יפחד מקולות מים רבים אדירים, משטף מים רבים, אלא שידע איך לשלוט על עצמו כמו דג יודע לשחות אף נגד הזרם ויודע לשמור על עצמו מהרוחות הזרות הנושבות ברחוב ומפגעי הזמן.

"כל ציפור טהורה תאכלו" (י"ד - א)

חז"ל בחולין נתנו ארבעה סימנים בעוף טהור: אצבע יתירה, זפק, אינו דורס, וקורקבנו נקלף, כתב בספר "טעמי המצוות", אם מצרפים את האות שניה שבארבעת מילים אלו, תצא המילה 'צפור', אצבע, זפק, דורס, קורקבן - צפור.

"והראה ואת האיה ואת הדיה למינה" (י"ד - ג)

בין העופות הטמאים נחשב גם עוף שישמו "ראה", ועל העוף הזה כתוב בחז"ל [חולין ס"ג:], למה נקרא שמה ראה, שרואה למרחוק, עומד בבבל ורואה נבלות בארץ ישראל. וקשה, אם לעוף כזה יש ראה כל כך טובה, שמבטה מגיע לארץ ישראל מבבל, למה נחשב הוא בין עופות טמאים?

מתוך רבי זלמן סורוצקין זצ"ל בספרו "אזנים לתורה", בשם ספר "משכיל לדוד" שמביא מהאר"י ז"ל שהמסתכל בעריות - פוגם בעיינין עילאין, ועונשו להתגלגל בעוף זה, דהיינו 'ראה', ע"כ. וביאר עפ"י זה, שזו היא כמדתו - שהסתכל בעריות ולא עשה מעשה אלא שנהנה רק בראיה, כך היא היראה' שנתגלגלה נשמתו בה - שרואה נבלה" - מזונות טעימים לחיכה, אבל לא במקומה אלא הרחק מאד במדינה אחרת, ועד שהיא דואה לשם - כבר הקדימה עוף אחר או חיה אחרת, וה'ראה' שואלת: "איה' הנבלה שראיתי ודאיתי עד אליה? ! והיא נשאת רעבה, ו'דיה' לה ראייתה, כמו המסתכל בעריות שאין לו אלא מראה עיניו. ומצא רמז לכך באמרם ז"ל (שם) 'דאה, וראה, דיה, ואיה - אחת היא'. וכל ד' שמותיה מראים על עונש הנשמה שנתגלגלה בה.

עוד דייק ב"אזנים לתורה", לא כתוב בחז"ל שעומדת בארץ ישראל ורואה נבלה בבבל, אלא אמר 'עומדת בבבל ורואה נבלה בארץ ישראל', וזה לרמז על אנשים שעולין לא"י רק מפני שמרחוק נראה להם ששם ימצאו עסקים טובים כנבלה לעוף הטמא הזה, אך כשבאים למטרות 'נעלות' כאלו ואינם מוצאים תיכף את הנבלה, הם שואלין 'איה', ומאוכזבים ואומרים 'דיה', ומיד 'דואים' נוחתים ויורדים חזרה לבבל.

עוד מתרצים בשם גדול אחד, מי שרואה רק נבילות, הוא טמא.

השרת לפגוע במשה, מיד צר קלסתר פניו של משה כשל אברהם, אמר הקב"ה למלאכים: ישראל לא אכלו בשר וחלב, אבל אתם אכלתם אצל אברהם. א"כ, לולא איסור בשר וחלב, היו המלאכים מחזיקים בתורה והם היו עם קדוש לה', אבל עכשיו שהתורה אסרה בשר וחלב, אנו קיבלנו את התורה ונהיינו עם קדוש. וזהו "כי עם קדוש אתה לה' אלקיך", רק אתה ולא המלאכים, למה? "לא תבשל גדי בחלב אמו", ועל ידי זה ניצח משה את המלאכים.

"לא תאכל כל נבלה" (י"ד - כ"א)

מעשה ברבינו בעל ה"בית לוי" זצ"ל שראה יהודי פורק עול שיושב וסועד מקערה מלאה בשר דבר אחר, וניגש אליו ואמר לו" ("מיט אגוטען אפטיט") "בתיאבון!" היהודי נשתומם, ואמר לו: "וכי אינך רואה שאני אוכל מאכלות אסורות, במסעדה של גויים, ואיך אתה אומר שאוכל בתיאבון? אין זה כי אם שאתה חנפן, ורוצה לקבל ממני תרומה!". הסביר ה"בית לוי" בנועם פיו: בתורה ישנם שני סוגי מומרים, א. מומר לתיאבון. ב. מומר להכעיס שנחשב כגוי לכל דבריו, ואין דרגתם שווה, כי הראשון אמנם רשע הוא, אך עדיין נחשב לישראל, לעומת זאת המומר להכעיס יצא מן הכלל, ולכן כשראתי אותך אוכל מקערה גדולה, אמרתי לך ואיחלתי לך שהאכילה תהיה מתוך תיאבון ולא להכעיס ח"ו, ועל ידי זה תינצל מדינה החמור של גיהנום. היהודי שמע את הדברים ונתפעל, והרהר בתשובה.

"כי עם קדוש אתה לה' אלוך לא תבשל גדי בחלב אמו" (י"ד - כ"א)

יש להבין את הסמיכות בין המילים 'עם קדוש וגו'' הכתובים בתחילת הפסוק, לבין 'לא תבשל גדי וגו'' שבסופו. ביאר רבי משה אפשטיין זצ"ל מאו"רוב, בספרו "אש דת", איסור בשר בחלב וכל ההלכות המסתעפות מהם, רובם ככולם הינם נלמדים ע"י דרשות חז"ל מן התורה, ואינם כתובים בפירוש, למשל: איסור אכילת בשר בחלב, נלמד מכך שפסוק זה מופיע שלוש פעמים בתורה, דרשו חז"ל [חולין ק"א: ועוד] אחד איסור אכילה, אחד איסור הנאה, ואחד איסור ביטול. וכן שאיסור בשר בחלב כולל לאו דווקא בשר גדי, נלמד ע"י חז"ל [שם ע"א].

כמו"כ איסור בשר בחלב שלא דווקא בחלב אמו, נלמד ע"י חז"ל [שם ק"ד]. ומלבד זאת - כל הדינים של הרחקות הכלים, והפסקה בשעות בין בשר לחלב, נלמדים ע"י חז"ל מדרשות, אם כן נמצא שכל הדינים של איסורי בשר בחלב לא היינו יודעים ללא חז"ל, וכתוב בגמ' [יבמות כ']. אמר אביי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש. לכן מובן סמיכות המילים 'כי עם קדוש אתה וגו'' אם תתנהגו כעם קדוש לקיים דברי חכמים ולהקפיד על כל איסורי בשר בחלב כפי שהם דרשו, נוכל לקיים את ביאורו המלא של המשך הפסוק 'לא תבשל גדי בחלב אמו'.

סיפור מופלא מספרים על פרישותו וצדקותו של רבי ברוך בער ליבוביץ זצ"ל. פעם נסעה הרבנית לחופשה, ובין בחורי הישיבה נקבעה תורנות מי ישמשו וישרתו. באחד הימים נכנס הבחור התורן לחדרו של רבי ברוך בער ושאלו מה הוא מעדיף לאכול היום - ארוחה חלבית או בשרית, ראש הישיבה הגיב על אתר: 'בשרי, כמובן'. התפלא הבחור. רבי ברוך בער

מה מקור השם יענה? אומר "בעל הטורים", שמענה את בניה ואינה מרחמת עליהם, וכן העורב אכזרי על בניו, וכמבואר בגמ' [עירובין כ"ב:], לכן סמכו לה "כל עורב למינו ואת בת היענה". ומדוע ציינה התורה את "בת היענה" ולא את היענה עצמה? כי את בשר היענה ממילא אי אפשר לאכול, כי הוא קשה, ולכן אין צורך לאסור אותו, רק בשר "בת יענה" ראוי לאכילה ולכן אותה התורה אסרה. ובמה מענה היונה את בניה? היענה אוכלת הכל, זכוכיות ואבנים, וזה אינו מזיק לה, כי קיבתה קשה, אבל היא נותנת גם לבתה לאכול זאת, אבל קיבתה של אותה בת יענה עדיין רך וזה מזיק לה, ובזה היא מענה את בתה. אל ה"חפץ חיים" הגיעו אבובנו, האב עובד לפרנסתו, אך הפרנסה בדוחק והרעב הציק, הבן רצה לעזוב את הישיבה ולעזור בפרנסת הבית. בא האב אל ה"חפץ חיים", ואמר שאינו מוכן שבנו יעזוב את הישיבה וייעזר לעבודה, שמא יתקלקל. פנה החפץ חיים לבן, ושאל לדעתו, אמר ה"חפץ חיים" לבן: "יענה" נקראת בשם זה כי היא מענה את ילדיה. כיצד? היא נותנת להם לאכול זכוכיות. מדוע? כי היא בטוחה שאם זה טוב לה, בוודאי זה יהיה טוב לבתה. וזה לא נכון, בת היענה קיבתה רגישה. מסקנה: לא כל מה שלא מזיק לאב, ודאי שגם לא יזיק לבן. האב כבר מבוגר, ואילו הבן עוד צעיר, והוא עלול להיות מושפע לרעה מאוירת הרחוב.

"והקאת ואת הרחמה" (י"ד - י"ז)

למה נקרא שמה רחמה? הגמרא בחולין [ג:] אומרת, שהרחמה מבשרת בשורות טובות, ומדוע נקרא שמה רחמה? שמביאה רחמים לעולם. ומבואר שם, שאם העוף הזה יושב על דבר מסוים ומשמיע בצפצופו "שרקרק", זה סימן שעומד לבוא מטר לעולם, וכשעומד על הארץ ומצפצף "שרקרק", סימן שהמשיח בא. שואל המהרש"א, אם העוף כל כך טוב, מדוע הוא עוף טמא? ומתרץ, כיון שהעוף הזה מרחם על כולם, גם על האכזרים, ולכן יש להרחיקו, כי זה סימן לטריפה.

"והחסידה והאנפה למינה והדוכיפת והעטלף" (י"ד - י"ח)

רש"י בפרשת שמיני אומר: למה נקראת שמה חסידה, שעושה חסד עם חברותיה. ומובא בירושלמי [בבא מציעא פרק ג'], שהעכברים רשעים, משום שכשהם רואים הרבה פירות, הם קוראים לחבריהם ואוכלים עמהם. בספר "מענה של תורה" שואל, מדוע החסידה כשמאכילה את חברותיה, הרי זה חסד, ונקראת על שם כך חסידה, והעכברים שעושים את אותו דבר, נקראים רשעים? וההסבר הוא, העכברים נותנים לחבריהם רכוש זר ומתחסדים על חשבון הזולת, ולכן הם רשעים. אבל החסידה נותנת מייגיעה ועמלה, ולכן זה חסד, כי על חשבון הזולת או על חשבון הכלל, אין לעשות טובות ואין זו ממידת החסידות.

"לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה וכו' לא תבשל גדי בחלב אמו" (י"ד - כ"א)

בספר "לחם אשר" שואל, מה הקשר בין הרישא של הפסוק לסיפא? ומתרץ, ב"דעת זקנים" מבעלי התוספות [וירא פרק י"ח פסוק ח'] וב"לקוט ראובני" [וירא] כתוב, בשעה שעלה משה למרום לקבל התורה, ביקשו מלאכי

הפרוש מכל הנאה גשמית, מתאוה כל כך לבשר בסתם יום של חול ??!!
הוא לא התאפק והעז לשאול ולברר: 'רבי, והרי כתוב 'סעודה שהנאתך
הימנה, משוך ירך מומנה?' חייך רבי ברוך בער, הגיע ידו בביטול והשיבו: 'וכי
נראה לך שאני אוהב מאכלי בשר יותר ממאכלי חלב ?? אוהב אני את עול
ההמתנה הממושך הנגרם לאחר אכילת בשר - עול מלכות שמים'.

"לא תבשל גדי בחלב אמו" (דברים י"ד - כ"א)

כותב רבי שמעון הירשלה שליט"א בספרו **"שה לבית"**: 'בהיותי
באנטווערפן אמר לי מחותני היקר הרה"ח ר' יצחק ווייס שו"ב דמתא,
שלאחרונה נודע שמגדלי הבקר מאכלים את העגלים בשר בחלב שנתבשל
יחד, כי כך העלו הגויים לאחרונה בחכמת הטבע, שזה טוב לפיטום הבקר.
ועי' נתעוררה שאלה גדולה על כשרות הבשר, דהוה כבהמה שנתפטמה
רוב ימיה באיסור, דקיי"ל [יו"ד סי' ס', ס"א] שאסור לאכול בשרה, אע"פ
שנשחטה כדין ונמצאה כשרה. והראה לי בפ"י הספורנו על הפסוק 'לא
תבשל גדי בחלב אמו' שפירש, 'כך היתה דרך הכנענים לבשל בשר בחלב,
שהיו חושבים להרבות בזה הפועל, מקניהם וקנינים וכל בהמתם', ע"כ. והוא
פלא, שהכל מרומז בתורה הקדושה, והמפרשים הקדמונים כבר ידעו את
כל מה שנתגלה לאחרונה'.

"לא תבשל גדי בחלב אמו עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (ד"ד - כ"א - כ"ב)

בעל ה"פנים חדשות" דרש וביאר את סמיכת הפסוקים **"לא תבשל גדי"**
ל"עשר תעשר". הנה מי שזרע כור חטים וגדל ממנו עשרה כורין צריך
לעשר את כל העשר, ולא אומרים כיון שיש בהם הכור שזרע וזה כבר היה
מעושר - עם כל זאת צריך לעשר את כל התבואה, כיון שנשתנה לתבואה
חדשה נעשה הכל טבל. והנה, התורה אסרה בשר בחלב והגדי הרי יונק חלב
אמו וא"כ למה מתירים לאכול את הגדי הרי יש בו מחלב אמו, אלא
התשובה היא כיון שנשתנה החלב לבשר מותר לאכול את הבשר דפנים
חדשות באו לכאן. וכן בתבואה שגדלה, הכור שזרע קיבל ג"כ פנים חדשות
ולכן צריך לעשר את כל התבואה גם את הכור שזרע אע"פ שהיה כבר
מעושר.

"עשר תעשר" (י"ד - כ"ב)

הגמ' אומרת [תענית ט.], **"עשר בשביל שתתעשר"**. רבי חיים וואלו'נר אמר
בשם הגר"א מוילנא, השומר "מעשר" מובטח שלא יזקק, והשומר "חומש"
מובטח שיתעשר, ובזה הוא משריש בו מידת הביטחון. והוסיף, אם כל
ישראל ישמרו חומש, יתקיים בהם "אפס כי לא יהיה בך אביון".

בשם רבי ברוך ממו"בז' מובא, שבמילים אלו יש רמז למה שכתוב בפרשת
הנשיאים **"כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת"**, כף אחת עשרה, יד שנוטלת
אחת מעשרה, אותה ה'ד, "זהב מלאה", תתעשר.

"עשר תעשר" (י"ד - כ"ב)

דרשו חז"ל [תענית ט.], **"עשר בשביל שתתעשר"**, כלומר: מילת **"תעשר"**
שאנו קוראים בשין שמאלית, כאילו כתובה בשין ימנית. וזהו מה שכתוב
בפרקי אבות [ג' - ג'] **"מסורת סייג לתורה, מעשרות סייג לעושר"**, שהדרשה

הזאת היא נכונה רק אם אנו מאמינים במסורה, שיש אם למסורת, כי אלו
שאינם מאמינים במסורת ומתחשבים רק בקריאת המילה כפי שהיא
מנוקדת לפנינו, הרי אין כל הוכחה כי מי שמקיים מצות 'מעשר', מתעשר.
אם "מסורת סייג לתורה", אז "מעשרות סייג לעושר".

ומוסיף הגר"א מוילנא זצ"ל שבזה מקיימים מצוות התורה 'לא תסור מן
הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל' [דברים י"ז - כ"ב], ופירש רש"י: 'אפילו אומר
לך על ימין שהוא שמאל ושמאל שהוא ימין' [ספרי, וירושלמי הוריות פרק א' ה"א].
וביאר הגר"א זצ"ל, אימתי ציוונו חז"ל לעבור משמאל לימין - במצוות 'עשר
תעשר', שמעבירים חז"ל את הניקוד באות ש' מצידה השמאלי לצידה
הימני והופכים את משמעות המילה ממעשרות לעשירות, בכדי ללמדנו
'עשר בשביל שתתעשר'.

דורשי רשימות (יש שמביא זה בשם "מדרש פליאה") נתנו בזה סימן,
אברהם אמר ללוט [בראשית י"ג - ט'] **"אם השמאל ואימנה"**, אם אתה תקבע
את הנקודה של **"עשר"** בצד שמאל, היינו שתתן מעשרות, אז אני אשים את
הנקודה בצד ימין, אשפיע עליך עושר ורווחה. אתה תהיה בעל הבית, ואני,
כביכול, הכהן. ואם הימין שתדאג רק לעושר **"ואשמאלה"**, אעמים עליך
עול של מיסים וארנונות.

רמז נוסף יש גם במאמר חז"ל [ב"ב כ"ה:], **"הרוצה להעשיר יצפין"**, ישים את
הנקודה בצד שמאל, יתן מעשר לצדקה, כי צפון הוא בצד שמאל.

בספר **"דרך שיחה"** מביא בשם הסטייפלר שאמר: מי שמקפיד על מעשר,
אין למס הכנסה שליטה עליו. ומוסיף, פעם שאל את אביו לגבי ספק שהיה
לו במעשר כספים, ואמר לו: בכל הספיקות רק תחמיר, כי ממעשר אף פעם
לא מפסידים, רק מרוויחים.

"עשר תעשר" (י"ד - כ"ב)

"עשר בשביל שתתעשר". כותב ה"אמרי אמת", אם התורה מבטיחה
עשירות כתגמול למעשרות, הרי בוודאי שזוהי עשירות וברכה בכנפיה, ולא
העושר שעליו נאמר **"עושר שמור לבעליו לרעתו"**, ולכן דרשו חז"ל על
ברכת מעשר **"עד בלי די"**, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, כי על עושר
סתם כתוב מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, שאין בו סיפוק, אבל העושר הזה
הוא מסוג אחר לגמרי.

"עשר תעשר" (י"ד - כ"ב)

דרשו חז"ל [תענית ט.], **"עשר בשביל שתתעשר"**. והנביא מלאכי מבטיח
ברכה מיוחדת לנותני המעשר, שיהיו שמחים בחלקם ובברכתם, עד
שיאמרו **"די"** לנוכח השפע שינתן לו, כמאמר הפסוק [מלאכי ג' - י'] **"והריקותי
לכם ברכה עד בלי די"**.

מסביר רבי שמעון שקאפ, כמו הממונה על אוצר קטן מאוצרות הממשלה,
אם ימלא תפקידו כראוי, ימנו אותו על אוצר גדול יותר, גם אם הוא לא
יצטיין במעלות אחרות, ולהיפך, אם לא ימלא את תפקידו כראוי, לא יועילו
לו כל המעלות שיש בו, ויורידוהו למשרה אחרת, קטנה יותר. אותו הדבר
בענין **"אוצרות השמים"** הניתנים לאדם, אם מעשר כראוי וממלא תפקיד
הגזברות כראוי, לקחת לעצמו ולהפריש כדיני התורה, אז יתעשר, יתמנה
לגזבר על אוצר גדול יותר, וכן הלאה למעלה למעלה.

בספר "מליץ יושר" כותב: שכר זה הוא תוצאה מהנהגת השי"ת ש"מצוה גוררת מצוה" [אבות ד' - ב'], שכשאדם נותן צדקה כראוי, נותנים לו עשירות מהשמים, כדי שיהיה באפשרותו לתת צדקה עוד ועוד.

עוד מביא שם בשם רבי נחום מצ'רנוביל שפירש מאמר חז"ל "עשר בשביל שתתעשר", שתזכה ע"י קיום מצוות צדקה להגיע למידת ההסתפקות, וכמו שחז"ל אמרו באבות [ד' - א'] "איזהו עשיר השמח בחלקו", שפירושו, שכאשר אדם מקיים מצוות צדקה, הרי זכות המצווה משרה על האדם תאוה לקיים שוב אותה מצווה, א"כ, מההכרח הוא לצמצם הוצאותיו כדי שיוכל להפריש עוד ועוד לצדקה, ועל ידי זה יתרגל במידת ההסתפקות.

רבי זלמן סורוצקין כותב, שזו עשירות אמיתית, וכמאמר התנא באבות "איזהו עשיר השמח בחלקו", כי עשיר סתם לעולם לא יאמר "די", אדרבה, מי שיש לו מנה רוצה מאתיים. אבל נותני המעשר, מובטחים בעשירות מושלמת, שיהיו שמחים בחלקם עד שיאמרו "די" (וכעין האמרי אמת לעיל).

"עשר תעשר" (י"ד - כ"ב)

כתוב במדרש [תנחומא פר ט"ז]: 'עשר תעשר וכו' זה שאמר הכתוב 'לך ה' הצדקה ולנו בושות הפנים'. בספר "תורת הרמ"ל" הובא מרבי משה לייב מסאסוב זצ"ל שביאר דברי המדרש, על פי משל - שהרי אחת ממצוות היום בפורים הוא 'משלוח מנות', ודרך העניים לשלוח לעשיר איזה דבר קטן מאד כדי להזכירו שישלח להם איזה נדבה גדולה. כך אנחנו - כל העבודות שאנו עושין להשי"ת הוא דבר קטן ערך למול השי"ת, וגם הצדקה 'עשר בשביל שתתעשר' הוא דבר מועט שמקבלים עליו הרבה, וזהו 'לך ה' הצדקה' - זה שאנו נותנים צדקה הוא בשביל שיתן לנו השי"ת שפע, 'ולנו בושות הפנים' - שבעבור מצווה קטנה אנו מקבלים שכר רב כל כך, כדוגמת משלוח מנות של העני לעשיר.

"עשר תעשר" (י"ד - כ"ב)

כתוב בנביא [מלאכי ג' - י'] "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר השם צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די". מבואר בפסוק שאפשר לבחון את הקב"ה אם ע"י נתינת המעשרות הוא מתעשר.

שואל ה"חתם סופר", מדוע דווקא במעשרות הורשנו "לבחון" את הקב"ה ולא בשאר מצוות? ומתריך, "כיון שדיברה התורה כנגד יצר הרע", כיון שדרך האדם להתאוות לעושר, לכן התירה לו התורה לתת מממונו מתוך תקווה למתן שכר, אך המטרה האמיתית היא שלאחר שיוזכה בעשירות, יוכל לעסוק בתורה לשמה, בלי לחכות לשכר שהובטח עבורה. לכן סיימה התורה "למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים", שמה שהותר בצדקה ל"עשר בשביל שתתעשר", הוא כדי שיוכל ללמוד תורה לשמה ולזכות ליראת אלוהים.

כותב **רבי חיים קניבסקי**, יהודים בארה"ב שואלים, הם מפרישים ונותנים הרבה כסף לצדקה, והרבה מהם הפסידו השנה הרבה כסף, הרי בצדקה כתוב "ובחנוני נא בזאת" ויתריך, ה"חפץ חיים" שואל שאלה זו על עניין אחר, הגמ' בשבת [ס"ב] אומרת, כל הזהיר בנטילת ידים, תהיה לו עשירות,

והרי אנו רואים שלא תמיד זה כך? ויתריך ה"חפץ חיים", יש דברים שמביאים לעניות, ואם יעשה את כל הסגולות הכתובות, זה לא יעזור. אותו הדבר גם בענין צדקה. ומתריך תירוץ נוסף, אדם שהוא לא עשיר, זה לא מוריד לו בגלל זה מחובותיו ומהגהינום שלו, אבל מי שמגיע לו עשירות ואינו עשיר, מגרעים לו מחובותיו. משל למלך שחילק מתנות ביום שעלה לגדולה, והיה אחד שהיה חייב לו חוב גדול. אמר לו המלך, כי המתנה שהוא נותן לו היא המחילה על החוב, וכי זו אינה מתנה? וכל הענין של "בחנוני נא בזאת" שייך רק באדם שידע שלא מגיע לו עונש ויודע חשבונו, על זה יש באמת בחינה.

"עשר תעשר" (י"ד - כ"ב)

מצינו שכל עניני צדקה כפולים, 'עשר תעשר', 'נתון תתן' [פסוק י'], 'פתוח תפתח' [פסוקים ח' - י"א], 'והעבט תעביטנו' [פסוק ח'], וכן השכר כפול. 'כי ברך יברכך' [פסוק ד']. רואים שכל עניני הצדקה כפולים, ובביאור הדברים כותב ה"כלי יקר", שיש כאן שתי נתינות, אחת נתינה ביד ואחת על ידי הפיוס בפה, וזה על ידי שלא ירע לבבו ויתן בסבר פנים יפות ובלב שלם.

ובזה ביאר מה שאמרו רז"ל [ברכות ח']: המתפלל ישהה כשיעור כניסת שני פתחים, והוא לקיים מה שנאמר [תהלים י"ז - ט'] 'אני בצדק אחזה פניך' - ומכאן למדו שקודם שיתפלל יתן פרוטה לצדקה [ב"ב י']. וזהו שיעור שני פתחים, היינו פתיחת היד, ופתיחת הלב. ועל כן כל עניני הצדקה כפולים אחת ביד ואחת בלב, ועל כל אחד מאלה הקב"ה קובע לו שכר בפני עצמו, לכך נאמר 'כי ברך יברכך'.

ועוד אפשר לומר, שכפילות הלשון באה לומר שאם נתן פעם אחת, יזכה ליתן גם פעם שנייה, כי נתינה גוררת נתינה.

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (י"ד - כ"ב)

דרשו חז"ל [שבת ק"ט]. 'עשר בשביל שתתעשר'. בטעם סגולת הצדקה להעשיר את בעליה, מובא בשם רבי שמעון שקופ זצ"ל שביאר, שכל שפע חומרי או רוחני היוורד לעולם ניתן בעצם לכלל האומה הישראלית, ואילו האדם היחיד אינו אלא גזר הממונה על חלקו לנצלו לטובת הכלל. דרכו של עולם הוא, שהממונה על אוצר הממשלה, אם ממלא תפקידו בנאמנות על אוצר קטן - מעלים אותו למשרה בכירה לשמור על אוצר גדול, אף אם לא יצטיין במעלות אחרות אלא בזו בלבד. כמו כן להיפך, אם מועל בתפקידו - לא יועילו לו כל מעלותיו האחרות והוא יוסר ממשמרתו. כך באוצרות שמים הניתנים לאדם, אשר אם ממלא תפקיד הגזברות שלו נאמנה ומעשר כספו כראוי, מעלים אותו בדרגה על ידי שיתעשר ויתמנה על אוצר גדול יותר, זאת למען ימשיך לעשות רצון הבורא ולהטיב עם הכלל.

על פי זה, המשיך וביאר הגר"ש שקופ, אף בקניני החכמה והדעת קיים כלל זה, שכל אדם אינו אלא גזר על כשרונותיו וכוחותיו המיוחדים לו. לפיכך אם יקדיש אדם מזמנו ויואיל לתרום מסגולתו ומחכמתו לכלל - ללמוד תורה למי שראוי ללמוד, או אז יזכה להתעלות למשרה רמה עוד יותר. לפי זה מה שאמרו חז"ל 'מתלמידי יותר מכולם', הרי מלבד הסגולה הטבעית שבדבר - יש בזה משום כח הצדקה והמעשר הרוחני, וכשם שמעשר

מובא בספרים רמז לדבר, "עשר" את המילה "תעשר", עשירית של האות ת' היא מ', עשירית של האות ע' הינה ז', עשירית של האות ש' הינה ל' ועשירית של האות ר' הינה ד', קיבלנו "מזלך", אדם שמעשר, יש לו מזל טוב.

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (י"ד - כ"ב)

אם התורה מבטיחה "עשר בשביל שתתעשר", הדבר יתקיים ובזכות המעשר תבוא ברכה ועשירות. אומר ה"חפץ חיים", היום אנשים חוששים לעשר, כי מהיכן יהיה להם כסף, אנשים שכחו את הבטחת התורה, וכן הבטיחה התורה ברכה לשומרים את השבת, לכן אין מה לחשוש מביטול מלאכה ושביית העסקים בשבת, אדרבה, זו סגולה אמיתית לברכה והצלחה. בימינו, אנשים מחפשים סגולות להצלחה ועשירות, אך שוכחים את הסגולה האמיתית, זו שהתורה עצמה הבטיחה לנו.

מביא ה"חפץ חיים" משל, גוי אחד היה סוחר עם יהודים, והיה מוכר ליהודי שקי תבואה. רגילים היו לספור את השקים, ורק לאחר כך לשלחם לסוחר. הגוי שלא האמין ליהודי, אמר לו: על כל שק שנניח בצד, תניח בקערה מטבע, ולאחר מכן נספור את המטבעות, ועל כל אחת מהן תוסיף עוד מטבע אחת. היהודי הסכים, וכאשר היה היהודי עסוק בספירת השקים, לא יכול היה הגוי להתאפק, ולקח כמה מטבעות מתוך הקערה. במיפשותו לא הבין, שכנגד כל מטבע שחטף, הוא מפסיד פי כמה וכמה. כך גם אותם אנשים הטועים לחשוב שאם אינם נותנים מעשר, או ע"י צמצום הוצאותיהם לשבת, ירוויחו. הפסדם הוא גדול לאין ערוך לעזמת רווחם כביכול, שעל כל פנים אינו אלא זעום וזמני. אומר הגאון מוילנא, הטעם על תיבת "תעשר" הוא זקף קטן, אומרת הגמ', "עשר בשביל שתתעשר" ובא טעם זקף קטן, לרמז על זקיפת המדרגה מקטנות לגדלות.

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (י"ד - כ"ב)

בשו"ע [סימן תרס"ח] מובא: נוהגים בחוץ לארץ לקרוא ביום שמיני עצרת מ"עשר תעשר", מפני שהוא זמן מעשרות עניים. אמר על כך האדמו"ר מסאטמר בדרך צחות, נכון הוא הדבר! כאשר בחו"ל קוראים "עשר תעשר", עושים בארץ ישראל "שמחת תורה".

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (י"ד - כ"ב)

"למען תלמוד ליראה את ה' אלקיך כל הימים" (י"ד - כ"ג)

הקשה רבי נפתלי כץ זצ"ל בעל ה"סמיכת חכמים", עמי ארצות חשודים על המעשרות. ומדוע עמי ארצות חשודים במיוחד על מצוה זו של מעשרות דוקא? ותירץ בהקדמתו לספרו, עפ"י פשוטו דאיתא במדרש בזכות המעשרות זוכין לתורה שנאמר 'עשר תעשר' וסמך ליה למען תלמוד וגו', א"כ על כרחך עמי הארץ אינם נוהגים במעשרות, כי אילו היו נוהגים - לא היו עמי הארצות, שהרי היו זוכין לתורה כדכתיב 'למען תלמוד', וכשהוא עם הארץ - שלא זכה לתורה - על כרחך שלא נהנה במעשרות, ולכן אין מאמינים אותן על המעשרות.

כספים מעשיר את האדם והעני הוא הגורם לכך, כך המעשר הרוחני מעשירו ברוחניות ומתקיים בו 'מתלמידי יותר מכולם'.

סיפר תלמידו רבי דוד ליפשיץ זצ"ל, שכך היה מעשה עמו, שישבו הוא וחבירו הגאון רבי לייב מאלין זצ"ל בביתו של הגר"ש שקופ ונשאו ונתנו עמו בדברי תורה. אחר שחלפה שעה ארוכה, חשו צורך להתנצל לפניו על שגוזלים הם מזמנו היקר בכל פעם שמאריכים בישיבה אצלו, ומונעים ממנו להוסיף ולחדש בתורה ולהכין השיעורים. או אז דרש בפניהם את הרעיון הנ"ל, כי מאמר חכמינו זכרונם לברכה עשר תעשר - עשר בשביל שתתעשר אינו נאמר רק לענייני ממונות, אלא גם ברוחניות. וכיון שכך, ראש ישיבה המרביץ תורה לתלמידים ומעשר מזמנו עבורם - אינו מפסיד מכך, רק אדרבא מתעשר. שאם כדי להכין שיעור על בוריו ולהעמיד סוגיה על תילה היה לוקח לו שעה ארוכה, הרי שבשכר שיעור מזמנו - יתעשר - בזמן ויוכל להעלות חידושי תורה ביתר קלות, ושיעוריו יהיו מתחזרים ומתבהרים לפניו בזמן קצר.

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (י"ד - כ"ב)

מצאנו בחז"ל שדרשו מכפל הלשון שחייב אפילו מאה פעמים כגון "השב תשיבם", "הוכח תוכיח", "נתן תתן", "שלח תשלח", וא"כ איך ידרשו כאן "עשר תעשר" אפילו מאה פעמים, הרי למדנו שהמרבח במעשרות, מעשרותיו מקולקלים, וכן המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו.

מתרץ הגר"א מוילנא, דרשו חז"ל כאן מכפל הלשון 'עשר בשביל שתתעשר' - שע"י המעשרות יקבל עשירות, וא"כ יצטרך שוב לתת מעשר ממה שנתעשר, וכן יצטרך תמיד לעשר ממה שנתעשר שוב, ואפילו 'מאה פעמים' מחדש, מבלי שיבזבז יותר מחומשו ומבלי שירבה במעשר על אותה תבואה.

"עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (י"ד - כ"ב)

אדם שיש לו שדה ומגדל בה תבואה או גידולים אחרים, פירות וכיוצא בזה, יוצא שבמשך השנים בעל השדה צריך להפריש עשרות אחוזים מתוצרתו שאינו נהנה מהם, שני אחוזים צריך לתת לכהן, [אם נותן בעין בינונית שהיא אחד מחמישים, ואם בעין יפה אף יותר מזה], עשרה אחוזים מעשר ראשון שנותן ללוי, עשרה אחוזים נוספים מהנותר [שהם תשעה אחוזים מהסך הכולל] למעשר שני [בשנות אבד"ה] שיכול לאוכלו רק בירושלים או למעשר עני [בשנות ג'ו], כלומר, עשרים ואחד אחוזים מוציא האדם עוד לפני שהתחיל לחשוב על רווחים. בנוסף, יש להשאיר שכחה ופאה, ואחרי כל זאת, פעם בשבע שנים הכל הפקר שזה בלבד מעל קרוב לחמשה עשרה אחוז, יוצא שמעל לשלושים אחוזים נגסים עוד לפני שמתחילים להתפרנס, ואחרי שמכר את כל סחורתו צריך להפריש מהרווחים מעשר כספים, מלבד מה שנותן צדקה לעניים, ואם הלווה כסף לאחרים, השמיטה מבטלת חובות. א"כ השאלה העולה היא איך אפשר להתפרנס ולהרוויח בתנאים שכאלה? לכן אומרת התורה, תן צדקה, וכל מה שתתן, זה יביא לך מזל טוב וישפיע עליך שפע של ברכה.

"למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים" (י"ד - כ"ה)

אכילת מעשר שני בירושלים, זו סגולה ליראת שמים. אומר ה"מנחה וקדושה" (ר' ישראל איסר מפוניב' תלמידו של רבי חיים וואלוז'ין), המקדש וכליו, הכהנים והלוויים, סנהדרין גדולה וקטנה, תלמידיהם ועוד שאר תלמידי חכמים וצדיקים, כולם היו בירושלים. כתוב בזוהר, שמי שהסתכל בציץ, או שהריח ריח של הקטורת, נשבר ליבו לשוב אל ה' היוצא מזה, כי הישיבה בירושלים מקנה קדושה, לכן ציוונו הקב"ה, "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך", וכך תקבל יראת שמים. והואיל ובקיץ אדם רואה הצלחה במעשיו, כי זהו זמן שאסף את התבואה, לכן אמר הקב"ה לבוא פעמיים בהפרש של חמישים יום, בפסח ובשבועות, אבל בחורף האדם טרוד פחות בשדהו, ויושב ועוסק בתורה יותר מאשר בקיץ, ולכן מספיק לבוא פעם אחת, בחג הסוכות בעבור כל החורף.

עוד אומר ה"מנחה וקדושה", אדם הבא לירושלים ויש לו שדה גדול, היה מביא כמות גדולה מאוד, והוא הרי אינו יכול לאכול הכל, לכן היה נותן לתלמיד חכם את התוצרת, בתנאי שילמד עם בנו תורה, ובזה זוכה בנו להיעשות לתלמיד חכם וירא ה' כל ימיו.

"כי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו וכו' ונתת בכסף וצרת הכסף בידך והלכת וכו' אשר יבחר ה' אלקיך בו" (י"ד - כ"ד - כ"ה)

פסוק זה מדבר על מעשר שני, שיהודי חייב לאוכלו בירושלים, אבל אם הדרך רחוקה לו, כגון שגר רחוק ויש לו כרם ענבים, מה יעשה? ימכור את הענבים, יפדה אותם בכסף, ובכסף זה יקנה דברי מאכל אחרים בירושלים ויאכל שם בטהרה. בדרך רמז אומר ה"לקוט גרשוני" בשם האלשיך, אם תרגיש "כי ירבה ממך הדרך", היינו שקשה עליך עבודת ה', וקשה לך לבוא לבית המקדש, יודע אתה מה המקור לכך? "כי ירחק ממך המקום", כלומר: התרחקת מעם ה'. הראיה, שכתוב "וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום", הכסף לא כבד לך יותר מדי מכדי לשאתו, וכנראה שהסיבה לריחוק היא "כי ירחק ממך המקום", כלומר, הקב"ה.

המוגיד מדובנא היה ממשיך על הפסוק [ישעיהו מ"ג - כ"ב] "ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל", משל לסוחר ששלח שליח להביא לו חבילה מהדואר. לאחר שהשליח עשה שליחותו, בא אל סוחר לגבות שכרו. נתן לו, והשליח התמרמר, מעט הוא הכסף, ואמר: החבילה היתה גדולה וכבדה, והתעייפתי ממנה. אמר הסוחר, כנראה שטעית והחלפת את חבילתי בחבילה אחרת, כי אם התעייפת בהובלת החבילה, סימן שהחבילה היא לא שלי, מהחבילה שלי לא מתעייפים, כי היא קטנה וקלה, יש בה יהלומים. זהו "ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל", אם התעייפת בעשיית המצווה, סימן שלא לשם שמים התכוונת, כי אין עיף וכשל אצלי, לאוהבי ולשומרי מצוותיו אין כל קושי בקיום מצוות תורתנו הקדושה.

"וצרת הכסף בידך" (י"ד - כ"ה)

רבי מאיר מפרמישלאן דרש פסוק זה, את הכסף צריך לצרור ולהחזיק בידך, ברשותך, שתשלוט על כספך ועל הונך, ולא שהכסף יצרור ויכבול אותך וישלוט עליך. מוסיף בספר "וידבר משה", מצינו בגמ' כמה כינויים

שכינו חכמים עשיר קמצן. הגמ' בשבת [קנ"ה:] אומרת, אמר רב פפא: אין עני מכלב ואין עשיר כחזיר, יש עשיר שהוא קמצן גדול כל כך, שהוא קופץ את ידו ושומר את הונו מכל משמר, ואינו מהנה אחרים מממונו, ולא עוד, אלא שליבו אינו נותן ליהנות בעצמו מממונו. עשיר זה עלוב וסגפן ככלב. יש מי שנהנה מממונו לעצמו ברוחב לב, אך לעומת זאת ידו קפוצה לזולת, ואין הוא מהנה אחרים מממונו בכלום. דאגתו נתונה לו עצמו בלבד ולא איכפת לו כלל מאחרים. אדם זה הוא עשיר כחזיר שמתפלש בביצה ונהנה לעצמו בלבד.

והנה, חוץ מהכינוי "כלב" ו"חזיר", מצינו עוד כינוי שכינו חכמים את העשיר הכילי, "עכברי דשכבי אדינרי", ומפרש רש"י, עשיר שלא נהנה מממונו, כעכבר זה ששוכב על דינרי זהב ואינו נהנה מהן [סנהדרין כ"ט:] מהו כינוי זה? יש עכבר המבקש לעצמו מקום לנוח עליו, והוא מוצא איזה שק תפוח המשמש לו משכב. מה יש בתוך השק? אם השק מלא בקמח, תועלתו כפולה, הוא משמש כמשכב רך ונוח לעכבר, והוא אף יכול לחרסם ולאכול מתכולתו. אם השק מלא חיטה, הוא לא משמש לו משכב נוח, כי החיטה דוקרנית ובולטת מן השק, אך עם זאת החיטה עצמה משמשת לו מאכל מזין. ואם השק מלא דינרים, הוא לא משמש לו משכב נוח, כי המטבעות נוקשות כאבן, ובד בבד גם לא יכול ליהנות מהן ולהשביע בהן את רעבונו. מי שברכו ה' בעושר ובנכסים, והוא נהנה מעושרו ואף מהנה אחרים מממונו, הריהו דומה לעכבר השוכב על שק קמח, שגם נהנה מתכולתו, וגם יש לו משכב נוח לנוח עליו, ואדם זה נהנה מעושרו בעולם הזה, ויחד עם זאת מכין לעצמו "משכב" נוח לעולם הבא. לעומת זאת, מי שהוא "חזיר", ששומר את כל עושרו לעצמו בלבד, וקופץ ידו לזולת, הריהו כאותו עכבר השוכב על חיטים, אמנם הוא נהנה מעושרו בעולם הזה, אך אין לו "משכב" לעולם הבא. ואילו מי שהוא "כלב", שהוא קמצן לעצמו ולאחרים, הריהו כאותו עכבר השוכב על שק דינרים, אין לו תועלת והנאה מהכסף בעולם הזה, ואין לו "משכב" נוח לעולם הבא.

"כי ה' אלקיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבוט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו" (ט"ו - י)

כבר עמדו מפרשי המקרא על הקושי שבפסוק זה: האם יעלה על הדעת שמי שמלוה לאחרים יצטרך ללוות? מי שמושל בגוים רבים, כיצד ימשלו בו?

מבאר ה"חתם סופר" יתכן בהחלט, שאדם יהיה "מושל" ו"נמשל" בבת אחת! יתכן, שאדם שהוא בעל נכסים מרובים, שולט על מפעלים גדולים, ומאות עובדים כפופים לו - ואילו הוא עצמו, אינו אלא עבד נרצע לכל אלה. אדם שכולו שקוע בעסקיו ואינו מסוגל לנתק את עצמו מהם ולו לרגע, מחשבותיו מטרדות אותו ללא הרף - כלום הוא שולט עליהם? הפועל הפשוט מרוויח את לחמו הדל בעמל רב, אבל כשהוא הולך לביתו הרי הוא שייך לעצמו, הרי הוא חפשי לעשות מה שבאמת ברצונו לעשות, ואילו בעל הבית, אין לנפשו מנוחה, העסק רודף אחריו בכל עת ובכל שעה, וגם כשנדמה לו ששכח מהכל, נמצא העסק בתת ההכרה, שלא ברצון בעליו. כמו כן יתכן שמבחינה גופנית עם ישראל ישלטו על העמים, אבל מבחינה רוחנית - ירצו להתדמות אליהם, לספוג את תרבותם להפוך ל"כנענים".

ואם כן, הרי השליטה אינה אלא חיצונית, העליונות האמיתית, הרוחנית, תישאר בידי הגויים.

באומרו "ובך לא ימשולו", התכוון משה רבינו להשלים את הברכה "ומשלת בגויים רבים" - כי בכך אין די, הבטחה זו עלולה להיות קללה יותר מברכה, ולכן בירכם שישלמו על הגויים שליטה מלאה, גם שליטת הגוף וגם שליטת הנפש.

"כי יהיה בך אביון מאחד אחיך שערך בארצך" (ט"ו - ז')

בפסוק זה יש לכאורה אריכות לשון, שהרי מספיק שהיה כתוב כי יהיה בך אביון, ומה לי מהיכן האביון, אם מאחיד או מעריך או מארצך, וכבר עמד בזה רש"י, וביאר שלומדים מכאן דיני קדימה באביון, אחיד מאב קודם, ועניי עירך קודמים.

ה"אור החיים" הקדוש מבאר, שהקדוש ברוך הוא נותן לעשירים כסף שהוא פיקדון בידם כדי שיחלקו אותם לעניים, וייסורי העני הם, חלק מייסוריו הם לקבץ את כספו, והוא צריך להתבזות ולנדוד ממקום למקום, כדי לבקש מעשירים את הכסף שבעצם הוא כספו. המרחקים שצריכים העניים לנדוד עבור איסוף מעותיהם, תלוי ברמת הייסורים המגיעה להם, ישנם כאלו שרמת הייסורים המגיעה להם אינה גדולה והם זוכים שאחד מאחיהם הוא אדם אמיד, וכך צערו של העני לא גדול כי הוא מקבל את הכסף מאדם הקרוב אליו ולא מאדם זר, וגם הוא לא צריך לנדוד למרחקים. ישנם כאלו הנמצאים בדרג ייסורים גבוהה יותר, שהכסף לא נמצא ביד קרוב משפחתם אבל עדיין הוא קרוב, הוא נמצא בעירם, והנדודים שלהם הם בעירם בלבד, וזה מה שאמר הכתוב "באחד שערך". אך ישנם כאלו שדרגת ייסוריהם גדולה עוד יותר והם צריכים לנדוד אל מחוץ לעירם ורק שם יזכו לקבל את הכסף שהקב"ה ייעד להם, ועל זה אמר הכתוב "בארצך".

ה"בן איש חי" מסביר את הפסוק בדרך הדרוש, על פי מעשה, היה פעם גביר גדול שבנה לעצמו בית מפואר, וריהט את הבית ברהיטים מפוארים. יום אחד, ביום חרפי וגשום, נכנס עני ונעליו מלאות בויץ ורפש. "החוצה", צעק הגביר, "רוץ מהר וצא", איך רואה מה עשית עם הבויץ שלך? בסדר, אמר העני, מיד אני יוצא, רק ווארט אחד, קצר מאוד, ואמר לו: "ברוך שאמר" אומרים, "ברוך מרחם על הארץ ברוך מרחם על הבריות". גם אתה, שאתה מרחם כל כך על "הארץ", על רצפת ביתך, אולי תרחם גם על "הבריות", היינו עלי, שהרי בריאה אני. וזה רמוז כאן, "באחד שערך בארצך", כמה אתה משקיע בעיצוב ביתך, כמה השקעת בריצוף, בריהוט, בשטיחים, א"כ, לפחות "לא תאמץ וכו' ולא תקפץ את ירך מאחיד האביון", לפחות כמו שאתה נותן לכותל ולריצפה, תן גם לו.

המהר"ל דיסקין מבאר את סיום הפסוק, מדוע סיים הפסוק דווקא במילה "בארצך", ומבאר, יכול אדם לומר לעני, כיון שאתה גר בארץ ישראל שנוהגת בה שמיטה ואסור לחרוש ולזרוע, ובשנה זו הכנסותי מצמצמות וקשה לי לתת צדקה, לכן אני מיעץ לך, סע לחו"ל שם אין דין שמיטה נוהג, ויכולו עשירים לפרנסך. לכן מזהירה התורה ואומרת לא יחדל אביון מקרב הארץ", אל תשלח עניים לחו"ל, "על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את

ידך לאחיד לענייך לאביוןך בארצך", שיישאו לגור בארץ הקודש, וכאן חובתכם לסייע להם.

סיפר הסטייפלר על רבי אליעזר גורדון, שנכנס אליו פעם עני אחד לבקש כסף להוצאותיו. אמר לו ר' אליעזר, אמור דבר תורה ואתן לך. פתח הלה ואמר, הגמ' בנדרים [י.] אומרת "עני חשוב כמת", והלא הלכה בידיו "מצוה לקיים דברי המת". כשישמע זאת ראש ישיבת טעלז, ענה: "מצוה לקיים דברי המת" נאמרה רק אם המת מורה מה לעשות עם הכסף שלו, אך אין מצוה זו קיימת כשהוא אומר מה לעשות בממון של אחרים. רבי חיים קניבסקי סיפר, כי שמע גירסה אחרת לתשובתו של ראש ישיבת טעלז, מצוה לקיים דברי המת" דווקא כאשר הוא מצווה בחייו, ולא כשהוא מצווה כאשר כבר מת...

מעשה שבא אחד מתלמידי החכמים בירושלים לפני רבי מאיר אויערבך, בעל ה"אמרי בינה", ואמר לו, רבי, קושיה גדולה יש לי להקשות. משנענה לו רבי מאיר, פתח האיש בקושיה: "ואם תאמר מה נאכל?" ר' מאיר נענה לו בנדיבות לב, ומסר בידו סכום הגון שיש בו לפרנסת שבועיים. עברו שבועיים, ושוב הופיע, מורי ורבי, טען, חזרתי על תירוצו אך הקושיא במקומה עומדת. נענה לו ר' מאיר גם הפעם, ומסר בידו תרומה נוספת לכלכלת ביתו, וחזר חלילה. לאחר שהדבר חזר ונשנה כמה פעמים, אמר לו הרבי בלשון צחה ובחיבה: בני, קושייתך גדולה מאוד, עד שאין בכוחי לתרצה, חייב אתה לפנות לרב גדול ממני על מנת שיתרץ את הקושיא המעיקה עליך.

בעלי המוסר בנובהרדוק מספרים על אותו כפרי אביון, שהמתין בכליון עיניים בסמוך לחג הפסח, לדוור שמחלק את דברי הדואר, מתוך תקווה שזא נזכר בו ידיד או בן משפחה, לשלוח עבורו קצת כסף להוצאות פסח. אחר מעקב וציפיה ממושכת, הבחין בדוור כשהוא קרב ובא, ושקו על שכמו. מרוב התרגשות, יצא לקבל פניו, וכשהתקרב הבחין במעטפה שעשתה רושם שכדאי להתברך בה. לא יכול היה הכפרי להתגבר על יצרו מתוך ניסיון העוני, שלח ידו וגנב את המעטפה רח"ל, ונמלט מהמקום כל עוד רוחו בו. כאשר התרחק מרחק בטוח, הוציא בחיפזון את המעטפה לפותחה, והנה רואה הוא לתדהמתו, שהמעטפה ממוענת אליו. עודו משתאה ומשתומם, והנה עצרו שוטר שהבחין בנעשה, ולקחו למאסר. לא הועילו לו כל טענותיו ומענותיו, כי בסך הכל גנב את המעטפה שהיתה מיועדת לו. מכאן למדו בעלי המוסר, כי אפילו לגנוב, אין הגנב יכול יותר ממה שגנור לו. ההשתדלות אינה מועילה ואינה מורידה, כי "מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה", וכל היותר יכול האדם "להרוויח" מהשתדלותו, לטובת שבוע בבית האסורים, שהרי אם היה ממתין ובוטח ולא משתדל להשיג את הקצוב לו ב"כוחות עצמו", היה מקבל את שלו בדרך כבוד, ואפילו מקצה העולם תתגלגל ויגיע לאדם מה שנקצב לו, ואילו מה שלא נקצב לו, אפילו יהיה תחת ידו, יאבד ממנו.

"לא תאמץ את לבבך" (ט"ו - ז')

מדוע מזהיר הכתוב שאדם לא יאמץ את לבבו בנתינת הצדקה, מבאר בעל ה"שפתי כהן" על התורה, לפעמים אדם הרואה את חברו וידידו במצוקה

כספית, ליבו נכמר עליו מתוך רחמים, ומחמת שאינו יכול לשאת בליבו הרגשה כבדה זו, ומתוך רצון להפסיק הרגשה זו, הרי הוא מגיש לו סיוע. יתירה מזו, ישנם אנשים שמתאכזרים על זולתם, ובראותם את מצוקתם, מתעורר בהם רחמים, ואחרי הסיוע שמגישים לנצרך, יכולים ועלולים הם שוב להתאכזר עליו.

על זה ועל זה מזהירה התורה: לא תאמץ את לבבך, מלשון "לא תתן ללבך חוזק ואומץ" שהמטרה בנתינת הצדקה לא תהיה אך כדי להסיר את המועקה שבליבך, ובוודאי לא בשביל להתאכזר עליו.

בספר "אוצרות התורה" הביא מעשה שאירע עם רבי מנחם מנדל מרימנוב זצ"ל שישב עם תלמידיו ועסק בתורה, לפתע נכנס עני לבוש בלואי סחבות וכולו מעורר חמלה, הוציא רבי מנחם מנדל דינר זהב מכיסו ונתנו לעני, שמח העני על המתנה ההגונה שקיבל והלך לדרכו. והנה כאשר הלך אותו עני, חשב רבי מנחם מנדל לעצמו, הרי מה שנתתי לעני את הדינר לא היה לשם מצוות צדקה, אלא משום שנכמרו רחמי עליו. שלח מיד לקרוא לעני. כאשר שמע העני כי האדמו"ר ביקש להחזירו, נבהל שמא התחרט האדמו"ר על מה שנתן, שמא בטעות נתן דינר זהב וכוונתו היתה לתת רק דינר של כסף. כשהגיע העני הוציא רבי מנחם מנדל מכיסו דינר זהב נוסף ונתנו לעני לשם מצוות צדקה. כמובן שמח העני מאד, הוא אזר עוז ושאל את הרבי אם כך היה ברצונו לתת שני דינרי זהב מדוע לא נתנם מתחילה וגרם לו ל"בהלת שווא"? השיב האדמו"ר למדתי מהפסוק בפרשת ראה שכך עלי לעשות "נתון נתן לו" מדוע כפלה התורה לשון נתינתו אלא ללמדנו שאם נתן לעני בפעם הראשונה מתוך רחמנות, עליו לחזור ולתת נתינה נוספת לשם מצוה לתת באופן "שלא ירע לבבך בתתך לו", כלומר לא מתוך צער הלב על המצב של העני אלא לשם מצוות הצדקה.

"כי יהיה בך אביון מאחד אחיך... ולא תקפוץ את ידך... כי פתוח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו" (ט"ז - י"ח - ט"ח) הגר"א מוילנא, למד מפסוק זה את הסדר נכון בנתינת הצדקה שיהיה האדם זהיר בזה: כי הנה אם האדם כופף אצבעותיו אזי כל האצבעות נראות שוות, ואם ידו פתוחה אין כל האצבעות שוות, אלא אחד גדול ואחד קטן. ואמרו רבותינו על הפסוק "די מחסורו אשר יחסר לו", אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, שצריך לתת לכל אחד לפי כבודו וערכו, וצריך לזה הבחנה רבה להבחין בין איש לאיש.

וזהו שאמר הכתוב: "לא תקפוץ את ידך", שאם האצבעות כפופות על היד נראות כולן שוות זו לזו, אלא "פתוח תפתח את ידך", ואז תראה שאין האצבעות שוות, וכמו כן תבחין בין עני לעני...

פעם ישב אחד התלמידים אצל רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל ונשמעה דפיקה בדלת. מיד קם רבי איסר זלמן ממקומו במהירות האופניית לו, ופתח בעצמו את הדלת.

לאחר מכן שאל התלמיד את רבו: הרי אני צעיר יותר ולמה מיהר לטרוח בעצמו, ולא המתין לי שאגש לפתוח? השיב לו רבי איסר זלמן: "אולי עני הוא הדופק בדלת ואם באמת עני הוא, האם הנך חושב שחוסר החכמה שלו

היא שגרמה לו שיהא הוא העני המחזר על הפתחים, ואילו אני, החכמה שלי היא שגרמה לי שאשב כאן בבית בראש השולחן?! המשיך רבי איסר זלמן: "אלא כך הוא הסדר בבריאה. כבר נאמר: "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ". הוא ממלא את תפקידו ואני ממלא את תפקידי. מיישהו חייב למלא את התפקיד הזה, ואם יהודי זה לא היה אביון יתכן שאני צריך הייתי להיות האביון במקומו, ומכיון שכך, איני יכול לתת לו לעמוד לחכות לי מאחורי הדלת.

רבי איסר זלמן מלצר היה רגיל לפתוח בעצמו את הדלת לכל מי שבא לביתו, מעין "מצוה בו יותר מבשלוחו". פעם אחת חלה ושכב במיטה, ומישהו דפק בדלת. היה זה לילה חורפי וקר, ושעה מאוחרת. ניגש אחד התלמידים לפתוח את הדלת, ושאל מי שם? קרא ר' איסר זלמן בהתרגשות, בליל סגריר אחר חצות שואלים מי שם? מיד פתח את הדלת.

"כי פתח תפתח את ידך לו" (ט"ז - ט"ח)

מפסוק הזה למדו חז"ל דין מצוות צדקה, שהיא מצוות עשה מן התורה. מדוע אין מברכין על מצווה זו? מתרץ הרשב"א בתשובותיו, כי כל מצוה שקשורה בזולת ואין לה קיום בלעדיו, אין מברכין עליו, כי אם העני לא ירצה לקחת, אין כאן כלל מצוה וברכתו לבטלה.

וכן הביא השל"ה בשם האבודרהם [בברכת המצוות] שכתב בשם ר"י בן פלט, שהסיבה שאין מברכים על מצוות צדקה, כיון שכל הברכות צריך לברך עליהן עובר לעשייתן, ובצדקה יש חשש שמא העני יתבייש ויסרב לקחת, ונמצאת הברכה לבטלה. רבי שלום שברון היה ממשיך זאת ושאל, איך יכול להיות שאדם יעשה כמעשה עשיו בתוך בית המדרש: אדם רואה גמד ברחוב, וחושב לעצמו, זו הזדמנות לברך "משנה הבריות". תופס את הגמד, מרים אותו אל על, ומנענע אותו כמו לולב, ואומר את הברכה בכוונה. זה מה שנקרא עשיו בבית המדרש. כך גם כאן, אדם רואה עני ברחוב, נותן לו צדקה, ובינתיים מעכב אותו כדי שיוכל לברך... תן לו את הצדקה ועזוב אותו לנפשו.

לפי זה פירש בספר "נחלת יעקב" את הפסוק בדניאל [ט"ז - י"ח] "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים". הגמ' בברכות [י"ה] שואלת סתירה, פסוק אחד אומר "לה' הארץ ומלואה", ופסוק שני אומר "והארץ נתן לבני אדם". ותירצו, כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה. מבואר א"כ, שבלעדי הברכה, "לה' הארץ ומלואה", ורק מכח הברכה הדבר הופך להיות "לבני אדם". לכן אומרת התורה "לך ה' הצדקה", כי אין מברכים על הצדקה, ולכן אי אפשר שהיא תחשב "שלנו". ומדוע אין מברכים? משום "ולנו בושת הפנים", שמא העני יתבייש ויסרב לקבל ונמצאת הברכה לבטלה. הרי שהתבאר, שנתנית הצדקה אינה משל הנותן, שהרי "לך ה' הצדקה", לכן אמרה התורה "נתן נתן", נתן ממה שנתן לך הקב"ה, שהרי משלו אתה נותן.

הראב"ד בהשגתו לתשובה האמורה באבודרהם, תירץ שאין מברכים על מצוות שנובעת מחסורו של הזולת, שכן בכך נראה כביכול שאנו מודים על סבל זולתנו.

רבי מנדל מרימנוב כתב [מאור ושמש, פרשת פנחס], לברך צריך לב שלם ושמה, וכפי שכתב 'החינוך' [מצוה תע"ט]: "לעשות צדקה עם הצדיק אליה בשמחה ובטוב לבב". ולפי שבדרך כלל נותן הצדקה אינו מקיים את המצווה כתיקונה בשמחה, לכן לא תיקנו ברכה למצווה זו.

רבי בונים מפשיסחא מתרץ, אם היו צריכים לברך, חסידים היו רצים למקווה להיטהר, והיו נוטלים ידיים והיו אומרים לשם יחוד, ובינתיים העני היה גזוע מרעב.

רבי יצחק מאיר מוורקא, נכון שהקב"ה רוצה שניתן צדקה לעניים, אך אין זה ראוי שתיכף ומיד לאחר שאדם נתן צדקה, ירוץ "לאבא" ויספר לו, למרות שכשישמע האבא ישמח ויודה לו על מעשהו, כי לאחר שה"אבא" העניש את בנו וגזר עליו עניות, אין להראות לאבא שפועלים נגד רצונו, לכן לא נתקן לברך על "מצוות צדקה" בעד עשיית המצווה.

פעם אחת ערך נפוליאון ביקור פתע במחנה אימונים לרגל תרגיל שעמד להיערך במקום, בהשתתפותם של מאות חיילים. אלא שכאשר הגיע נפוליאון למחנה, גילה לתדהמתו שהמפקד הממונה על התרגיל לא הגיע לתרגיל, התברר שהוא עדיין ישן... עמד הקיסר וקרא בקול: חיילים, אם יש מכם אחד שמסוגל לנהל תרגיל במקום המפקד, שיצעד 2 צעדים קדימה. מתוך השורות הישרות יצא חייל וצעד 2 צעדים קדימה. קרא לו נפוליאון ושאל אותו אם הוא משוכנע שהוא מסוגל, וכשענה שכן אמר לו הקיסר שיתחיל בתרגיל. הקיסר עמד בצד וצפה בהנאה בתרגיל המתנהל היטב ע"י חייל פשוט. כשהסתיים התרגיל הגיע סוף סוף המפקד, כשקורי שינה ניכרים על פניו... העמיד הקיסר את המפקד לצד החייל, ושאל את המפקד: כמה אתה מרוויח מקופת הצבא בשבוע? 250 רובל, ענה המפקד. כעת שאל הקיסר את החייל: וכמה אתה? 20 רובל ענה החייל. אתה שומע, צעק הקיסר על המפקד, כמה אתה עולה לי וכמה הוא, ומה יש לי ממך שאין לי ממנו?

מעשה זה היה ה"חפץ חיים" מספר, והיה מסיים ואומר: כך בדיוק שואל אותנו ה', כמה כביכול אנחנו "עולים" לו לשבוע, כשהוא מספק לנו את כל מחסורנו, וכמה "עולה" לו העני והאביון? ואם אנו "עולים" לו יותר, איזו תועלת יש לו מאתנו, יותר מאותו אביון? אם הקב"ה "משקיע" בנו יותר, סיים ה"חפץ חיים", עלינו לדאוג ש"יצא" לו מאתנו יותר!

סיפר עגלון שהוביל את ה"חפץ חיים" בדרך, שכרגיל היה מדבר עמו על תכלית האדם בעולם הזה. העגלון שאל אותו בכמה יוכל לזכות איש כמוהו. החפץ חיים השיב לו, שיעסוק בגמילות חסדים. צחק העגלון במר נפשו האם זה לא לעג לרש, הלא עני ואביון הוא, וזקוק בעצמו לקבלת גמ"ח! הסביר לו ה"חפץ חיים" במתק לשונו, שאל יחשוב שגמ"ח צריכים להקים בגדולות אפשר להקימו בקטנות. ינסה לחסוך מהוצאות פרנסתו כמה פרוטות לשבוע, וכשיצטרפו הפרוטות לזהובים, יהיה לו כבר במה לעזור לשכן עני בהלוואה קטנה לצרכי שבת, וזהו יסוד גמ"ח הנחשב בעיני הקב"ה כאחת הקופות הגדולות. סיים העגלון בשמחה "שמעתי לעצתי, וכיום יש לי סכום הגון אשר נאסף אצלי והנני מלווה בע"ה לעשרות אנשים".

"כי פתח תפתח את ידך לו" (ט"ו - ה')

הגמ' בבבא בתרא [י.] מספרת שרב פפא עלה בסולם, ושלב אחד מהסולם נשמט, וכמעט נפל. אמר לו רב חייא בר רב מדפתי לרב פפא, שמא עני בא לידך ולא פרנסתו, שואל הגר"א מוילנא, מנין לו לרב חייא בר רב שעונש זה בא לו על הימנעות מצדקה? ומתרץ, רמז יש כאן בטעמי המקרא, על המילים "פתוח תפתח" שהם "דרגא תביר", שפירושו שהמדרגה נשברה, מכאן רמז שמי שאינו פותח את ידו אלא מתעלם מהצדקה, תישבר ה"דרגא" תחתיו.

העיר יפו הייתה כמרחקה, נתפרסם שאחד מתושבי העיר עתיד לעמוד למשפט ולהחרץ דינו למיתה, אנשי העיר לא שקטו והרבו בתפילה ובתחנונים להציל עשוק מידי עושקיו. באותן הימים עלה **רבי יעקב שמשון משפטייווקא** זצ"ל לארץ ישראל ומשלחת מתושבי העיר נכנסה אליו לשטוח לפניו את בקשתם, שיגזור אומר ותיבטל הגזירה הנוראה. שקע הרב במחשבותיו ואמר: "ייתן הנידון מעות לצדקה, ויצא לחופשי חנם". ביום המשפט נתאספו קרובי הנידון לפני בניין בית המשפט, אשר שכן סמוך ממש לשפת הים. בהגיע השעה ראו איך מתקרב ובא התובע עם תיק עב כרס, אשר בו נמצא החומר להפיל את הנתבע. ויהי אך הגיע התובע למדרגות העליונות שלפני פתח בית המשפט, קרסו המדרגות ויפול התובע עם המסמכים אל תוך הים, וממילא התבטל המשפט. כאשר באו וסיפרו על כך ל**הרבי משפטייווקא**, אמר - הדבר נרמז בתורה, דהרי על התיבות פתוח תפתח את ידך", הטעמים הם 'דרגא תביר', דהיינו שעל ידי 'פתוח תפתח את ידך' - לנתינת צדקה, 'דרגא תביר' - ישתברו המדרגות.

"כי פתח תפתח את ידך לו וכו' די מחסורו אשר יחסר לו" (ט"ו - ה')

המגיד מדובנא בא אל גביר למדן לקבל ממנו נדבה. קיבל אותו בסבר פנים יפות, ושוחח איתו בדברי תורה. התחיל המגיד לדבר על מצות הצדקה, וגם העשיר היה אומר כנגדו רעיונות נפלאים בענין זה. המגיד אמר לו חידוש, וגם העשיר לא פיגר אחריו. ראה המגיד שאין סוף לעניין, אמר לו: אספר לך מעשה, באחת המדינות הרחוקות, לא שמעו תושביה על הבצל, ולא ראוהו מעולם. יום אחד בא לשם נודד והביא איתו בצל, אנשי המקום שמחו על זה מאוד, ונתנו לו מטמון כסף בעד הבצל, הם זרעו והתחיל לגדול אצלם בצל. כשישמע זאת נודד אחר, לקח איתו שום ונודד למדינה הזאת, שגם שום לא היה בה. לא ידעו אנשי המקום מרוב שמחה מה לעשות בו, מה לגמול לו. אמרו: באיזה דבר יקר אפשר לגמול לו תמורת הדבר היקר הזה. החליטו לשלם לו בדבר היקר שיש להם, בבצל. גם אתה, סיים המגיד מדובנא, אומר לי חידושי תורה כנגד חידושים תורה שלי, והלא נאמר "די מחסורו אשר יחסר לו", ולי חסר כסף...

מספרים על תלמיד חכם שבא ל"אור החיים" הקדוש, וביקש ממנו שיעזור לו כי מצבו קשה בפרנסה. אמר לו ה"אור החיים", אם יגיד לו איפה כתוב בתורה מ-א' עד-ת' שתי אותיות זהות אחת על יד השניה יתן לו כסף. ענה לו שכל א'-ב' יש חוץ מאות ע', א' מקללך אאר, ב' בביתך, ג' לגך, ד' דדו,

והוא תשמישי קדושה לצורכו. יום אחד, בשעת ההפלגה, פרצה רוח סערה והספינה החלה לשקוע. קרא רב החובל לעשיר, ואמר לו: חייבים להקל מעט את משא הספינה, אם ברצונך לחיות, אל תחוס על סחורותיך, זרוק אותם לים. נבהל הסוחר, לקח את ספרי הקודש יחד עם הטלית והתפילין, ורצה לזרוקם לים. אמר לו משרתו, מדוע אתה רוצה להשליך אותם, הרי הם חיינו, מוטב שתשליך חלק מסחורותיך. והנמשל, אדם בימי חייו, מוציא על עצמו הון עתק למאכל, למשתה, למלבושים, לתכשיטים וכו', כאשר מעט מן המעט נותן גם לעניים. כשעסקו של אדם "אינם הולכים", יודע כי עליו לקמץ בהוצאות, אבל דרכו של האדם, שדבר ראשון שהוא עושה הוא "ורעה עינך באחיך האביון", הוא מקמץ וחוסך בצדקה, בניגוד למשנה באבות [א' - ה'] "יהי ביתך פתוח לרווחה", ואם אין לך די לפרנסתך, לפחות "ויהיו עניים בני ביתך", אל לך לקמץ בהוצאות צדקה, אלא קמץ בהוצאות הבית, וכמו שהגמ' במסכת גיטין [ז']. אומרת, אם רואה אדם שמוזנותיו מצומצמים, יעשה מהן צדקה. לכן מזהירה אותנו התורה "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר וכו'", אכן, טענה צודקת בפיך, שהמצב דחוק וקשה, אבל מדוע התוצאה המיידית היא "ורעה עינך באחיך האביון", מדוע אתה לא מקמץ בהוצאות ביתך, אלא מגלגל אתה את מצוקתך על גבו של "אחיך האביון", לכן "וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא", בעקבות מעשיך, יתגלגל החסרון עליך ועל ביתך "והיה בך חטא".

"השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה וכו' והיה בך חטא" (ט"ו - ט')

כותב ה"חתם סופר", יש ב' סיבות אפשריות מאיזו סיבה עשה ה' ככה שיהיה איש עני ואחרים יצטרכו לפרנסו.

א. שלא שמור מצות שמיטה כהלכתה, וכמ"ש בגמרא [קידושין כ']. כמה קשה אבקה של שביעית, שאם האדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו וכו' עד שמוכר את עצמו. ב. מפני שהנותן צדקה צריך כפרה על עוונותיו, וע"י שנותן צדקה ניצל מהעונש, כמ"ש 'וחטאך בצדקה פרוק', וכמו שאמר רבי עקיבא לטורנוסרופוס הרשע כמובא בגמרא [ב"ב י']. וזה באה התורה להזהיר כאן בבוא איש עני לקבל מהעשיר עזרה כספית, שלא יחשוב העשיר שסיבת העוני למבקש הוא כיון שזלזל במצוות שמיטה, וזה "פן יהיה דבר עם לבבך לאמר" על העני שבשביל ש"קרבה שנת השמיטה" והוא לא נזהר בה, ולכן נענש, והגיע לדרגת עני ואביון, אל תאמר כן, אלא אדרבה חשוד את עצמך, "והיה בך חטא" וכדי שיכופר עוונך נתגלגל אליך עני זה להצילך מדינה של גיהנום.

"ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא" (ט"ו - ט')

רבי שמעלקי מניקלשבורג דרש פסוק זה כך. אם ראה עינך באחיך האביון, לא די שאתה לא עוזר לו, אלא אתה גם מסתכל עליו בעין רעה ואתה מחפש בו חטאים כאמתלה ותירוצים על קשיחות ליבך, "וקרא עליך אל ה'", אז בודקים בשמים גם את מעשיך, "והיה בך חטא", ויזכרו עוונותיך. על כן הדבר הנכון הוא כי 'נתון תתן לו, ולא ירע לבבך בתתך לו', העניקהו בלא לדקדק אחריו. 'כי בגלל הדבר הזה' אף אתה 'ברכך ה' אלוהיך בכל מעשיך'.

ה' במקום ההוא, ו' ווי העמודים, ז' מזוזות, ח' חת, ט' טטפות, י' חיים, כי ככל, ל' וללוי אמר, מ' ממלכת כהנים, נ' ושנתם, ס' רעמסס, פ' חופף, צ' חצצרות, ק' מחוקק, ר' וימררו, ש' שש, כשהגיע לאות ת' אמר לו העני שהוא מבקש שיקדים מקודם לתת לו ואח"כ יגיד. הסכים האור החיים ונתן לו, ואמר לו העני שחז"ל דורשים נתון תתן שיתן ויחזור ויתן, ונהנה האור החיים ונתן לו כפליים.

"כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו" (ט"ו - ח')

שואל ה"משך חכמה", מדוע בציווי של "פתח תפתח" אין הגבלה בחיוב, ואילו בציווי של "העבט תעביטנו", התורה מגבילה את החיוב ואומרת "די מחסורו אשר יחסר לו"? ומתריך, הגמ' בבבא בתרא [ט']. אומרת, "בודקין לכסות ואין בודקין למזונות", לכן אם אתה נותן "לו", לצורך מזונותיו, אז "פתוח תפתח את ידך" מיד, בלי לבדוק, אבל אם אתה מבקש לתת לו "די מחסורו אשר יחסר לו", אז תחקור ותשאל אם יש לו בבית דבר מה, ו"העבט תעביטנו", תן לו בהלוואה תמורת העבוט.

"כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו" (ט"ו - ח')

רבי מאיר מפרמישלאן היה מסביר פסוק זה כך: "כי פתח תפתח לו והעבט תעביטנו" ברצון ומיד, ולמה? כי "די מחסורו", יש לו די מחסור בכך "אשר יחסר לו", בזה שהוא צריך להשפיל עצמו להגיד שחסר לו.

בספר "ילקוט הגרשוני" מובאר פסוק זה על פי מה שמצינו במדרש קהלת רבה [ה' - יד'], תני ר' מאיר: כשאדם בא לעולם, ידיו הן קפוצות, כלומר: כל העולם כולו שלי, אני נוחלו, וכשהוא נפטר מן העולם, ידיו הן פשוטות, כלומר, לא נחלתי מן העולם הזה כלום, שהרי אמר שלמה: "כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה לא יקח בעמלו". וזהו שהזהירה התורה "ולא תקפוצ את ידך מאחיך האביון", אל תסגור את ידך, כמו בשעה שנוולדת, בזמן שמגיע אליך אביון, ומדוע? שהרי זכור תזכור, שיבוא זמן ש"פתח תפתח את ידך" - "כי לא במותו יקח הכל".

רבי נפתלי מרופשיץ היה אומר, סופי תיבות במילים "די מחסורו אשר יחסר לו", הם בגימטריה "כתב", לרמז שגם "מכתב המלצה" היכול לעזור לנצרך, הוא בכלל מצות צדקה. והוסיף ואמר, לכן לא נרמז "כתב" בפירוש, או ע"י ראשי תיבות או סופי תיבות, לומר לך, שלא יסתפק האדם בנתינת כתב המלצה בלבד, אלא קודם צריך להתעסק עם העני בעושה ומעשה 'די מחסורו אשר יחסר לו', ורק לבסוף יתן לו כתב המלצה.

"השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא" (ט"ו - ט')

שואל המגיד מודבנא, הרי מדובר באדם עשיר, הטוען טענה צודקת, קרבה שנת השבע שנת השמיטה, ומפחד להפסיד את כספו, ובסוף, התורה כותבת "והיה בך חטא" בלי לתת טעם? ומתריך במשל, עשיר גדול הפליג לצורך מסחרו לימים רבים, לקח איתו כמובן ספרי קודש, טלית ותפילין

בשם רבי זאב מסטריקוב אומרים, כתוב בפסוק "אל תגזול דל כי דל הוא" [משלי כ"ב - כ"ב] אינך רוצה לתת צדקה, אל תתן, אבל אל תגזול מהעני את דלותו, אל תאמר שאינו דל ולא ראוי לצדקה.

מסופר על יהודי כפרי שתמך ברבי ר' זושא מאניפולי זצ"ל והיה מפעם לפעם בא אליו ומביא לו די מחסורו מיבולו ופירות שדותיו, ובשכר זה ראה ברכה בעמלו. יום אחד חיפש את הרבי ר' זושא כדי להביא לו את מנחתו כדרכו, ולא מצאו. נודע לו כי הוא נסע למזריטש לרבו המגיד הגדול ממזריטש.

אמר בליבו אותו כפרי: הנה כי כן יש רבי גדול יותר ממנו, ואני לתומי סברתי כי הוא צדיק הדור. אם כן, למה לי להמשיך לתמוך בו, הלא מוטב כי אתן מתנבתי לרבי הגדול שהוא הצדיק השלם. ואכן כך עשה, ומאותו היום ואילך החל פוקד את מעון קדשו של המגיד ממזריטש בידיים מלאות כל טוב.

לא עברו ימים רבים, והחל לרדת מנכסיו. בצר לו שאל את הרבי ר' זושא למה אירע לו כך, וכי לא נכון החשבון שערכתי. ענהו הרבי ר' זושא, בוודאי צודק הנך, כי מורי המגיד הוא הצדיק האמיתי, וגדול הוא ממני לבלי שיעור. אולם זאת תשיב אל לבך, כי כל עוד שנתת מכסף לזושא מבלי לבדוק בציציותיו, נהגו אתך מן השמים גם כך, שנתנו לך עשירות בלי לבדוק אם מגיע לך או שמא יש אחרים ראויים יותר ממך. אבל מאז שהחלטת לדקדק ולתת דווקא לרבי גדול יותר, אף מן השמים העדיפו לתת את הממון והעשירות למישהו שראוי לכך יותר ממך ... (עי' עבודת הלוים אור הגנוז, סיפורים, עמ' סט)

"נתן תתן" (ט"ו - י')

אחד ממתנגדיו של רבי מנחם מנדל מקוסוב, בא אליו בשעת דחקו וביקש ממנו שיעזור לו להשיא את בתו. הוציא הרב את כל כספו שהיה לו במזומן, ונתן לו. שאלה אותו הרבנית, לנצרכים בבית אין לך כסף, ובשביל שונא ומתנגד הוצאת את כל כספך? ענה לה בחיוך, לפני כמה רגעים טען לפני מישהו אחר את אותה טענה, וביותר כישרון. מי הוא זה? שאלה הרבנית. "היצר הרע", ענה הרבי.

באחד הערבים, ירד רבי מיכל פיינשטיין זצ"ל מביתו, כדי להשתתף בחתונה. הוא סיים לרדת במעלית ויצא לעבר הרכב שהמתין לו, כשלפתע פנה למלווהו, ואמר "אני צריך לחזור הביתה, שכחתי לקחת משהו". אולי אוכל לעזור? מבקש המלווה למנוע ממנו את הטרחה הנוספת. "החלפתי לפראק של שבת" הסביר ר' מיכל, "ולא זכרתי שאין בו כסף לצדקה. בחתונה באים עניים רבים, ולא יפה להשיב את פניהם ריקם. מוכרח אני אפוא, להצטייד בכסף עבורם, ובשל כך אעלה הביתה להביא זאת..."

"נתן תתן לו" (ט"ו - י')

כתוב בספרי המהר"ל, במילת צדקה יש כמה רמזים לגודל הנתינה לעניים שחייב בהם האדם. כשיש לך ק', תעשה ממנה צ', רמז למעשר. ואם אתה רוצה להרבות בצדקה, תעשה מ-ה' ד', שתתן חלק חמישי. ועוד רמז, מי

שיש לו כמנין "צדקה", מאתיים פחות אחד, יכול לקבל צדקה, כי חז"ל אמרו [פאה"ח - ה'] מי שיש לו מאתיים זוז, לא יטול, היו לו מאתיים חסר דינר, אפילו אלף נותנים לו כאחת, הרי זה יטול.

עוד כתב המהר"ל, האותיות צדקה הם אחים, ד-ה' צ'-ק'. ד' וה' הם אחים ביחידות, וצ' וק' הם אחים בעשרות. הד' מפרידה בין הצ' לק', והיא גם מפרידה בין הצ' והה', כי העוני הוא גורם מפריד ומבלבל, והדלות מעבירה את האדם על דעתו ועל דעת קונו, ועל ידי נתינת הצדקה, תאחד את הנפרדים.

בספר "פניני קדם" מביא בשם רבי אהרן מז'טומיר, כל מילה שאותיותיה יוחלפו לפי סדר א"ת ב"ש, משתנה ומאבדת את צורתה, מלבד מילה אחת - "צדקה", כי האות צ' מתחלפת עם האות ה', והאות ד' מתחלפת עם האות ק', וא"כ, גם אם נחליף את אותיות המילה צדקה ע"י סדר הא"ת ב"ש, בסופו של דבר נישאר עם האותיות "צדקה". ורמזו יש בזה, הצדקה אינה הולכת לאיבוד לעולם, תמיד היא נשארת ועומדת לו לאדם, וכמו שכתב [תהלים ק"ב - ג] "וצדקתו עומדת לעד".

והנה, נתינת צדקה נעשית ע"י נתינת כסף לעני, בספר "לחם לפי הטף" כתב, האותיות הבאות לפני אותיות "כסף" הן "עני", ויש בזה רמז, מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, א"כ אותו אחד שכבר יש לו מנה, כמה כסף חסר לו? מנה. כאשר השיג את המאתיים, הוא רוצה ארבע מאות, שוב חסר לו מאתיים. יוצא, שבזה שהוא השיג את המאתיים, הוא נעשה עני למפרע, כי מקודם היה חסר לו רק מאה, ואילו עכשיו חסר לו מאתיים, כלומר, הוא היה עני עוד לפני שקיבל את הכסף. רמז נוסף, האותיות הבאות לאחר "כסף", הן "עצל", מדוע? כתוב במשנה [אבות ה' - ט"ז] "ארבע מידות בנותני צדקה: הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן, עינו רעה בשלו. יתן ויתנו אחרים, חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים, רשע". שואלים המפרשים, מדוע נכלל בתוך ארבע מידות בנותני צדקה גם מי שלא נותן? מתוך ה"מדרש שמואל", בסוף הוא אמנם נותן, אך כאשר הוא רואה לפניו אדם, בחור צעיר, המבקש צדקה, הוא אומר לכולם: אל תתנו לו, הוא אדם בריא ויכול לעבוד, אלא שהוא עצלן. אדם זה אינו נוהג כשורה, כי מה אכפת לו שההוא עצלן, למעשה כרגע הוא מבקש צדקה ויש לנותן את האפשרות לתת לו, ובזה שהוא אומר בהתחלה לא לתת לו וגם הוא לא יתן, בזה הוא רשע. כלומר, באמת בסוף הוא עצמו נתן צדקה לאותו אדם, אבל זה אינו מציל אותו מהיות רשע.

אומר על זה בספר "לחם לפי הטף", "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו" [קהלת י' - ב'], אם היה חכם, היה מסתכל "ימינה" לאותיות הנמצאות לפני (מימין) למילה "עני" והיה נותן צדקה, אך כיון שהוא כסיל, הוא הסתכל ל"שמאל", לאותיות שאחרי המילה 'כסף' שהן עצל, וראה שהוא "עצל" ולא נתן לו צדקה, ונקרא רשע.

מדוע הכסף נקרא "זוים"? כתוב במדרש [תנחומא מסות ו'] כי הם זוים מאדם לאדם. מדוע הכסף נקרא "נכסים", כי הם "נכסים" מאחד ומתגלים לשני. מדוע כסף נקרא "כסף"? כי אדם נכסף אליו.

מדוע הכסף נקרא "דמים"? אחיו של המהר"ל מפראג, רבי חיים, בספרו "אגרת הטיול" מביא בזה שלושה פירושים. א', הכסף כמו הדם של האדם, אדם ללא כסף, עני, נחשב למת [נדרים ס"ד:], ודם הוא זה המחיה את הגוף. ב', כאשר הדם מקולקל, כל הגוף ניזוק למרות שהבעיה היא רק בדם עצמו. כך גם הכסף, אם אדם עושה עושר ולא במשפט, הכסף הזה הורס את כל הונו של אותו אדם והוא יפסיד הכל, כמו שמוכר בגמ' בכתובות [ס"ו:], משל משלו בירושלים, מלח מומן חסר, ואומר רש"י, "הרוצה למלוח ממונו, כלומר לגרום לו שייתקיים, יחסרנו לצדקה תמיד וחסרוננו זהו קיומו". שאלו את בתו של נקימון בן גוריון, והיכן הכסף של בית חמיו. ענתה בא זה ואיבד את זה, כלומר, הכסף הלא כשר התערב בכסף הכשר וכילה אותו. ג', כמו שלפעמים אדם צריך להקזיז דם, לבריא אותו ולשמירת גופו, כך גם טוב לאדם להוציא מכספו לצדקה, וזה מה ששומר על כל כספו.

מוסיף הרב ארנרייך ב"טיול בפרדס", הקב"ה רוצה שהאדם ימסור את נפשו בעבורו על קידוש השם, והגמ' בברכות [כ:א] אומרת שבדורנו יודעים ללמוד טוב יותר מאשר בדורות הראשונים, שכאשר ר' יהודה היה חולץ את הנעל בתחילת התענית על עצירת גשמים, כבר היה יורד הגשם, ואילו אנחנו מתענים ומתענים ולא יורד גשם, הכיצד? וההסבר: הם היו מוסרים את נפשם, ומי שמוסר את נפשו הקב"ה אוהבו. האדם אוהב כסף כל כך, עד שזה כמו הדם שלו, ואז כשהוא בכל זאת נותן צדקה, זו ממש מסירות נפש, וזה מה שכתוב בתהילים [ט"ו - ג'] "כי דורש דמים אותם זכר", הקב"ה דורש שהאדם ימסור את נפשו, את דמו, אבל הוא זוכר גם את מי שנותן צדקה, ומהו זוכר? שהם "לא שכח צעקת עניים", שהם שמעו צעקת העניים ונתנו להם צדקה, כי הקב"ה מתייחס גם לכך כאל מסירות נפש. ועוד, לפעמים צדקה מרתיעה את כל המקטרגים, דהיינו "דמים" מלשון "דממה". ועוד, כאשר יש לאדם מומן רב, מוטב שלא יפרסם זאת, כי ע"י הפרסום הוא מביא על עצמו את קנאתם של הבריות, ולכן נקרא "דמים", מלשון דממה ושתיקה.

"נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו" (ט"ו - י')

לכאורה היה צריך להיות כתוב 'נתון תתן לו ולא ירע לבבך', למה צריך להוסיף 'בתתך לו'? מבאר החיד"א בספרו "פני דוד", הכתוב רומז לנו בזה עצה טובה. בתחילה, גם לפני שבאו עניים, יפריש אדם ממונו לצדקה ויהיה אצלו מוכן, ואז כאשר יבוא העני לא יהיה לבבו רע עליו בנתינתו לו כי כבר הפריש המומן לצדקה. זה שאמר הכתוב 'נתון', בתחילה תעשה נתינה סתמית בלי לתת לעני, ואחר כך 'תתן לו', וזה יבוא לך בנקל, ולא ירע לבבך בתתך לו כי לא יקשה בעיניך. ואל תחשוש שאם תפריש כסף מראש, לא תיחשב הנתינה לעני כמצוה שהרי קיימת את המצוה בזמן שהפרשת את הכסף, מפני ש'כי בגלל הדבר הזה', גם בגלל הנתינה לעני יברך ה', והשכר יבוא על שתי המצוות - ההפרשה לצדקה והנתינה לעני.

ישנם המפרשים "ולא ירע לבבך בתתך לו", כשיבוא אליך עני לבקש נדבה, אל תספר לו כמה גרוע מצבך, וברור לב תספר לו על עסקיך שלא הולכים, רק "נתן תתן", תן לו בשמחה, בלי הקדמות.

ביאור נוסף הביא החיד"א בספרו "פני דוד" [ד"ה ובכפל הכתוב] בשם האלשיך [בפרשתו ד"ה נתן תתן א"י השני, ועיי' פרשת משפטים אם כסף], שמי שהשפיע עליו

הקב"ה שפע רב, ידע שאינו אלא 'אפטרופוס' על המעות, וכמו שאמרו [ב"ב קל"א:] הכותב כל נכסיו לבן אחד בין הבנים הרי הוא נעשה אפטרופוס על הממון, כי אומדים דעתו של אב שלא כיוון לתת רק לאחד ולהניח את שאר בניו, אלא שמינה אותו לאפטרופוס, ועל דרך זה כל ישראל בנים לה', ואם נתן נכסים לעשיר, הדעת נותנת שחלקו של עני מונח אצל העשיר ואין העשיר אלא אפטרופוס עליהם. וזהו שכל הכתוב לומר נתון תתן לו, פירוש. הקב"ה אומר לנו, אנוכי נותן לך, כדי שתתן לו, ולא ירע לבבך - שהרי נמצא שהנך נותן לו משלו, שמא תאמר אם כן אין זו מצוה כי מעותיו של העני מופקדים בידך, ושלו הוא נוטל, אך עם כל זאת - בגלל הדבר הזה יברך ה' אלוהיך.

עוד יש לבאר עפ"י מש"כ החיד"א זצ"ל בספרו "פני דוד" לבאר פסוק זה לפי דברי מהר"ש אלגאזי זצ"ל, שביאר מה ששינו במסכת אבות [פ"ה משנה י"ג] ארבע מידות בנותני צדקה, ואחד מהם - לא יתן ולא יתנו אחרים. ומקשה: אם לא יתן ולא יתנו אחרים, כיצד כוללים אותו בנותני צדקה? ופירש מהר"ש אלגאזי: כגון שיש לו מאתים זוז, והדין מבואר בשו"ע [י"ד, הלכות צדקה סימן ק"ג, סעיף א'], וז"ל: ואם יש לו מאתים זוז חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם, אפילו נותנים לו אלף זוז בבת אחת הרי זה יטול, ע"כ. (ובברבי יוסף (שם) כתב: ודורשי רשומות אמרו כי צדקה בגימטריא מאתים חסר א', כי עד כאן יכול ליטול מן הצדקה, אבל מאתים לא). וממשיך החיד"א בדבריו: וזה רשע ערום נותן לו זוז כדי שלא יתנו לעני זה עוד, לא הוא ולא אחרים, ולכן הוא בכלל נותני צדקה דהרי הוא נותן לו כעת צדקה. וזה שאמר "נתן", שיהיה הנתינה באופן שאח"כ תוכל לתת לו עוד - "תתן", וכשיש לו מאתים חסר אחד לא תתן לו רק אחד כדי שלא יתנו לו עוד, כי כל מעיינך יהיה לתת תמיד. ולפי"ז יובנו המילים בפסוק "ולא ירע לבבך בתתך לו", שכוונת הפסוק להזהיר מאלו בעלי מחשבת זדון כנ"ל, הרוצים לתת זוז אחד בלבד לבעל 199 זוז, ובכך רוצים למנוע ממנו לקבל צדקה.

המגיד מדובנא [אהל יעקב ראה, ד"ה כי בגלל] ממשיך זאת לאדם שצדק ברחובה של עיר ובידו סכום כסף גדול, כשלפתע הוא הבחין שכספו אבד. הוא מתמלא צער על הכסף שאבד, וצער גדול ממלא אותו.. לפתע הוא מוצא סכום כסף כפול. כעת הוא הולך שמח, על המציאה ושחסרוננו הוכפל, אבל עדיין טורדת אותו המחשבה, שאילו שנאבד לו כספו, היה לו עכשיו הרבה יותר כסף. לעמתו, הולך לו אדם בדרכו עם שק תבואה על גבו, ולא שם לב שיש חור בשקו, וגרגרי התבואה נשפכים בדרכו. כשהגיע לביתו, הוא מתבונן ומבחין ששקו ריק, אבל כעבור חודש, כשצדק שוב באותה דרך, הוא רואה שהגרגרים שנפלו משקו נבטו ושביל גדול של חיטה צומח לו. כעת, השמחה של אותו אדם מושלמת, שכעת התברר לו שלא רק שלא אבד את הגרגרים, אלא שהרוויח כפל כפליים, שאילו החור לא היה נהנה. מעשה הצדקה הריהו כזריעה, וכמו שהנביא הושע [י' - י"ב] אומר "זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד", ולכן אל לו לאדם להצטער על כספו שהלך לצדקה, שרק בגלל הצדקה הברכה שרויה במעשה ידי, וכמו שכתוב "כי בגלל הדבר הזה יברך ה' אלקיך", בגלל הדבר הזה, בגלל מתן הצדקה, תזכה לברכה ולהצלחה. ואם נדייק, נמצא ששכרה של הצדקה הינו אף יותר משכר הזריעה, שכן בעל שק התבואה, הפסיד את השק הנוכחי שאחז בידיו, אבל

מז שנותן צדקה, זוכה שעצם הנתינה כעת שמורה לו לעולם הבא, מלבד הרווח של ההשקעה הנושאת פירות בעולם הזה, ואין לו בכלל הפסד. כיו"ב, בכדי לזכות לשפע וישועות מן השמים על האדם לזרוע את גרעיני הצדקה, וכמו שאומרים בברכת יוצר אור 'זרוע צדקות - מצמיח ישועות' שהצדקה היא אשר מצמיחה את הישועות, וזה פירוש הכתוב 'ולא ירע לבבך בתתך לו' - אל תחשוב שממונך מתחסר ע"י הצדקה, אלא אדרבה 'בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוהיך' כי הצדקה היא אשר הצמיחה את כל הברכה והשפע.

בעל ה"נועם אליעזר" מסקולען המושיל זאת במשל למלצר המחלק המנות למסובין בשמחת הנישואין, ובבואו לפני אחד השולחנות בו ישבו כעשרה סועדים הניח את המגש הגדול בסמוך לאחד במסובים על מנת לקחת מהמגש ולחלק לכל המסובים, והנה אך התחיל לחלק לאיש איש מנות, פתח היחיד שהמגש הונח לידו - איי, אדון נכבד, מנין לך העוז והחוצפה לקחת משלי ולחלקה לאחרים, שחק ממנו 'המחלק' וכי תעלה על דעתך שנתתי לך לבדך עשרה מנות בשר בסעודה אחת, אלא שהייתי מוכרח להניחו באיזה מקום, ובחתי בכ להניחו בסמוך לך, אבל לא להשאיר בידך הכל, אלא על מנת לחלקה לאחרים הנחתיו כאן... והנמשל מובן... כי זה האיש אשר 'הניחו' אצלו מן השמים ממון הרבה אל יחשוב ש'הכל שלו' ובשבילו... אלא הממון נועד עבור כל הרבים הנמצאים בזה העולם. (באר הפרשה)

רבי מאיר שפירא מלובלין פירש פסוק זה ע"פ המשנה בסוף מסכת גיטין, "ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה ערוות דבר, ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו". לכאורה תמוה, האם שריפת המאכל זוהי סיבה להתגרש, הרי אלו מעשים שבכל יום? אלא כך הפירוש, קורה ואירע תקלה והתבשיל נשרף. אשה טובה, נותנת לבעלה את החלק העליון, והיא אוכלת את החלק השרוף. אשה בינונית אומרת, נחלק בינינו, כל אחד מאיתנו יקבל מהטוב וגם מהשרוף שבתחתית הסיר. אבל אשה רעה, נותנת רק את השרוף לבעלה, ולעצמה היא לוקחת מלמעלה. זה הפירוש "הקדיחה תבשילו", זוהי אשה רעה שמותר לגרש.

כך הוא בענייני צדקה שבין אדם למקום, לפעמים מצב העסקים קשה, הרווחים מועטים. יש אדם שמאמין שהכל נגזר מלמעלה, זו לא סיבה למעט בצדקה, אדרבה, בנתינת הצדקה יתרבה גם השפע חזרה, והוא ממשיך ונותן צדקה כמנהגו. יש מי שאומר, כעת המצב קשה, אינו יכול לתרום כבעבר, אצמצם בהוצאותי, וכמו כן אצמצם בצדקה. אבל יש אדם שרואה שרווחיו הצטמצמו, ראשית סוגר את הברז, מקצץ בנתינתו לצדקה. זהו הקדיחה תבשילו, כקורה תגר על הקב"ה, אתה ממעט את רווחי, אני לא אתרום בשבילך, וזה מעשה רע.

האדמו"ר מקאסוב זצ"ל ביאר, יש פעמים שאחד נותן לעני נדבה והעני מזלזל וזורק לו את הנדבה בחזרה, כאילו אומר לו נדבתך אינה שווה בעיני, אני זקוק לנדבה 'מכובדת' יותר ממה שנתן לו בראשונה, במצב זה אם הנותן אינו מסרב ונותן לו עוד בלי רוע פנים, ע"ז מגיע לו שכר עד אין שיעור כי הוא עושה בזה נגד הטבעיות. ובכך פירש הכתוב נתן נתן לו, על מה שנתן לו בתחילה יתן לו יותר כפי בקשת העני, ולא ירע לבבך בתתך לו, היינו

שאתה צריך ליתן לו להעני הרבה יותר ממה שרצית לתת לו, וע"ז לא ירע לבבך, בגלל הדבר הזה יברכך ה' א בכל מעשיך, היינו על עצם נתינת צדקה מגיע לך שכר ובמיוחד כאשר העני דורש יותר 'אל ירע לבבך' על טרחתו בכפליים והוא כנגד טבע האדם, יען כי כאמור שכרו הרבה מאד.

בספר "ליקוטי רבי משה יעקב" לרבי משה יעקב רביקוב המכונה 'הסנדלר' מבאר פסוק זה עפ"י המבואר בגמרא (בבא בתרא י"ג:) שישנם ג' מידות בנותני צדקה. א, הנותן לשופר של צדקה, מתן בסתר, או לידי גבאי צדקה שהנותן והמקבל אינן רואים ואינם יודעים זה את זה. המידה הזאת היא המשובחת מכולם. ב, הנותן לעני על ידי שליח שהוא יודע למי הוא נתן והמקבל אינו יודע מי נתן לו. ג, הנותן לעני מיד ליד, פנים אל פנים, שאז שניהם רואים זה את זה. וזהו שאמר הכתוב כי אף על פי שהמידה הראשונה היא הטובה בכולן, בכל זאת שלא ירע לבבך בתתך לו מיד ליד פנים אל פנים, כי גם בגלל זה יברכך ה', כי העני אכל ונהנה.

רבי שמעלקא מניקלשבורג עסק רבות בענייני צדקה. פעם כשאסף לפני פסח כסף למעות חטים לעניים, נודמן לביתו של עשיר, ולאחר שהעשיר כיבדו במשקה ובמיני דגנים, דרש מהגביר סכום כסף גדול, אבל העשיר התנצל שמצבו אינו כבעבר, ויש לו הפסדים גדולים בעסקיו, ורצה לפטור עצמו בנתינה מועטת. הרבי סירב לקחת ממנו, ועמד ללכת. העשיר נעלב ונפגע קשות, ונאלץ לתת את כל הסכום שדרש. הרבי בירך אותו שהקב"ה ימלא חסרונו, ויצליח יותר ויותר. פנה העשיר לרבי ואמר לו, שאלה גדולה יש לי אליכם, אך אני מבקש שהרבי לא יקפיד עלי. נענה הרבי לבקשתו, שאל העשיר, מה ההבדל בינך לבין לסטים מזוין המכריחני לתת את כל כספי שלא יזיקני, גם לרב הוכרחתי לתת כדי שלא תקפיד עלי? ענה לו הרבי, אענה לך במשל, בן המלך חלה במחלה אנושה, ולא מצאו תרופה למחלתו. חולי הכביד, עד שכבר לא יכל לפתוח את פיו. הגיע למלך רופא מומחה, ואמר שיש לו תרופה נפלאה, אך מרוב חוליו, לא הצליח הבן לפתוח את פיו. ציוה המלך לחתוך פתח בלחיו, ומשם להכניס את התרופה. אכן בן המלך הבריא, ואמר לאביו, הרופא הזה הוא רוצח בן מוות הוא, שהרי עשה לי חתך בפני. אמר לו המלך, בני יקירי, האיש הזה הצילך ממוות לחיים, ואתה חייב לו את כל חיך, ומה שחתך בפניך, לטובתך עשה, כדי להכניס את התרופה לפיך. סיים הרבי ואמר, דע לך, כי בזה שלקחת את כספך לצדקה, המתקתי את הדינים מעליך, שאם לא כן, היית יורד מטה מטה. וכך היה, העשיר חזר למצבו הקודם, ונתעשר בכפל כפליים. וכבר אומרת הגמ' בגיטין [א:], אם רואה אדם שמזונותיו מצטמצמים, יעשה מהן צדקה, וכ"ש כשהן מרובין.

"נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו" (ט"ז - י')

המילה "לו" נכפלה בפסוק זה, "נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו". מבאר מהרי"ץ דושינסקי בספרו "תורת מהרי"ץ", נראה לפרש, כי לפעמים א' נותן צדקה ואח"כ הוא מתחרט ומהרהר מי יודע אם מצאתי עניים הגונים וישרים ואולי נתתי לעם הארץ או לבעל מדות רעות ודברים מכוערים, אך אינו שם לב כי הוא מבקש מדי יום ביומו מהקב"ה פרנסה ומזונות בריוח

ותנחם אותו, אז תתברך בעוד אחת עשרה ברכות כמנין הגימטריה של "הזה", שזה שש ברכות ועוד אחת עשרה ברכות בעד הדיבורים. וזה רמז בפסוק "כי בגלל הדבר", היינו הדיבור, "הזה יברך ה' אלוך".

האדמו"ר רבי יואליש מסאטמר, היה גאון בנתינת צדקה, עד שהיה מקיים את מצוות "העבט תעביטנו די מחסורו" בכל הידוריו. פעם אחת הגיע מארץ ישראל לאמריקה רב חשוב, תלמיד חכם ועובד השם, לאסוף צדקה לצרכי נשואי בנו. באותן השנים הרוויחו אנשים בעלי בתים לערך מאה דולר לשבוע, כך שכל מה שהיה שייך לאסוף לצרכי חתונה של יהודי היה במקרה הטוב - סך של אלפיים דולר. הרב הגיע להתברך אצל **רבי יואל מסאטמר זצ"ל**, שאמר לאורח: "אין זה מן הכבוד שאתם תסתובבו בעצמכם לצרכי צדקה לנישואי בנכם. אינכם צריכים לסבול את הביזיונות של איסוף דולרים יחידים. שבו באכסניה שלכם ואני אראה מה לעשות, תחזרו אלי בעוד כמה ימים ספורים". לקראת צאתו הרבי שאל אותו: 'כמה אתם חושבים שתצליחו לאסוף באמריקה?' והלה השיב: 'עשרת אלפים דולר'. **רבי יואליש** השתומם והתפלא הייתכן שיעלה על דעתכם שתשיג סכום כזה? ובכל זאת אמר לו שישב אליו לאחר כמה ימים. לאחר חמישה ימים בא האורח והרבי **מסאטמר** הוציא מהמגירה מעטפה עם דולרים ונתן לאותו רב, ואמר לו: 'סעו לשלום לארץ ישראל'. בצאתו מבית הרבי, פתח הרב את המעטפה, ומצא סכום של תשעת אלפים וחמש מאות דולרים. הגבאי **רבי יוסף אשכנזי** התפעל מאוד, לא יאומן כי יסופר, לקבץ סכום עתק כזה באותן שנים היה נדיר מאוד, והרבי נתן לו את זה תוך מספר ימים. הגבאי נכנס אל הרבי ושאל אותו לפרש הדבר? והוסיף: אם כבר נותנים לו סכום כזה, מדוע לא לתת את הסכום השלם שביקש, עשרת אלפים דולר? נענה **רבי יואליש** ואמר: אתה לא מבין שאם הייתי נותן לו עשרת אלפים, היה חוזר הרב לביתו בצער רב, מדוע אמרתי לרבי רק עשרת אלפים ולא שלושה עשר אלף וכדו'. אך עתה שנתתי לו תשעה וחצי, הוא מבין שהתאמצתי בכל הכוחות להשיג מה שייכולתי להשיג, והוא חוזר לביתו שמח וטוב לב'. הוא יודע שלא היה יכול לבקש יותר.

בספר "**ילקוט גרשוני**" מביא שלושה הסברים, מדוע צדקה נקראת זריעה. א. כמו שאדם הזורע צריך לחפש קרקע טובה לזריעה כדי שתצמיח יפה, כך גם אדם הנותן צדקה, צריך לחפש עניי הגון, שהצדקה תהיה ראויה ותינתן לאיש הנכון, ולא כמו שהגמ' בבבא קמא [טז:] מביאה, שירמיהו הנביא אמר: אפילו בשעה שעושים צדקה, הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים.

ב'. אדם הזורע, יודע שבתחילה הזרע יירקב באדמה, ורק אח"כ תתחיל האדמה להצמיח עד שתפיק את שפע יבולה. כך גם צריך שיהיה לאדם ביטחון בקב"ה, שכאשר הוא נותן צדקה לעני, הרי הכסף נחסר ממנו, הוא "נרקב" לכאורה, אך סופו שיביא ברכה לאדם ויצמיח פירות רבים.

ג'. לפני הזריעה יש לחרוש את האדמה, אח"כ טומנים את הזרע בתלם, ומכסים אותו ברגבי אדמה. כך יש לעשות את מעשה הצדקה, יש לכסותו ולהסתירו מעין רואה ולא לפרסמו ברבים. ובענין זה אומר הפסוק [ישעיהו א' כ"א] "צדק ילין בה ועתה מרצחים", "צדק ילין בה" - פעם היו אנשי

ועוד כמה וכמה שאלות ובקשות. ומה ישיב אם שאול ישאלוהו וכי אתה הגון אצל הקב"ה, ואם לא חסרת בעבודתו ית', ואם היה מדקדק עמך כאשר אתה מדקדק עם העני מי יודע מה היה לך. וע"כ אמר נתן נתן לו ואל ירע לבבך בתתך "לו" דייקא, ותתלבט בדעתך לאמור אם כבר נתתי צדקה אפשר שהייתי מוצא א' שעושים עמו מצוה יותר גדולה, ע"ז אמר אדרבה הלא טוב אם לא תדקדק בזה, "כי בגלל הדבר הזה" שאתה לא תדקדק במעשי העני, גם במעשיך לא ידקדקו ביותר ועי"כ יברך ה' א' בכל מעשיך ובכל משלח ידך.

"נתן נתן לו ולא ירע לבבך" (ט"ו - י')

רבי שמחה בונים מפשיסחא אמר: אל תתן בגלל רחמנות ליבך בלבד. וכך היה נוהג, נותן לעני פעמיים, בכניסתו וביציאתו. פעם שאלו אותו, הרי לפני שעה קלה נתת לו. ענה: בהתחלה נתתי מתוך רחמנות הטבעה בליבי של כל יהודי, ועכשיו אני נותן מצד ציווי הקב"ה.

בספר "**בצלו חמדותי**" מסופר שאחד מגבאי הצדקה בירושלים בא לפני **הרב מטשעביץ זצ"ל** והודיע חגיגת על התפטרותו "עד כאן" אמר, "איני מעונין להתעסק בענין הזה". "מה קרה?" "הלכתי לאסוף כסף עבור הכנסת כלה, באחד הבתים בהם אספתי, ראיתי בית שבור כולו, אפילו כסא אחד בעל ארבע רגלים שלמות לא מצאתי, ובכל זאת נתנו לי בעלי הבית, בהבינם את חומרת המצב של החתן והכלה. והנה, אני בא לבית הורי החתן והכלה, ורואה שהם רכשו לעצמם ארון יפה ומקושט... בררתי אודות מחיר הקישוטים והתברר ששנים הון עתק - חמש עשרה לירות! כיצד אוכל להמשיך לגבות עבורם צדקה?! אנא, כבוד הרב, פטור אותי מן התפקיד". למשמע הדברים הגיב הרב: "האם אתה יודע מהי מצות פדיון שבויים? בא פריץ, לקח לו יהודי והשליך אותו לכלא, וכעת רוצה הוא עשרת אלפים דולר עבורו. באים גבאי הצדקה ואוספים מן האנשים פרוטה לפרוטה, לעיתים, היה עליהם לתת למצוה גדולה זו את פיתם האחרונה. ואילו הפריץ נוטל את הכסף הזה, וקונה לעצמו עוד כלב שיסתובב בחצרו... וכעת אני שואל אותך", המשיך הרב, "האם מותר לקחת מיהודים שאין להם, כדי שלפריץ הגוי יהיה עוד כלב?!..." "וכי מדוע משנה מה הוא עושה עם הכסף?" הגיב הגבאי, "בין כך ובין כך פדינו שבויים". "גם כאן ענין זהה, הוריהם של החתן והכלה האלו, אמנם יש להם ארון עם קישוטים, אבל כסף לחתונת ילדיהם אין להם, צערם הרי הוא כצער שבויים, ובמעשה הצדקה אנו כפודים שבויים, מה אכפת לי אפוא, ממי לקחת ולמן נתת? העיקר שפדיון שבויים היה כאן!".

"נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברך ה' אלוך"
(ט"ו - י')

בספר "**תכלת מרדכי**" כותב **הרב מרדכי דרוק**, בדרך כלל המילה "נתון" כתובה בתורה בלי ו', וכאן הוסיפה התורה ו', ללמדנו את מה שכתוב בגמרא במסכת בבא בתרא [טז:], הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות. דהיינו, אם אתה "נתן", אז תתברך ב-ו' הנוספת, שש ברכות. אבל מוסיפה התורה ואומרת אם גם תדבר איתו

ירושלים נותנים את הצדקה בלילה, נסתר מעיני הבריות, "ועתה" נותנים את הצדקה באמצע היום, והרי זה "מרחמים", מביישים את המקבל ומלבינים את פניו ברבים, והרי זה כשפיכות דמים [ב"מ"ה:]

"בגלל הדבר הזה יברך ה' אלוהיך" (ט"ו - י')

הגאון מטשעבין דקדק בשם בעל **ההפלאה**, שמלשון הכתוב 'כי בגלל הדבר הזה' משמע שברכת הקב"ה איננה על עצם נתינת הצדקה, אלא על הדיבורים הטובים שהנותן מדבר לפני הנצרך, כשהוא מעודדו ומרגיעו, וזוהי כוונת התורה במילים 'הדבר הזה' - מלשון דיבור. אבל מי שנותן צדקה בפנים זועפות אינו זוכה לברכת ה', וכבר נפסק בשו"ע [יו"ד סימן רמ"ט - סעיף ג'] שצריך לתת צדקה בסבר פנים יפות, בשמחה ובטוב לבב, ולהשתתף עם העני בצער ולנחמו. ואם נתנה בפנים זועפות ורעות הפסיד זכותו. והש"ך [ס"ק ה'] מוסיף בשם הסמ"ג שהוא עובר גם על לאו דאורייתא של 'ולא ירע לבבך בתתך לו'. (ילקוט מאיש לרעהו)

בחדר ההמתנה של **האדמו"ר מקופיטשיניץ**, המה אדם תמיד. אלו באים לפעול ישועה, אחרים באים לבקש עצה. שועי עולם ביקשו לתת פדיון נפש הגון, ולא מעט נזקקים ושבורי לב ביקשו מתת יד הגונה. הרבי קיבל את כולם בחום, אך הורה לגבאי להעדיף להכניס אליו את פושטי היד מבקשי הנדבות, עוד לפני שייכנסו הגבירים בעלי ההון ...

פעם נקלע למקום איש עשיר מאד, ובראותו זאת - חש פגוע ונעלב. מדוע הרבי מעדיף לקבל את מבקשי נדבתו תחילה? הלא זמנו יקר, כל דקה שווה כסף, הוא ממתיך כאן ובידיו מעטפה תפוחה. מדוע מבקשי הנדבות קודמים לו? כשנכנס אל הרבי, לא הצליח לעצור בנפשו, ושטח בפניו את תמיהתו. נענה לו הרבי ואמר: 'וכי מה אתה חושב, הלא אתה בא אליי כדי לפעול ישועה, להבטיח ברכה בעסקיך. וכי מי אני להבטיח ליהודים ישועות? מגין לי הכח לברכך שתצליח בעסקיך? איך אני יכול להבטיח לך את הברכה הנכספת? כל זאת - המשיך הרבי ואמר - 'אני עושה רק ככח הצדקה. בזכות שאני מקפיד לתת צדקה ברוחב לב לכל מבקשי פני. אמור לי אתה, וכי יכול אני לקבלך לפני מבקשי הצדקה? הלא כל כוחי לברכך נובע מהם. כל עוצמת ברכותיי מגיעה מהם, חובה עליי להקדים ולקבלם תחילה, כדי שיהיה לי הכח והיכולת לברכך מכל הלב, ולהשפיע עליך טובה וברכה!'

את הסיפור סיפר נכדו, כ"ק האדמו"ר מקופיטשיניץ שליט"א, והוסיף שהיה שגור בפי זקנו העולה מהסיפור: 'זורע צדקות - מצמיח ישועות' - נתינת צדקה כמוה כזריעה, המצמיחה ישועה מובטחת.

"לא יחדל אביון מקרב הארץ" (ט"ו - י"א)

יש להבין, אם גזירת הכתוב היא "כי לא יחדל אביון", כיצד אנו מבקשים בברכת המזון על ביטולה במלים - "ונא אל תצריכנו... לידי מתנת בשר ודם"? פירש **רבי יעקב קאפל חסיד**, אביו של ה"אהבת שלום" מקוסוב: אכן, איננו מבקשים שלא נצטרך כלל לידי מתנת בשר ודם, אלא אנו מבקשים שאם נגזר עלינו להזדקק לכך, יהיה זה באופן שהנותן והמקבל יכירו כאחד שאין זו "מתנת בשר ודם" "כי אם" שליחות היא מידו "המלאה והפתוחה" של הקדוש ברוך הוא.

המגיד מקעלם הכריז פעם בדרשתו ואמר: שמעו אתם, עשירים, תראו למען השם לתת צדקה לעניים, ואם לא תתנו להם, דעו לכם כי השנה הגיעו מים עד נפש והעניים יגועו מרעב, ואם תאמרו מה יש אם הם ימותו למי אכפת הדבר הזה, דעו לכם, שוב הכריז המגיד, שהתורה הקדושה אומרת ומבטיחה "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ", וא"כ בהכרח שיהיו עניים ואם תתנו לעניים לגווע ברעב תהיו אתם מוכרחים לתפוס מקומם ותהיו אתם האביונים...

"כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח את ירך לאחיך" (ט"ו - י"א)

מהו "לאמר" שבפסוק שנראה כמיותר?! ביאר **רבי יקותיאל יהודה גרינוולד** זצ"ל: התורה מצווה לתת צדקה לעני - אך מה יעשה זה שאין לו מה לתת? כיצד הוא יזכה לקיים מצווה זו?! רומזת התורה: "לאמר פתוח תפתח את ירך לאחיך לעניך ולאביוןך בארצך" - אתה לא יכול לתרום בעצמך? אבל אתה יכול להתרים אחרים, לומר להם פתוח תפתח...

פעם ביקר ה"בית ישראל" את **רבי יחזקאל אברמסקי**, והרב **אברמסקי** שאל אותו, מה ההוספה שיש בפסוק זה "לאמר"? אמר לו, הרי יש לך שכן, **הרבי מאמשינוב** (רבי מאיר'ל קאליש זצ"ל), שסבו **רבי יצחק מווארקה** הסביר: "לאמר" לעני! שמלבד הנתינה מצווה עליך לפייסו בדברים, ולומר לו אל תיפול ברוחך, גלגל חוזר הוא בעולם, עוד יבואו ימים שתתעשר ואתה בעצמך "פתח תפתח את ירך לאחיך", עוד תפזר הרבה לצדקה.

"העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך וגו' וזכרת כי עבד היית בארץ מצריים וכו' על כן אנוכי מצוך את הדבר הזה היום" (ט"ו - י"ד - ט"ו)

שואל **רבי שאול מאמסטרדם** זצ"ל בספרו "בנין אריאל", מדוע כתבה התורה "על כן אנוכי מצוך את הדבר הזה היום" לשון 'היום' לכאורה מיותר הוא. ותיירץ, בהקדם מה שיש להעיר, בפרשת משפטים בדין עבד עברי - לא נכתב דין הענקה כלל, וראוי לשים לב על זה מדוע דין הענקה נכתב רק כאן ולא בפרשת העבדים שבפרשת משפטים. ויתכן שסיבתו היא, משום שכל העם היוצא ממצרים לא היו צריכים להיזהר ולהזדרז על זה, כי מדעתם יבינו שכך היא חובתם וכך יפה להם להעניק לעבד, כי גם הם עבדים היו בארץ מצרים ונטלו הענקה מהמצריים, לכך לא כתב דין הענקה בפרשת משפטים שנאמרה לישראל שבאותו הדור, כי הם ידעו דרך ה' לעשות צדקה זו עם העבדים כפי שנתקיימה בהם, והיא לזיכרון בין עיניהם ועל לוח ליבם תמיד. אמנם לאחר שחטאו ונגזר עליהם להתעכב במדבר ארבעים שנה, וגם אחר שבאו לארץ, לא ינהג דין עבד עברי עד לאחר ירושה וישיבה שהם כארבע עשרה שנה, ואחר שהעבד יעבוד שש שנים - משפטו לצאת חופשי בשנה השביעית, ורק אז מעניקים לו, נמצא שיעברו שישים שנה משעה שיצאו ממצרים, אז יש לחוש פן ישכחו את העשוי להם בצאתם ממצרים, דזמן הזכירה נמשך שישים שנה (כדאיתא במשנה והובא בפ"ק דכתובות), לכך הוצרך עתה להזהירם ולזרזם על מצוה זו. וזהו שאמר 'וזכרת כי עבד היית' - כלומר תבין שהמצווה הזאת - מצווה שכלית היא וראוי לעשותה מדעת עצמך, אם תשים על ליבך את הנעשה עמך. 'על כן אנוכי מצוך את הדבר הזה היום' - ולא צויתך אותו מקדמת דנא, לפי שלא

הוצרכתי לכך בעת ההיא כאמור, רק עתה הוצרכתי לצוותך ולזרזך על כך, לכן שים עינך ולבך לקיים המצווה בלב שלם באהבה וברצון.

"הענק תעניק לו וכו' והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך וכו' ולקחת את המרצע" (ט"ז - י"ד - י"ז)

המוכר עצמו מחמת דחק, או הנמכר בגניבתו, עליו אומר שלמה המלך במשלי [י - ל] "לא יבזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב", אך אם גם לאחר שיש לו רכוש, עדיין חפץ הוא להיות עבד, אזי צוותה התורה לרצונו. אומר ה"שואל ומשיב", זהו שנאמר בפסוק "הענק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך" כדי שיהיה לו די מחסורו כדי להיות את נפשו, אך אם גם לאחר זאת, עדיין יאמר אליך לא אצא מעמך, אזי "ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת".

"כי בחדש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה" (ט"ז - י"א)
לכאורה יציאת מצרים לא היתה בלילה שהרי לא יצאו בני ישראל אלא בעיצומו של יום (עי' שמות יב, יז ולא באישון לילה. מבאר בספר "בנין יהושע" (על אדר"ג כט, ד, ד"ה ובראש) לפי התרגום יונתן על הפסוק [שמות י"ט - ל] 'ואשא אתכם על כנפי נשרים', שיצאו ממצרים להקריב קרבן פסח בהר המוריה וחזרו בלילה למצרים, מובן לשון הפסוק, כי אכן יציאתם הראשונה היתה בליל פסח, ואחר כך חזרו ויצאו שוב למחרת היום, בבוקר.

"ועשית חג שבועות לה' אלוךך" (ט"ז - י"א)
בלשון התורה נקרא חג השבועות, או חג השבועות, או יום הביכורים, ואילו בלשון חכמים נקרא חג השבועות "עצרת", בעוד שבתורה אנו מוצאים את השם "עצרת" על שביעי של פסח - "וביום השביעי עצרת לה' אלוךך", וכן על שמיני עצרת - "וביום השמיני עצרת תהיה לכם". מה הסיבה לשינוי השם? מסביר רבי יחזקאל אברמסקי, משמעות השם עצרת היא, שמחות היום היא לעצור בו ממלאכה, לכן ביום הראשון של פסח, שיש בו מצוות "קום עשה" של אכילת מצה והקרבת קרבן פסח, הוא לא קרוי "עצרת". אבל שביעי של פסח שאין בו שום מצוה ב"קום ועשה", וכל מהותו של היום הוא איסור המלאכה - "כל מלאכת עבודה לא תעשו", לכן הוא נקרא בלשון התורה "וביום השביעי עצרת לה' אלוךך". אותו הדבר בסוכות, ביום הראשון יש בו מצוות "קום עשה", נטילת לולב ויישיבה בסוכה, אבל ביום השמיני, אין בו מצוות "קום ועשה", וכל מהותו "וכל מלאכת עבודה לא תעשו", לכן קראה לו התורה "וביום השמיני עצרת תהיה לכם". גם חג השבועות, בזמן שבית המקדש היה קיים, היתה בו מצווה של "קום עשה" של הבאת שתי הלחם, ולכן היה קרוי על שם שתי הלחם "יום הביכורים". אבל משנחרב הבית ופסקו מלהביא שתי הלחם, א"כ לא נשאר מצוות "קום עשה", וכל מהותו "כל מלאכת עבודה לא תעשו", לכן הוא קרוי בלשון חכמים "עצרת".

"נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכך ה' אלוךך" (ט"ז - י"א)
שואל האר"י הקדוש, מדוע כתוב נדבת "ידך" ולא נדבת "לבך"? והשיב: לומר לך שהאדם צריך להרגיל את עצמו כל כך בנתינת צדקה, עד שידו תשלח מאליה לכיסו כדי לתת צדקה. כדרך שאמר דוד המלך ע"ה, שבכל יום ויום היה מחשב ללכת למקום זה או אחר, והיו רגליו מוליכות אותו מעצמן בלי כוונה לבית המדרש.

"ושמחת לפני ה' אלוךך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי וכו' והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך" (ט"ז - י"א)

"ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך" (ט"ז - י"א)

פסוק י"א עוסק במצוות השמחה בחג השבועות. ופסוק י"ד עוסק במצוות השמחה בחג הסוכות. והנה בחג הפסח לא מצינו לשון כזו של שמחה אתה ובנך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה.

בספר "ביתו נאווה קודש" מובא שרבי אהרן מבעלז למד מכאן רמז למה שנהגו במקצת מהקהילות להחמיר בפסח לא לאכול משל אחרים, ולא להתערב עם הזולת במאכלים, אלא כל אחד אוכל רק בביתו משלו. כי בחג השבועות נאמר 'ושמחת לפני ה' אלוךך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך'. וכן בסוכות כתיב ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי וגו'. אבל בפסח לא כתיב כן. ומשמע שבפסח אין משתתפים האחד עם השני.

"והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך" (ט"ז - י"א)
שואל ה"משך חכמה", מדוע לגבי חג השבועות התורה כותבת שצריך לשמח את הגר היתום והאלמנה "אשר בקרבך", לבין מה שכתוב בהמשך בחג הסוכות על החובה לשמח את הגר היתום והאלמנה "אשר בשעריך"? ומסביר על דרך הפשט, שבועות שחל בקיץ, פזורים הגר היתום והאלמנה בשדות, כיון שזהו זמן קציר והם מלקטים לקט שכחה ופאה, כמו שמצינו אצל רות. לכן, התקופה זו הם "בקרבתך", משא"כ בחג הסוכות זמן האסיף, מצויים הם "בשעריך".

"ושמחת לפני ה' אלוךך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה" (ט"ז - י"ד)

האדמו"ר מסאטמר [הובא בעלון "לאור הנר"] נשאל ע"י אחד הנדיבים, הוא אינו עשיר כמו שמעריכים אותו, יש לו ארבעה בנים ושלושה חתנים, וכולם יושבים ולומדים בכולל והוא מחזיק אותם החזקה מלאה, כולל שכר לימוד לבתי הספר ולישיבות, ושאלתו, אם הוא חייב לתת צדקה ליישובות וליחידים, או שהוא פטור מלתת. פתח האדמו"ר חומש דברים, והראה בפרשתנו, "אתה ובנך ובתך וכו'", יש כאן שמונה סוגים שהתורה מחייבת לשמח אותם בחג. 1. בן, 2. בת, 3. עבדך, 4. אמתך, 5. הלוי, 6. הגר, 7. היתום, 8. האלמנה. א"כ, המשמח שמונה אלה, מקיים את דברי התורה. באר"י ומפרש שאין כאן שמונה מינים, אלא הם שתי קבוצות, ורש"י מחלק אותם כך, יש ארבע שלי כנגד ארבע שלך, 1. בן, 2. בת, 3. עבדך, 4. אמתך. וארבע שלי, 1. הלוי, 2. הגר, 3. היתום, 4. האלמנה. אם אתה משמח את שלי, אני משמח את שלך. רש"י משמיע לנו דבר גדול שאנו חייבים לזכור, כי אם האדם יוצא ידי שמחת החג ע"י שמספק צרכי בניו ועבדיו בלבד, ואינו נותן לאחרים, מי יאמר שאדם זה לשם מצווה מכוון, אולי רק בגלל רחמנות של אב לבניו הוא מעניק להם צרכי החג, ולא בגלל שהתורה אמרה לו לעשות כן, וא"כ, למה מגיע לו לאדם זה שכר על הצדקה. מה העצה, שאם חוץ מהשמחה שהוא משמח את אנשי ביתו, הוא גם משמח את הארבע של הקב"ה, אז גם הארבע שלו זה מצווה. וזה הפשט "אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך", זה תלוי זה בזה, אם אתה רוצה שכר מצווה עבור זה שאתה משמח את שלך, אז העצה היא שתשמח גם את שלי,

ואז נהפכת הצדקה שאתה נותן לבניך גם היא למצווה. הארבעה של הקב"ה משלימים את הארבעה של הבעה"ב. זוהי תשובתי, נכון שהוא מקיים מצוות צדקה ע"י שהוא מחזיק את בניו וחתניו בכוללים ובישיבות, אבל כאן יש לשטן לקטרג שהוא לא עושה את זה לשם מצווה, ולא לשם החזקת תורה, אלא בגלל רחמי אב. אבל אם יתן גם לאחרים, אז יידחו טענות הקטגור, ובעל כרחו נהפכים כל מעשיו לבניו ולבנותיו גם הם למצווה. "ארבעה שלי" נעשים ממילא ל"ארבעה של הקב"ה", משלימים אלה את אלה.

דבר נורא כותב רבי חיים פאלג'י זצ"ל בהקדמה לספר "מועד לכל חי" וז"ל: "... ואנוכי הגבר ראתה עיני כמה בתים מעשירי עם מלאים כל טוב, ותמיד כל היום וכל הלילה אש המחלוקת לא תכבה מתוך ביתם, והם מתקוטטים... בדברי הבלים שאין בהם ממשות, ובפרט בבוא עליהם מועדים וימים טובים וכו', ודקדקתי אחריהם, וראיתי שהסיבה היא, שאינם פותחים את ידיהם לחלק לעניים בחגים ובמועדים כפי עשרם, ועל כן באה להם הצרה הזאת, וכדברי רבותינו ורש"י, אם אתה משמח ארבעה שלי, אני משמח ארבעה שלך" וכו', יעו"ש עוד מה שהאריך בזה.

"ועשית את החוקים האלה" (ט"ז - י"ב)

הקשה רבי שמעון סופר בספרו "שיר מעון", מדוע רק בחג השבועות הזכיר הכתוב שמירת החוקים? וביאר, כי בחג השבועות לא מצאנו בפסוק טעם על שמירתו - כמו שמצאנו בפסח זכר ליציאת מצרים ובסוכות 'כי בסכות הושבת', לכן כתבה תורה אצל חג זה ענין שמירת חוקים לגלות על חג השבועות, שהוא כעין חוק בלי טעם, ובזה נבוא לידי הכרה אשר כל מצות התורה שקבלנו ביום זה - המה כחוקים, וצריכים אנו לשומרם מבלי שנבין טעמם. ולכן צוה הכתוב לזכור מקודם 'וזכרת כי עבד הייתי' - כי העבד צריך לקיים הצווי של רבו מבלי לשאול על טעמו, כמו שנוכח בהתחלת עשרת הדברות 'וזכרת כי עבד הייתי במצרים', ועל מנת כן הוציאנו משם למען נשמור גם חוקיו - כעבד שמקיים מצות רבו כחק.

"שבעת ימים תחוג לה' אלוך וכו'" (ט"ז - ט"ו)

הנצי"ב בפרשו על התורה "העמק דבר" כתב כאן דבר חידוש, שיש מצות עשה מן התורה לרקוד בחג הסוכות, וז"ל: תחוג לה' אלוך. קבלת חז"ל [חגיגה ט']. שזה אינו אלא להשלמה. אבל מכל מקום 'אין מקרא יוצא מיד פשוטו' גם כן, דבכלל לשון 'תחוג' משמע שמחה הבאה בריקודים ומחולות, כמו שכתבתי בספר שמות [ה' - ג'] בלשון 'ויחוגו לי', דמשמע שמחה וריקודים לפני ה', היינו 'וגילו ברעדת קודש' [עפ"י תהילים ב' - י"א]. והכי נמי משמעות 'תחוג לה' אלוך', וכדאיתא בחגיגה [י':] 'דחוגו חגא קאמר' (ובתוספות שם [ד"ה חוגו]: לשון מחולות כמו: 'יחוגו וינועו כשיכור' [תהילים ק"ז - כ"י]).

"כי יברכך ה' אלקיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח" (ט"ז - ט"ו)

ידוע דבכל מקום שאכין ורקין מומעטין הן, אם כן מה בא כאן תיבת 'אך' למעמט? וביאר האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב זצ"ל, על פי המשנה באבות [פ"ב - מ"ז] 'מרב נכסים מרבה דאגה', אם כן יוכל האדם לחשוש כשיברך

ה' אותו בכל תבואתו ובכל מעשה ידי וירבו נכסיו - אז גם דאגותיו ירבו, על זה מסיים הכתוב 'והיית אך שמח', באה תיבת 'אך' למעט הדאגה, שאפילו כשירבו נכסיו - יהיה רק בשמחה בלי שום דאגות, כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה.

ה"שפת אמת" מבאר (סוכות תרל"ז) כי הרבה יש להיזהר בשמחה זו, שתהא שמחה של מצוה על טהרת הקודש, ולא שחלילה יבוא ממנה לידי הוללות ופריקת עול. ופירש עוד על פי שאמר הכתוב גבי כלי גויים 'אך את הזהב' [במדבר ל"א - כ"ב], ודרשו בו, שצריך לנקות את החלודה לפני הטבילה משום חציצה. כך גם לגבי השמחה, יש להסיר את הפסולת המעורבת, שתהא השמחה לשם שמים בלבד.

עוד פירש ה"שפת אמת" (עי' שפ"א סוכות תרל"ח), מפני מה אין האדם שרוי בשמחה, לפי שיש בו חלודה רבה מדברים שאינם הגונים, והם מפריעים לשמחה. כמו שהיו אומרים 'אז מען רוימט אויף, ווערט מען אויפגערוימט', כשהאדם מתנקה מכל הפחיתות נעשה שמח [למילה 'אויפגערוימט' באידיש יש שתי משמעויות, לשון נקיות, ולשון שמחה והתרוממות]. על כן משיעביר את החלודה ממנו, ממילא 'והיית אך שמח'.

"והיית אך שמח" (ט"ז - ט"ו)

מכאן לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה. [רש"י] כותב ה"חתם סופר", ביום ראשון של סוכות אנו מוצאים שלוש מצוות, סוכה, אתרוג ושמחה ("ושמחת בחגך"), ובשאר הימים רק שתי מצוות, סוכה ושמחה (שכן מדאורייתא, אתרוג הוא רק ביום הראשון - "ולקחתם לכם ביום הראשון"), כנגד זה, בשמיני עצרת אין עוד אלא מצוה אחת - שמחה - "והיית אך שמח".

"שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלוך וכו' ולא יראה את פני ה' ריקם" (ט"ז - ט"ו)

אם היה קיים בית המקדש, היה כל אחד מאיתנו צריך להביא בחג לבית המקדש קרבן חגיגה, וכן עולת ראייה, ובפסח קרבן פסח, שעלוהם מסתכמת בהרבה כסף. אומר רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצא, עכשיו שבעוונותינו חרב בית המקדש, ואיננו יכולים להביא קרבנות, א"כ לכאורה "הרווחנו" מזה שעשינו עבירות, והרי "לא יהא חוטא נשכר", לכן לכל את הפחות, את הסכום שהיינו משלמים עבור הקרבנות אם היה קיים בית המקדש, עלינו לתיתו לעניים. והוא מספר על עצמו, שפעם בערב חג הסוכות, נעלמו הפמוטות מביתו. הרבנית הקימה קול זעקה, והוא אמר: הרגעתי נא, הפמוטות לא נגנבו, אני הוא זה שלקחתי אותם. הביטי וראי! הלא אם בית המקדש היה קיים, היינו צריכים למכור את הפמוטות כדי להביא קרבן חגיגה ועולת ראייה? כעת מכרתי אותם ונתתי את תמורתם לעניים.

"ולא יראה את פני ה' ריקם" (ט"ז - ט"ו)

הטעם למצוות עליה לרגל כותב בספר "דברי שאול", כשם שעושים מבחן לתלמידים כל מחצית שנה, לבדוקם אם התקדמו בלימודים, כך ציוותה התורה לעלות לרגל לירושלים, ולבוא לפני הקב"ה, בוחן כליות ולב, שלוש פעמים בשנה, וכשבאים היה רואה אם עלו בדרגתם, ועל כך נצטוונו "ולא יראה את פני ה' ריקם", שלא ימצאו חלילה ריקים מתורה ומיראה.